Poštarina plaćena u gotovu

Cijena Din 7.—

SAVREMENIK

XXVIII ZAGREB, 15. OŽUJKA 1940 6

Miškina
U ZIMSKOJ NOĆI

Arthur Rimbaud - Ivan Goran Kovačić
OFELIJA

Dr. Marko Lamešić
KAKO DA SE ORGANIZIRA VLAST U HRVATSKOJ

Vjekoslav Majer
SIROMASI NA ZIMSKOM SUNCU

Dr. Ivo Politeo
REFORME POČINJU KOD ČOVJEKA

Antun Bonifačić
ANADIOMENE

Vjekoslav Majer
JESEN

Vjekoslav Kaleb
ŠPIRKAN U KUĆI

Dr. Emil Tanay
BUDUĆE HRVATSKO ZAKONODAVSTVO

Vjekoslav Majer
STIHOVI

Stephen Clissold
SMRT JOHNA BUCHANA

FEUILLETON: KRISTALI I SJEMENKE, IZ »VEČERNJIH BILJEŽAKA« *(Vladimir Nazor)* — UZ KNJIGU O ZOLI *(V. B. Z.)* — PROFESOR LAVOSLAV RUŽIČKA *(Pg)* — JAMARI *(Dr. Emil Štampar)* — GONCOURTOV LAUREAT ZA 1939 — PHILIPPE HÉRIAT *(Stjepan Kastropil)* — LIVING-SPACE AND POPULATION PROBLEM BY R. R. KUCZYNSKI *(V. H.)* — DRAMSKA KRONIKA *(Ivo Kozarčanin)* — KNJIŽEVNE BILJEŠKE

HRVATSKA SEDMORICA U LJUBLJANI; PREDSJEDNIK DHK O KULTURNOJ SURADNJI SA SLOVENCIMA; »JUTRO« O JAKOVLJEVIĆU, TADIJANOVIĆU I KOZARČANINU; SLOVENSKI LIST O OBNOVLJENOM »SAVREMENIKU« *(-jkv-)*

DRUŠTVO HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA

IZ UREDNIŠTVA I UPRAVE „SAVREMENIKA“

Redakcija pojedinog broja „Savremenika“ zaključuje se svakog 5. i 20. dana u mjesecu. Rukopisi, koji nakon toga stignu, ne dolaze u obzir za slijedeći broj. Suradnici se umoljavaju, da rukopise šalju i prije, jer su to posljednji dani, na koje se rukopisi još predaju tiskari.

Izdavanje „Savremenika“ spojeno je s velikim novčanim izdacima. Jedini prihod „Savremenika“ potječe od pretplate i oglasa. Stoga molimo sve prijatelje, da što više rade na proširenju lista. **Svaki prijatelj, koji nam nađe 10 pretplatnika, dobit će kao nagradu četiri djela, izdana kao redovita izdanja Društva hrvatskih književnika, čim ovi plate barem polovicu pretplate.**

Novi pretplatnici dobivaju sve dosadašnje ovogodišnje brojeve.

Nitko ne može dobiti popust na pretplati, jer je pretplata „Savremenika“ tako niska, da se više ne može snizivati.

PRETISKAVANJE POJEDINIH ČLANAKA U CIJELOSTI ILI OPŠIRNIJEM IZVATKU NIJE BEZ POSEBNOG DOPUŠTENJA DOZVOLJENO PRIJE 5., ODNOSNO 25. DANA U DOTIČNOM MJESECU.

SAVREMENI HRVATSKI PISCI

Redovita izdanja Društva hrvatskih književnika

mogu se naručiti

u Upravi „Savremenika“, Zagreb, Frankopanska ul. 8

1. Fedy Martinčić: Zmijski skot, Roman iz današnjeg života.
2. Ivan Dončević: Propast (Zemlja, voda i vjetar) (roman).
3. Ivo Kozarčanin: Tuđa žena (roman).
4. Stanislav Šimić: Dalekozor duha.
5. Slavko Batušić: Od Kandije do Hammerfesta, Putopisi i priče o viđenim i neviđenim zemljama.
6. Novak Simić: Šuton Tašlihana (novele).
7. Tin Ujević: Ljudi za vratima gostionice, Izabrana proza.
8. Vjekoslav Majer: Život puža (roman).

Cijena pojedinoj knjizi, uvezanoj u tvrdo platno, Din 50·— (pedeset).

Cijena čitavome kompletu (8 knjiga) Din 350·— (tristo i pedeset).

SAVREMENIK

GODIŠTE XXVIII ZAGREB, 15. OŽUJKA 1940 KNJIGA I, BROJ 6

MIŠKINA

U ZIMSKOJ NOĆI

Kao ono prije mnogo i mnogo godina, prije mnogo stoljeća, kad je čovjek prebivao u šumi i špilji, hranio se onim, što je gdje našao ili ulovio, kad u svojoj neošišanoj i neočešljanoj glavi nije imao toliko pojmova o »opreznoj utaji«, o dužnosti, da od ono malo, što ima, daje drugome, koji ima više, da čak mora lijepo dočekati nekog neznanca, koji dolazi, da mu odnese njegovu muku, i kada je u slučaju opasnosti sve vrijednije sakrivao u zemlju, na kojoj bi dan i noć čučao, kada je bio i morao biti spreman, da će ga netko zaskočiti, orobiti ili ga otjerati iz njegova duplja, tako je i Joža Funtek, četrdeset i pet godišnji stanovnik jednog ovećeg podravskog naselja čitave noći, duge i zimske noći smišljao i promišljao, što da učini, kada je dočuo, da će porezni egzekutor doći da provede ovrhu u njegovom selu i da mu oduzme ono, što bi se možda moglo pretvoriti makar u neznatnu svoticu novaca. Ovrha — kratka i malena riječica s nekoliko kljukastih oznaka, napiše li se, a strašna i teška, kada se izgovara. Tako strašna i teška, da za mnogog i mnogog od nje strašnije i nema, da nekog od nje hvata zima i vrućina, kako je ovaj put i Funteka zahvatila. Neznam, je li tko kada toj riječi ispitivao korjen i tražio joj postanak. Možda se znade već iz onog, koji ju je iskrivio ili krivo protumačio? Ovrha je — mislio je Joža Funtek — ono, što je o vrhu, sad bio to prirod il prihod, imetak ili dohodak, što bilo, da bilo. To se može nekome dati mirne duše i bez ikakovog uzrujavanja. Ali on nema nikakva viška, i što bi on mogao dati? I zato jer značenje te riječi bijaše strašno, za njega strašnije od smrti, on se sav obezumio.

Smrt. To je prirodna posljedica života. Sve, što se rađa, živi i umire. A ako je ta smrt još i blažena, kao što već jesu sve seljačke smrti blažene, to je prijelaz u bolji i ljepši život. U život, u kojemu ne treba jela ni odijela, u kojemu nema dugova ni zaostataka, diobe braće ni isplate sestara, javnih bilježnika ni prenosnih pristojba, bankovnih i domaćih lihvarskih kamata, odvjetničkih, sudskih ni mjerničkih troškova. Gdje nema brige, hoće li ove godine uroditi krumpir ili narasti repa, gdje treba posijati raž ili ječam, ne bi li bilo dovoljno kroz zimu, a možda štogod i za prodati. A kako dovoljno, kad je te nesretne zemlje uvijek premalo, a gladnih i praznih želudaca uvijek premnogo.

Zašto dakle da se boji smrti? Ali ovrha! Kada bi to bila ovrha, kako riječ veli, i Bože pomozi. Ali kad egzekutor zađe u kuću, kada prekopa u njoj sve do dna, izabere ono, što mu se ili svidi ili drži, da je u kući najvrijednije ili najpotrijebnije, kako je to Funtek čuo, da radi ovaj egzekutor, ako netko ima bilo kakav zaostatak, to je već nešto sasvim drugo.

A i njemu vele, da imade nekakav zaostatak. I to još od tri godine unatrag. Kakav? Našto? To mu nijesu htjeli ili nijesu znali reći. Da li zato, što su ga držali prepametnim ili preglupim, da mu to protumače, ne zna.

— Pa, čovječe; valjda znaš, što imaš, a što nemaš — rekao mu je smiješeći se porezni pisar, kada je došao k njemu da ga opomene.

— A kad znaš, što imaš, valjda znaš, da si za to i dužan, da dug treba platiti — —

I imao je Funtek, imao, on to i nije tajio, da ima, jer to svaki zna i vidi. Imao je kuću, 180 hvati vrta i oko ral i po zemlje. Barem on je tako mislio, da ima, i kada bi ju prodavao, rekao bi, da je toliko.

Kuća je među drugim kućama kao i vrt, te se ne može proširiti kao oni, koji su uz zemljišne zajednice. Pola rali zemlje je u mjestu u jednom komadu, a ono nekoliko slogova, što ih on i žena mu dobiše od svojih, da ih slože jedan do drugoga, bilo bi sigurno nešto više od pola rali. Dakako točno ne zna, jer to su mjerničke tajne, koje se ne otkrivaju svakome. Znade sigurno, da mu je ono, što je kupio, prodano pola rali, dakle bit će, da je toliko. Ima u vrtu i tri šljive, kvrgavu jabuku i u gradi od susjeda dvije vrbe, radi kojih se ono i bio zavadio sa susjedom. No sad je dobro. Grane su im odsječene, sada čvršće drže plot, a u ljetu susjed za njih veže krave, i dobro je.

Ima i pet kokoši, jednog pijevca, tri para golubova, dvoje praščića, što ih je uzeo na hranu od kuma Grbića o Jurjevu, da ih hrani do godine i onda svakom pola.

A uzeo ih iz posve jednostavnih razloga, jer ih sam nije mogao kupiti, a mislio: neka se on i njegova djeca nekad najedu masnoga kad ih prikolju.

Da, ima i dvoje djece, dva već odraslija dječaka, za koje neki seoski lupeži govore, da nijesu »baš pri pameti«. Kao takve pustili ih iz škole, kao takve često ih povedu seoska djeca sobom, kad naume nekome napraviti kakovu psinu, i kad to učine, za to obično okrive njegove.

A selo je selo. Tu se svi znadu i poznadu, pa ljudi u besposlici, ili kada se prežderu svojih jada i neprilika, kada im od njih postane gorko, tuđim se jadima krijepe. Tako eto rade i s njegovom djecom.

No pa da i jesu takva, koga se to tiče? Koga? Čija je to žalost ili muka? Čiji križ ili pokora, ako ne njegova?

Kod njega su rođena. Kod njega živu. On se za njih brine i on ih hrani. Brinuo se kada su došla na svijet, brinuo se za ženina života, brine se i sada, kada nje nema.

Niti koga što moli, niti kome što otima. Sve pušta na miru, sve. A zašto onda drugi njega ne puštaju? Zašto, a — —?

Jedni ga ogovaraju, da je on kriv, nije na djecu pazio, drugi ga ismjehavaju, a treći se eto spremaju da mu i ono malo, što ima, odnesu.

— Uh, ljudi — — pomisli čovjek i pljune.

Da zna barem, za što je dužan, ne bi mu ni po tako teško bilo kao sada. Ali ovako? Netko je u knjizi zabilježio, možda i krivo ubilježio, a kad je to ubilježeno, ne briše se to tako lahko. Ne.

Čuo je štaviše i to, da se nekima ne briše ni poslije smrti. Čovjek već trune u grobu, neki i istrune, a dug se još vodi. Još. I tek onda, kada vide, da od onog u grobu ništa, traže žive. I namjere li se na nekoga, za koga misle, da može platiti, Bože mu pomozi! Taj im ne će tako lako izmaknuti.

Tako su eto sigurno i njega zadužili. Netko se sjetio, da se on ne će znati ni moći braniti, to mu primetnuo — i eto. A možda se i zabunio? A jer je zabilježeno, ne briše se to tako više. Očistit će se tek onda, kad njega očiste, rekao mu je jedan rođak.

— To nije moguće, ljudi su — pomisli čovjek i pokuša da se sam utješi.

— Kad dođu k meni, reći ću im, reći ću im i to, da su djeca bez matere, nesposobna za život, a ustreba li, pokazat ću im djecu, pa ako imadu i malo srca, duše i poštenje, ako su ikakvi ljudi, priznat će, da ja to ne mogu.

— Priznati — Poštenje — — Razumjeti — — A tko pita za to? Tko? Oni, koji su to ubilježili, koji su možda i pokvarili, niti su to vidjeli niti će doći. Oni, koji dolaze, dolaze da izvrše nalog. A njihova je dužnost ubrati, a ne ispitivati. Za to su plaćeni, zato ih šalju — od toga živu..

Pita li on zemlju, kad sije, što želi i hoće?

On ore, on sije, on traži. Dade li više, tim bolje. Tako i ovi. Jedni posiju, drugi žanju.

— E, da je to kao kod zemlje. Izori, zasij, ali zemlja se ne da varati. Ne daš li ti njoj, badava je čekati. A čovjek? Čovjek dođe, uzima tamo, gdje nije metnuo, traži od onoga, kome nije dao, i eto traži ono, čega čovjek i nema.

— E, a možda i ne bi, kad ne bi morao. Ali mora, mora.

— Mora. A zašto mora? Jer trebaju novaca? Da, trebaju. Ali ako trebaju, zašto ne idu tamo, gdje ga ima? Nijesu li ga sve banke pune?

A odakle i mi uzimamo, ako što trebamo, ako ne iz banke. Odanle ga donosi čitavo selo. Susjed susjedu potpiše, i eto. A ne bi li i oni tako mogli? Ne, to je za njih prosto, već ajde, daj ti, koji nemaš. Nema li ga tamo, zašto ga ne načine? Vele, državni je novac. No državni su i oni, pa neka ga načine, da ga bude svima dosta, a ne ovako tražiti, dražiti, napastovati, tjerati u očaj sirotinju — uskomeša se čovjek i okrene na drugu stranu.

Duga je zima, duga. I još dulje zimske noći bez svijetla i ogrijeva, dobre odjeće i obuće, bez smoka i poštena obroka, na tvrdu ležaju sa slabim pokrivačem, a još gore s dugom, kojeg čovjek nije nikad učinio, a niti ima nade, da će ga se ikada riješiti.

Vjetar laje, zavija, slaba kućna grada škripi, pokrov se ljulja, prozori dršću, a studen prilazi k čovjeku na ležaj, privlači se sve bliže k njemu, miluje mu leđa, štipa ga za koljena, navija mu reumatične žile, tjera mu san s očiju, a nema da se kome priljubi.

U dimnjaku cvili, u peći hihoće, nemoćno drveće bije se granama, šiba jedno drugo, kao i sudba čovjeka. Duge su, duge, takve noći.

I zato sve one misli, koje su iz bilo kojih razloga pod pritiskom jakih sunčanih trakova, prenapornog rada, prekratkih noći izostale čovjeku ljeti, nastoje se sada prikupiti i provući kroz moždinu. Sve, dapače i one, koje su prekinute u djetinjstvu.

I vuku se tako misli, vuku, jedna za drugom, jedna pred drugu, jedna na drugu, kao jesenske magle.

Vuku se i onda, kada čovjeka ništa ne muči, kada ga ništa ne boli. A gdje je istom, kada ga pritisne kakvo zlo, a ne vidi izlaz?

Katkada dolaze čovjeku čak i takve misli, kojih bi se postidio, da za njih tko dozna.

Ali one ne pitaju, dođu, vrzu se po glavi, kljuju u mozgu, pritišću grudi kao kakav teški kamen, i čovjek ne zna, što će s njima, a ne može ih odstraniti, makar što počeo.

Tako su došle i prilegle Funteku. Došle, davile ga, gnjavile, pritiskale kao neka avet, sablast, kao i noć, koja nije prestajala.

A zašto on uopće plaća porez? Zar od one kućice, koju je tri godine krpao i nadograđivao, štukao i slagao iz pletera i sirove cigle, sam bez ičije pomoći? Za koju je svake noći razmišljao i razgovarao sa ženom, iz kojeg bi drveta što bilo, iz kojeg će biti greda ili soba, a za ostalo se lako »nacupa blato«.

Ili da mu nijesu našli možda kakav zaostatak na zemlji, koju je kupio od vlastelinstva? A zar bi to bilo pošteno? Tu je zemlju on pogodio »s čistim pravom«. Deset ju je godina isplaćivao banci. I to onu, koju je nekad od sela vlastelin jednostavno uzeo. Tako su barem pričali starci. Vlastelin ju uzeo, svu mu zakartao, banka kupila i parcelirala, a on to eto banci deset godina otplaćivao.

Kolike noći nije spavao! Trkao je tkalačkim stanom, trknuo stotinu puta, dok je bila krajcara, a koliko krajcara treba, dok bude forinta, koliko forinta, dok je bila »rata« ili obrok...

Od toga lupanja — vele — da su mu i djeca ostala nagluha. Ali što se to vjerovnika ticalo? Kad se približavao rok, banka bi jednostavno poslala opomenu, daj toliko — kao da on nije to znao. No dakako da bi i to zaračunala.

A što je on po cesti kupio gnoj, često i rukom, dok je mislio, da ga nitko ne vidi, da nekako udobrovolji zemlju, da mu dade više prihoda, ni to nitko ne zna. Dapače koliko puta mu se i rugala tuđa djeca, kad bi ga vidjela, što radi.

— Poludio čovjek — smijali se.

A da nije tako radio, da je sve prepustio slučaju, kad mu je zemlja i onako rodila slabo, što bi bilo istom bez toga? I sada da je od toga još i zaostatak?

— A da nije možda od praščića?

Ali, ljudi Božji, ta od toga se ne plaća — —!

Ne plaćaju drugi, ali možda su njega oporezovali radi toga, što hrani tuđe, što djeca beru za njih korov po polju. Ljudi su lopovi, mogao ga je netko prijaviti, i eto.

I da ga nije netko vidio, kad je kupovao plug? Mislio, taj ima novaca.

Da, plug, plug, taj nesretni plug. Od onda je to i počelo. Da, od onda, on je svemu kriv. Bila je jesen, žena govorila, da joj kupi čizme, nahodala se bosonoga, muči je kostobolja. On mislio; sad su plugovi jeftiniji, kovač ga se htio riješiti, ne može se sve najednom u gospodarstvu kupiti, sada plug, na godinu branu, treće kravicu, a bez čizama se može u jednoj zimi... A eto... Uh, prokleti plug — čizama nije bilo — ona se nahladila, umrla — plug ostao, brane ne treba, kravice nikad — a ni žene — — —

K vragu sve bolje da čovjek i ne živi kad nije čovjek. A onda još i dugovi.

Dužan je čovjek, kada nešto kupi a ne plati, kad iznajmi radnika, a ne da mu nadnice, a on je svoj dug za zemlju isplatio, a radnika nikada nije zaposlivao, nego se samo drugima iznajmljivao.

Istina, čuo je od kuma Grlića, kad bi mu štogod radio, kako je on čitao iz novina, da se svuda u svijetu plaća porez. Od toga države živu — tumačio mu kum. A kum zna, jer je bio već i općinski odbornik, kako ne bi znao?

Država je kao svako drugo gospodarstvo, i ona ima svoje izdatke, svoje brige i muke.

Koliko je tu činovnika; koliko vojske, željeznica, škola i pošta. Brodovi na moru i u zraku, mostovi na suhu i preko vode.

No dobro, dobro, sve to treba, sve to postoji, ali zašto to traže od njega? Čemu da on plaća školu, a ni on ni njegova djeca nijesu ju pohađali?!

Niti se vozio vlakom ni brodom, niti je što dobivao poštom, niti je on, niti će biti njegova djeca bilo kakvi službenici.

U crkvu istina ide po koji puta, da zapjeva ili zaplače, kako mu je već kada pri duši. Ali crkvu je sagradilo selo. Tako su barem pričali stari, da su za nju sve dali i dovozili, a i prigodom vjenčanja i ukopa posebice je platio. A kad je kupovao zemlju, nije li i onda i za zemlju i za ugovore i prenosnu pristojbu bio posebni račun? A i neka ostavinska rasprava, kad je umrla žena, kao da djeca nijesu njezina — — I sad mu dođe pred oči žena, žena kao drugarica života, a još više žena kao vozno blašće, koje je kroz čitavo vrijeme toga njihovog života bila s njime upregnuta u jaram, teški životni jaram i po lijepu i po ružnom vremenu vukla.

Kad bi im bilo teško, preteško, umjesto da stanu, odahnu — Bože mu oprosti — okrivljavali bi se jedan drugog, da preslabo vuče. Naravno on nju više, jer je bio muž, a ona žena, i kao žena i kao slabija morala je priznati, da je tako.

A koliko je radila i vukla? Čitave dane i noći vukla je sebi i drugima. Svoje po noći, jer je za druge trebalo po danu.

Tako je bilo ljeti. A zimi! Čitave noći prela bi tuđe prede, zubima grizla povjesmo, natezala, slinila, da bude dulje, da više »zide«. Kad bi on tkao, njemu sukala cijevi, posluživala ga kod tkanja — a dobro primala sve one kletve, ispijala svu onu žuč, koja bi se sasula iz njega, kad bi se ili pokidale niti ili nešto nije išlo u redu. A uza sve to izrodila još i povorku djece, sve ih prala i njegovala. Mučila se i namučila s njima i — umrla.

Da umrla, ali njemu ostavila brigu, i brigu i djecu, a možda je sreća, što ih je nekoliko još za njezina života uzeo Bog k sebi.

I tako leži Funtek čas na jednoj, čas na drugoj strani, na onoj dulje, gdje misli, da je reuma jača, ne bi li se bolje ugrijalo i barem nešto popustila. I dok on tako, djeca se u krevetu bude, stenju, mumljaju, viču: Pokrij nas, zima je!

— Tiho! — glasi se čovjek — spavajte !

— Zima je, zima.

— A zar vas nijesam pokrio dobro, dapače i svojim kaputom?

— Još je zima — šapuću djeca.

— Zima, zima. A zar je meni toplo? I meni je zima, čitavi život neprekidna zima. Stisnite se skupa, bit će vam toplije — opomene ih, ako ne, dobit ćete klačnjakom — okosi se na njih, a u duši bilo ga nekako stid, što još i to sredstvo treba upotrijebiti — i pode da ih pokrije — —

— Eto, ni tu nisam imao sreće. Pametnija su umrla, ona, koja bi mi možda mogla nešto i pomoći, a ovi su ostali. I sad živi, hrani sebe i njih. I ne samo njih i sebe, nego i druge. Drugi još od mene traže. Eto, na njih sam nabacao sve, što sam imao, i još im je zima, a što će biti, dok mi i to uzmu?

I opet legne, navuče na sebe pokrivač, stisne oči, a u zubima osjeti nešto gorko, gorče od pelina, i to nešto stalno dolazi, dolazi, a ispljunuti se ne da.

I dok tako leži, stišće oči, misli se i opet začnu redati dalje. Dolaze, dolaze, dolaze, nižu se, slažu kao žene u sajamski dan uz stolove. Otvaraju košare i vade iz njih koješta. Dave mu dušu, a on nikako da smogne potrebnu snagu, da krikne i dovikne, kako mu se čini krivica, strašna krivica.

Pomisli na djecu. Što će biti od njih, kad njega ne bude? A tada se opet sjeti najbliže i najsigurnije opasnosti, koja mu je stajala nad glavom. Doći će porezni ovrhovoditelj i bacit će u nesreću njega i djecu njegovu.

Nema više od dvije blazine, dva jastuka, četiri plahte, a ljudi vele, da to najradije uzimaju, jer je to svaki dan potrebno, propada brzo, pa se svaki žuri da to iskupi.

Iskupi, tko može. A čime će on? Da ima čime, ne bi dozvolio da uzmu. Sigurno ne. Jer je to i sramota i više se zaračunava i dere se. A toliko je bilo muke, dok se to složilo! Lako je to kod onih, koji svake nedjelje kolju živad. Tu se nešto nakupi. Ali oni? Žena bi prodavala piliće čim bi im se pomolilo perje. Uvijek je nešto u kući trebalo, uvijek. Sol, svijetlo, igla, konac i lonac, škare i gumbi. A perje je kupila na pašnjaku, gdje su se perušale tuđe guske. Perce po perce. Koliki bi se smijali tome i izvrgavali ju ruglu! No što je mogla? Svoje nije imala, zarade nije bilo, radila je, što je mogla i znala.

O, da je barem spremila za još jednu, kako je to željela. Ne bi on tako sada drhturio, a možda ni ona ne bi bila još ostavila djecu i njega, same i nevoljne. Bog neka joj plati za sve dobro, što je učinila.

I opet se sjetio žene i zajedničkog im života.

U večer, kad bi se naradili, on je gotovo uvijek legao prvi i počeo već dremuckati, kad bi ona dolazila leći. Često hladna, prozebla, nižući glasno molitve i Bogu i svecima, sve jednu za drugom, jednu pred drugu, i potiho ga otkrivala, da se zavuče pod pokrivač. Njezin umorni pokret i njezin otegnuti kašalj više puta bi ga i probudio, često bi ju i opsovao, zašto ga otkriva. A ona bi šutjela i molila dalje. Što je mogla, kada drugog kreveta nije bilo?

I tako su im prolazili dani, noći, godine, život. On se na to priučio, priučio se na međusobno grijanje, na njezin kašalj, stenjanje, tako da mu je to postalo kao

sastavni dio njega samoga. On je radio svoje, ona svoje. Što je ona radala djecu — e, pa to je ženski posao. Žena je stvorena za to, radi toga se udaje, radi toga trpi, umovao on. Umuje selo od svog postanka, umuje i danas.

U kući bile dvoje čizme, a njih četvero. Jedne je naravno obuvao on, koji je trebao najviše hodati a i gazda je, pa je bilo u redu, da je obuven...

Druge ona, kad bi nekud išla. Kod kuće bi naravno bila bosonoga kao i djeca.

Ali jednoga dana prije Božića opazio onaj veći lopov, kako se tuđa djeca skližu na ledu, uzeo njezine čizme i otišao. Žena trebala nešto oprati — čekala ga, čekala, nije ga bilo, a ona bosonoga. I tako je to počelo.

A tko zna, možda i nije. Možda je već i dotle bilo dosta — — No sad svejedno, tu je svršilo — jedno se slagalo k drugomu, jedno na drugo i — —

Došla kući s pranja, zima, zima, zima, grijala se, neprestano ga tjerala, da bolje loži, dapače i digla suknju i onako se grijala, legla u krevet, rekla mu, da ju pokrije s blazinom — bilo je premalo, dvije je metnuo. Što je nakon toga istukao dijete, što su mu se tri dana poznali tragovi na leđima od hlačnjaka nije koristilo. Pa da je i zadavio, drukčije nebi bilo. Nahladila se. U noći mučili ju sni, neki čudni sni. Sanjala je, da gazi vodu, veliku, mutnu vodu i onda, tobože da ne zamoči suknju, dizala ju gore, a s njega vukla pokrivač. Kad je osjetio, da ga otkriva, istrgnuo joj ga iz ruke, pokrio sebe i nju, te se okrenuo na drugu stranu. Ona mu htjela to protumačiti, no on nije imao želje ni volje, da sluša njezine bedastoće, i rekao joj: sutra.

Ali jedva što je opet stisnula oči, prisnilo joj se, da na bunaru pere dječje haljinice. Jedva jednu oprala, metnula kraj sebe, ali eto ti odnekud u dvorište krmače, gurava, ščetinjasta, s dugim rilom i nogama, sve njuška, kad najednom uzela opranu dječju haljinu i bježi! Ona naravno za njom. Kod vrata je stigla, uhvatila neku lopatu i tres krmaču po gubici. Ali umjesto krmaču pogodila njega, i to upravo u nos, da mu je odmah u zubima od toga postalo slano.

Dakako da se i on upalio i povratio joj.

A kako i ne bi? Noć je za počinak....

A k tome nije mislio zlo ni znao, da to ona ne radi iz gluposti, već od vrućice, koju je dobila na pranju. A odakle je on to mogao znati? Nije to bilo prvi puta, što je prala bosonoga, što su je u noći mučili sni.

A kad je drugi dan vidio, da se ne diže, da ne traži jelo, da ne pita za djecu, da neprestano bunca, nije li skočio odmah do kuma Grbića, pa eno, što liječnici meću bolesnicima pod ruku. Nije li joj to držao pod pazuhom čitavi dan i noć, da joj izvuče prehladu — a eto ništa. Kad se upalila, a to gorjelo, gorjelo, gorjele oči, usta žeđala, dok nije dogorjela.

Da, tako je to bilo — —

I kod te misli i slike stegne ga nešto kod srca, i to ga nešto gušilo, dušilo, davilo, dok nije osjetio, da mu je lice mokro, da mu je u ustima isto onako slano, kao onda, kada ga je žena ono klopila u snu.

Da, tako se to dogodilo, tako. I još eto neki vele, da je on kriv. Kriv, što ju nije liječio, kriv, što je mnogo radila.

— O, ljudi, ljudi! — pomisli čovjek — a kuda vam pamet? Nije ju liječio. A nije li čitave noći bio uz nju i držao joj ono pod pazuhom. Mnogo je radila. A zar je on manje radio? Zar je on kriv, što su se u siromaštvu rodili i što će u siromaštvu umrijeti? Bili siromasi. Radi toga se i našli i uzeli, da si život olakšaju. No lako je poljepšati život onome, kojemu je i inače lijepo, no kako će sirotinja pomoći sebi? Bog je dobar i predobar, no ljudi su opaki. Da, ljudi, ljudi. Oni rade zlo.

Opljačkali su njegove djedove kao kmetove. Njegovi su stari za druge radili, a sebe zapostavljali. Stoga i on mora biti sirota. Oženio se sa sirotom — dva zla veća od jednog.

— Da smo bili imućniji — govorio je sam sebi Jože Funtek — bilo bi kruha i odijela. Da nijesam morao uz djecu lupati tkalačkim stanom, ne bi ostala nagluha, išla bi u školu, nešto bi naučila, nešto bi znala, možda bi nekako lakše živjela. A ovako, što će biti iz njih? Tudi pastiri — čuvat će svinje — —

Bog je dobar i predobar. On je dao zemlju i sunce, a hrana i odijelo raste iz zemlje. Daje kišu i toplinu, sve, sve — ali ljudi uzimaju jedni drugima.

Prigrabili zemlju, prigrabili škole i sve, a sada eto tolike sirotinje neka živi za njih.

Eto, nije li kod mene tako? Ne ono, što mogu, ne ono, što imam, nego i ono, što nemam, moram dati drugima. I ono, što je ona mučenica ostavila djeci i to hoće da uzmu, ubio ih Bog.

I pričini mu se, kao da vidi ženu, gdje mu se prijeti, dade li ono, što je ona ostavila djeci.

A što će? Što — —

A nekud ode taj dan. Kad ovi dođu u selo? Ode. Zatvori kuću, makar i čavlima pribije vrata, a nekamo povede sobom i djecu.

Ode — — A ne nađu li ga danas, doći će sutra, ne nađu li sutra, doći će prekosutra.

Koliko god puta dođu, svaki put je duga više. Tu treba nešto drugo. A što? Nije znao.

Pobjeći se tu ne može, jer bi čovjek trebao pobjeći iz sebe samog. Tko je jedamput rođen, tko je jedamput ubilježen u knjige, iz njih se može jedino u grob i nikamo drugamo. Da, u grob — u grob silazi se ili poslije bolesti i muke ili ako to oni odluče.

Da nije djece, lako bi bilo ući u grob. Riješio bi se čovjek svega, brige i duga. Ali djeca su tu. Djeca — pomisli čovjek i okrene se opet k stijeni, niz koje je tekao njegov znoj kao neisplakane suze, puzao dolje i slagao se u neke znakove, slova, što li, u kojima je možda i bila zapisana njegova sudbina, no koju on nije znao pročitati.

U taj čas pričinilo mu se, kao da se i mjesec nekako probio kroz oblake i nasmiješio. Otvori oči, pogleda bolje, a ono mu u mozgu sine nova misao: *sakriti.*

— Da, sakriti, — progovori čovjek glasnije — sakriti. Pajceke odvesti kumu Grbiću, jer i onako jedno je njegovo, a on nije sigurno ništa dužan, a blazinu, jastuke i plug zakopati u štaglju u sijeno.

Kad je to odlučio, nekako mu odmah postalo lakše. Pričinilo mu se, kao da mu je netko otčepio dušnik. Lakše je disao. I čudio se i prekoravao sam sebe i svoju glupu pamet, što se tako jednostavnoj stvari nije mogao dosjetiti prije, nego se toliko izmučio i sagriješio.

— Sad ću malko još prodrijemati, mirnije i slađe prodrijemati, a u jutro sve urediti — pomisli čovjek i počne ovako na silu sklapati oči.

Izgledalo je već, da će mu i uspjeti, došla mu već i neka stezavica u leđa. Kimnuo glavom, no opet mu

se stvori pred očima žena i sve ono, što se je dalje događalo s njom i s njime.

Kada je ona zaklopila oči i na sve njegove pozive ostala bešćutna i tvrda. Kada ju nije ganuo ni poziv ni plač djece — došle su susjede, oprale ju mokrom krpom, neke plakale, neke nešto šaputale, neke žalile njega, neke djecu, pitali ga, kada će biti sprovod. Zazvonila zvona, napalili joj svijeću, pomogli zbiti lijes, netko otišao na groblje i iskopao jamu. Drugi dan sakupili se ljudi, ponijeli ju iz kuće. Na groblju svećenik blagoslovio mrtvo tijelo i spustili ju unutra, i nekako se požurili, neki rukama, neki motikom, da ju brže zatrpaju.

I tada se na njezinu humku smirila posljednja grudica žute ilovaste zemlje. Kada se sav svijet razišao od groba, neki kući, neki po grobovima svojih milih, da isplaču na njima zaostale suze, okrenuo se i on. Osjetio je u sebi neku strašnu pustoš, pričinilo mu se da se sve, groblje, staze, selo, pa i njegova vlastita kuća i djeca pomiču od njega nekuda, da se pomiču tako daleko, da ih ne može doseći njegovo oko.

Primio je djecu ispod ruke i poveo ih sobom. Kod kuće je dugo stajao na pragu i nije znao, što bi počeo. Sve mu se nekako pričinjalo drukčije, sve, pa i ona vrata, koja je sam izradio, činila mu se, kao da nisu njegova.

Napokon je primio kvaku, otvorio i stupio unutra. Čekala ga zamazana posteljina, neoprano suđe, nepometena kuća i dvorište.

Kad je izašao van, kokoši čas prilazile k njemu, kao da nešto traže ili mu se hoće potužiti. Čas bježale od njega, kao da nijesu njegove.

Golubovi isto tako.

Jedino vrapci u dvorištu postajali nekako kao drskiji a razna gamad u sobi nasrtljivija.

Djeca čas plakala, čas se smijala, i tražila kruha. Hodao amo-tamo, nije znao, što da počne. A kad su djeca neprestano tražila jela pa počela i plakati — primio se posla. Primio i radio, kako zna i može.

Ali kako će čovjek, muška glava i ruka, raditi ženske poslove? Ono, što žena učini pjevajući s lakoćom, on nije mogao ni s najtežim naporom dapače ni uz najveću kletvu.

I tako to ide od onda, od onog nesretnog dana do sada. Kako uradi, tako je. Sreća, što mu nitko ne prigovara. Ono, što nikako ne zna ni ne može, to već neko drugi učini.

Djeca se zimi uvuku u zapećak, čekaju jelo. Kuda ih pošalje, učine, čas se smiju, čas plaču. Odlete u selo, na ulicu — —

Ljeti je lakše. Ili idu s njim u polje il kuda tumaraju sami. Niti su im veliki zahtjevi, nit čemu prigovaraju.

I dok se sve to plelo i motalo u njegovoj glavi, dok mu je mučilo moždinu, uhvatio ga drijem, i Funtek je slatko zahrkao do jutra.

Kada je ustao, opazio je začudo, da su već ustala i djeca i spremala praščićima jelo.

Na krovu su živživkali vrapci, na gnoju kukurijekao pijetao, na cesti galamile nečije guske, iz nekih dimnjaka dizao se dim.

Nije ga to ništa zanimalo. Mislio je o onom, što mu je u noći došlo: *sakriti*.

U štaglju je imao nešto sijena. Ogledao ga sa svih strana, izmjerio mu širinu i visinu, i izdubio u njemu jamu. Kad je vidio, da će ići, opet nekako slobodnije odahnuo: Neka sada dodu.

Već se i treći dan primicao kraju, otkako je on to uredio, već je treći dan pošiljao djecu, da vide, i ispitivao ljude, jesu li došli ovi iz grada.

Neki su pričali, da jesu, da nijesu tako strašni, kako se to govorilo. Negdje dodu, sjednu, porazgovore se, negdje nešto pogledaju, okrenu se i izadu odmah. Neke opomenu iz ulice.

Bog zna, kako će kod njega?

Sunce se već nagnulo k zapadu. Zrak je mirisao svježinom daleke crnogorice. Od sjevero-istoka se primicalo selu nekoliko sivkasto-crvenkastih oblačića, koji su neprestano mijenjali lik i boju. Čas su izgledali crvenkasto-žuti i lagani, čas svijetlo-sivi i teški, čas dugi i još bi se više rastezali, čas kratki i zgusnuti.

Funtek je u dvorištu spremao nešto drva, zagledao se u sunce i oblake, i mislio: opet će proći dan. Želio je, da već dođu oni. iz grada, da se to već jednom svrši. I oni su došli.

Kad su stupili u dvorište, pošli su prema sobi, a on se zaputio za njima.

Ovrhovoditelj otvorio knjigu, metnuo na stol, zagledao se u neki list, promrmljao neke brojke u sebi, zatim se okrenuo Funteku i rekao:

— Ej, gazda, dužan ste porez, uz to i neke zaostatke, pribroje li se k tome zatezne kamate, ovršne pristojbe — ima eto toliko. Hoćete li platiti?

— A čime, čovječe Božji?

— Čime? Kao i drugi, novcem! Nemojte se izrugivati, kad znate, čime se plaća.

— Ali kad ja novaca nemam — —

— E, onda ćemo uzeti drugo, jer se može i drugim.

— A što? — nekako potiho promrmlja žandar — okrenuvši se činovniku. — Tuberkuloznog čovjeka kao ni gladnu i poderanu djecu nitko ne će. Upravo skrajnja sirotinja — nemaju ništa...

— Sakrili smo — požuri se jedno dijete u zapećku i pokuša da pobjegne iz sobe. — Što? Sakrili! Dakle ne ćete platiti — — Ne platiti znači ne pokoriti se vlasti. Eto siguran dokaz — sakriva. Dokaz neposlušnosti, nepokoravanja, što nama daje pravo, i ne samo pravo već i dužnost upotrijebiti silu. Uzeti sve, pa i kazniti, i to čim više i strože za primjer drugima.

— A gdje ste sakrili? upita dijete, koje se poplašilo i počelo plakati. Sigurno u štaglju, u sijenu. Znamo mi takove! i požuri se prema štaglju.

Videći Funtek, da zbilja idu tamo, kud je on metnuo, da se tu više tajiti ne da, jer će sigurno naći, i da će mu i uzeti — zavapi očajno i molećim glasom:

— Ta nemojte, ljudi Božji, platit ću, kad mognem, sad ne mogu, jer smo i goli i potrebni, a ovo, što je ovdje, i nije moje — to je svetinja, to je žena ostavila djeci, bez toga ne mogu biti. To je sve, što imamo .

— Ne brbljaj ništa! Zašto si sakrio?

— Sakrio sam, jer nije moje. Moje je ovo srce, ove ruke, ovi prazni džepovi. Posla mi dajte, radit ću i odraditi, a ne uzimajte ovo!

— Ne brbljaj ništa. A što bi ti radio? Ne radiš u kući — eto, kako ti je sve u neredu. A tko ti je kriv da si zaostao?

— Nosi — izdere se na poslužitelje — — —

— O Bože, zar ću zbilja ostati i bez toga? Zar i Ti to možeš gledati? A gdje je barem vrag, ako se Bog ne javlja — zaurla čovjek divlje i očajno — i pogleda u nebo — —

I dok je tako stajao i gledao, oblaci, oni isti oblaci, koji su se čas prije polagano približavali selu, kao da su stali iznad njegova dvorišta. One crvenkastomodre boje, što ih je prije okruživala i provirivala iz njih, kao da je nestalo. A tama, koja je dotle bila sakrivena u njima, sada se sve više i više spuštala dolje i ovijala selo svojim velom.

ARTHUR RIMBAUD

OFELIJA

I.

Na valu crnu i tihu, gdje zvijezde sniju,
Bijela Ofelija kao ljiljan plovi,
Plovi polagano vrh velâ, što je viju.
Iz šuma rog javlja, da ginu jelenovi.

Tisuću je ljeta, što tužna Ofelija
Prođe, bijela sjena, niz rijeku crnu, jaku;
Tisuću je ljeta, što lahorom ćarlija
Njena slatka ludost romancu u sumraku.

Vjetar grud joj ljubi i u vijence zdjenu
Na vodi meko ljuljana joj vela.
Vrbe plaču na ramenu njenu.
Pale joj ruže vrh sanjarskog čela.

Zgnječeni lopoči uzdišu oko nje.
Budi se katkad u johi, dok s gnijezda
Mali trepet krila bježi stravom gonjen.
Čudesna pjesma pada sa zvijezda.

II.

O blijeda Ofelijo, lijepa poput snijega,
Da, mrtva si, dijete, otišla po vodi!
U čas, kad su vjetri s norveškoga brijega
Šaputali tiho o gruboj slobodi.

Neznan ti je uzdah prošao kroz kosu,
I sanjarski duh tvoj strane glase začu;
Srce tvoje spozna: glas Prirode se prosu
U uzdasima noći i drveća plaču.

Ko veliki grcaj u taj čas glas mora
Slomi ti srce, što preslatko je bilo,
A lijepi vitez, bješe travanj, zora,
Tiho, jadna luda, sjeo ti u krilo.

Raj, Ljubav, Sloboda: kakav san, o Ludo!
Uza nj nestala si ko snijeg na plamènu.
Tebi riječ ote svih vizija čudo.
— I Beskrajna strava užasnu ti zjenu.

III.

I Pjesnik reče: sa zrakama zvijezda
Noću si pala k cvijeću, što si brala;
Na velima vidjeh Ofeliju bijelu
Ko veliki ljiljan ploviti vrh vala.

Preveo: IVAN GORAN KOVAČIĆ

Dr. MARKO LAMEŠIĆ

KAKO DA SE ORGANIZIRA VLAST U HRVATSKOJ

(Prilog započetoj diskusiji)

Predsjednik Dr. Maček svojim člankom u trećem broju Savremenika »Reforma zakonodavne vlasti u Hrvatskoj« dao je poticaja hrvatskoj javnosti, da se u javnoj diskusiji započne raspravljati problem i iznositi mišljenja o najsvrsishodnijoj organizaciji buduće zakonodavne vlasti u našoj domovini. Kako je to predsjednik dr. Maček naročito istakao, ovakva diskusija je van svake sumnje vrlo potrebna.

Problem organizacije vlasti postoji, otkako postoji vlast. Rješavan je prema duhu i stanju političkog i kulturnog razvitka naroda, koji je organizirajući svoju vlast taj problem rješavao i prema općem duhu i prilikama vremena, u kojem je problem rješavan, različito kod raznih naroda i u raznim vremenima.

Za pravilno rješenje pitanja organizacije vlasti kao najvažnijeg životnog pitanja svakog naroda od odlučne su važnosti, osim duha dotičnog naroda, i stanja njegova kulturnog i političkog razvitka, te općeg duha i prilika vremena, također sami pojmovi vlasti, kakvi u stanovitom dobu postoje u svijesti dotičnog naroda.

Problem organizacije vlasti u suvremenoj Hrvatskoj je osobito od izvanredne važnosti zbog sadanjih mnogih specijalnih razloga. Sve te razloge ne možemo ovdje iznositi, već ćemo se ograničiti samo na neke.

Kroz vjekove, otkako je hrvatski narod ušao u svijetlo povijesti, vlast u domovini Hrvata je bila konkretizirana u Hrvatskom Saboru i Banu. Hrvatski Sabor je svoju organizaciju kroz vjekove prilagođivao narodnom duhu, kulturnom i političkom razvitku naroda i duhu vremena, ali kontinuitet zakonodavne djelatnosti Hrvatskog Sabora kao glavnog nosioca vlasti nije nikada prekidan do god. 1918. Prekidom kontinuiteta i nedjelatnošću Hrvatskog Sabora kroz ovu 21 godinu strahovito brzog kulturnog, političkog i socijalnog razvitka, potresa i previranja, nagomilali su se mnogobrojni problemi i zadaci, koje je samo i jedino Hrvatski Sabor mogao pravilno riješiti, a koje će morati što prije rješavati i riješiti. Ovi razlozi su isto tako odlučni i za što brži saziv Hrvatskog Sabora kao i za njegovu definitivnu organizaciju. Sadanji prelazni period, kada Hrvatska iz dvadesetgodišnjeg, očito nenormalnog i nenaravnog položaja, treba zauzeti i naravan i normalan položaj domovine hrvatskog naroda kao političkog subjekta među ostalim slobodnim domovinama malih naroda u Podunavlju i evropskom jugoistoku, daljnji je važan i odlučan čimbenik kod rješavanja problema organizacije buduće zakonodavne vlasti u Hrvatskoj.

Organizacija zakonodavne vlasti bit će najsvrsishodnije provedena, ako odgovara hrvatskom narodnom shvaćanju pojma vlasti, trajnim potrebama domovine i potrebama suvremenih narodnih generacija.

Pojam vlasti je u razno doba imao različit smisao i sadržaj. Stari Rimljani su i za državu i za vlast imali riječ — imperium. Sama definicija pojma vlasti ni danas nije ni u nauci ni u politici neprijeporna. Po shvaćanju pojma vlasti u našem hrvatskom narodu, vlast je organizirana volja domovine, koja se volja očituje i izvršuje svakodobno preko skupine osoba i pojedinih osoba svakodobnih narodnih generacija. Te skupine fizičkih osoba i pojedine fizičke osobe, preko kojih se vlast očituje i ostvaruje, po narodnom shvaćanju trebali bi uvijek tvoriti najsposobniji, najbolji i najhrabriji muževi svake narodne generacije, koja im ovu dužnost raznim načinima izbora povjerava. Po našem narodnom shvaćanju domovina je subjekt vlasti kod nas Hrvata.

Domovina nije često isto što i država. Država može obuhvaćati u svojim granicama više domovina. Idealno i naravno bi bilo, da se granice domovina i država svih naroda podudaraju. Ako se u jednoj državnoj zajednici nalazi više domovina, tada se nužno moraju dovesti u harmoniju organizirane volje pojedinih domovina s organiziranom voljom državne zajednice. Domovina nije samo teritorij, a niti samo postojeća narodna generacija. Domovina je sav narodni teritorij zajedno sa svima prošlim, sadanjim i budućim narodnim generacijama, s cjelokupnim narodnim životom, kulturom, poviješću, sadašnjošću i budućnošću, koji su faktori svojim trajnim djelovanjem kroz stoljeća formirali specijalnonarodno-kulturnu fizionomiju toga teritorija tako, da narodu »svaki kamen i svaka greda, svaki vrh i svaka jama, govori živim narodnim jezikom.« (A. Radić.)

Ove misli i činjenice smo ukratko napomenili, jer smatramo, da prigodom organiziranja ne samo zakonodavne vlasti, već uopće svake vlasti počevši od općine preko kotara, županije do Hrvatskog Sabora i Bana, i ovo, uz sve ostalo, treba držati na pameti.

»Bez samouprave ne znači samoodređenje naroda — ništa; dok nema selfgovernementa, ostaje narod roblje kojekakvih nasilnika. Potpuna samouprava ima se dati ne samo narodima, nego krajevima, županijama, osobito općinama. Dok seljački narod ne bude imao općine sasvim u svojim rukama, ne će pravo osjetiti ni slobode ni pravice«. — Ovako je učio pok. Ante Radić. Pobijajući u jednom članku pod naslovom: »Kako vam je u općini« razne prigovore kao primjerice, da seljak ne mari za općinu, već se samo bori za komadić zemlje, a pušta, da mu koji put u općini propane mnogo veći imetak, kao i da narod tobože ne zna za svoje pravo, piše među ostalim u gornjem članku i ovo: »Ali da se dugo ne natežemo, reći su vam ovo: Pred 500 godina nije naš narod bio ni toliko učen i školan, koliko je danas, pa čujte, što je onda bilo: Da drugoga ne spominjem, spomenut ću vam i jednu narodnu hrvatsku kneževinu, poliičku u dalm. primorju, u kojoj se je narod sam vladao: sam se upravljao, sam među sobom sud držao. Na glasu su stoga i danas naša Poliica i Poliičani. Pa kako to, da su onda neškolani naši liudi mogli držati vladu i upravu ne pitajući i ne bojeći se nikoga, — a danas se naš čoviek ne usudi pravo ni nagledati u svoj općinski ured? Kako je to? — Tako, što su Poliičani sami sebi dali zakone, po kojima su se vladali;

oni su se medu sobom pogodili i uredili. Razumije se, da su onda i znali za svoje pravo, kad su ga sami po dogovoru stvorili.« (A. Radić: Sabrana djela knj. V. str. 281.)

Rekli smo, da je vlast organizirana volja domovine. Ta volja treba prvo biti organizirana u općini, da se očituje preko općinskih skupština, čije članove bira narod, a izvršuje preko općinskih odbora, koje skupština bira iz svoje sredine, kontrolira njihov rad, i ima pravo da ih svakodobno zamijeni tj. pojedince opozove i postavi druge. Općinska skupština bira iz svoje sredine i zastupnike u županijsku skupštinu poljodjelskih općina. Općinske skupštine i županijske skupštine sa svojim odborima zakonodavna su i izvršna vlast za sve svoje gospodarske poslove i pod kontrolom Bana i Gornjeg Doma, ili kako se on bude zvao, Hrvatskog Sabora, u koji Dom županijske skupštine poljodjelskih općina šalju svoje u svojim skupštinama izabrane zastupnike. Kako seoske, treba organizirati i gradske općine prema njihovim potrebama i jednakim pravima i dužnostima. Općinske skupštine, kako seoske tako i gradske, izabiru svi općinari, a skupština iz svoje sredine bira općinske odbore kao egzekutivne organe, i kao zastupnike u županijsku skupštinu, koje kontrolira.

Godine 1904 u broju 14. Doma od 28. srpnja pisao je Ante Radić: »Ali treba svakako spomeniti, kako je država stvorila za trgovce i obrtnike posebne urede, tako zvane trgovačko-obrtničke komore, u kojima trgovci i obrtnici (zanatnici) vijećaju o svojim stvarima. A samo za poljodjelce neka daju odredbe ljudi, koji najviše puta nemaju pravoga pojma o seljačkom životu, ni o poljodjelskom poslu!

Eto, vidite, tako država pomaže drugim staležima i novcem i zakonom, da i ne govorim o tome, kako je svakomu drugomu staležu lakše doći u školu, nego seljaku, jer su sve glavnije škole u gradu. Samo poljodjelci, kojih ima najviše, — samo oni neka si pomognu sami, kao da oni nisu u državi.

Nije napokon ni veliko čudo, što se na pr. Englezi ne staraju mnogo za poljodjelce, jer tamo pravih poljodjelaca — seljaka ima vrlo malo: Engleska se hrani izpreko mora, gdje vlada nad silnim zemljama i narodima (u Azijskoj Indiji, u Južnoj Africi, u Sjeverno-američkoj Kanadi i t. d.). Ali da se za seljaka ne stara naša država, gdje nas od 100 Hrvata ima 90 poljodjelaca — seljaka, — to se ne bi smjelo i dalje bez brige gledati.

Na sve ovo mogao bi tko odgovoriti, da ima zakonâ za poljodjelce. To je istina. Ali je istina i to, da je tih zakona vrlo malo, a da i ne govorimo o tom, kakvi su ti zakoni. No što je glavno, to je ovo: Ni jedan poljodjelski zakon ne će i ne može donijeti koristi, ako prvo: sami poljodjelci ne odlučuju, kako se imade po zakonu upravljati i ravnati, i drugo: ako nema sredstava, t. j. novaca, da se poljodjelcima pomogne.

Zato, hoćemo li, da država poljodjelcima dade onu pomoć, koju daje drugim staležima, pa i još veću, po pravici, nema druge, nego da se po zakonu stvori Poljodjelska općina.

Ta poljodjelska općina ima biti samoupravna (autonomna), t. j. poljodjelci-općinari sami odlučuju, što će i kako će; drugo: poljodjelska općina treba imati svoj proračun; t. j. novaca za svoje potrebe.

A glavni bi posao poljodjelskoj općini bio ovo:

1) Poljodjelska općina popravlja zemljište: suši močvare, kopa kanale i t. d. i to sama ili sa susjednim općinama.

2) Poljodjelska općina vodi gospodarenje, t. j. uči i napućuje poljodjelce-općinare, kako se bolje gospodari; pazi, da ne bude nigdje neobradene zemlje; dobavlja sjeme, gnoj, poljodjelsko orude (alat), strojeve (mašine), bikove, ždrijepce i t. d.; pazi na zdravlje domaćih životinja i uzdržava poljodjelsku školu.

3) Poljodjelska općina nadoknaduje općinarima štetu od tuče, pošasti i t. d.; daje u zajam ili dobavlja općinarima, hranu, blago, orude, pa i gotov novac, te vodi besplatno sve poslove, koji se tiču zajma (kredita) njezinih općinara; stara se za prodaju priroda i blaga.

4) Poljodjelska općina daje odredbe za pašnjake i šume; sudi kao prvi sud o smetanju posjeda i o poljskim i gospodarskim štetama, te postavlja poljske stražare (poljake ili poljare); ima napokon službenika, koji bez posebne plaće obavlja općinarima sve gruntovne poslove: kupoprodajne ugovore, prenose i t. d., a ujedno vodi u redu općinsku gruntovnicu.

Još bi se mogle dodati dvije stvari, ali za sada je dosta i ovo, da uzmognete prosuditi, što bi i kakva bi imala biti ta nova Poljodjelska općina. Razumije se, da onda ne bi trebalo današnjih upravnih ili političkih općina, niti onih zemljišnih zajednica: njihove bi poslove posve ili velikim dijelom preuzela Poljodjelska općina, kojoj bi glavni posao bila briga za gospodarstvo.« (Ante Radić, Sabrana djela, knjiga VI., strana 217.).

Tri godine ranije u broju 19. Doma od 11. listopada 1901. pisao je za one prilike Ante Radić: »Mi Hrvati nemamo, kako sam vam već sto puta rekao, nemamo jedne svoje vlade, koja bi sve smjela, što narodu treba, nego imamo nad sobom još i druge vlade, kako znate, u kojima nijesu gospodari Hrvati, nego ljudi drugog naroda. To je ono, što se kaže: da nijesmo potpuno slobodni, da nijesmo svoja država, da nam drugi narodi gospodare.

Ali u općini i u županiji — tu nam ne može smetati ni jedan drugi narod, tu bismo mogli mnogo toga uraditi po svojoj volji, koliko nam zakoni dopuštaju. Kad bismo tu bili čvrsti i složni, drugačije bi nas i tuđe vlade gledale.« (Ante Radić, Sabrana djela, str. 337.)

Pravilnim organiziranjem vlasti u općinama i županijama odteretio bi se u zakonodavnoj funkciji u mnogome kako Gornji tako i Donji Dom Hrvatskog Sabora raspodjelom zakonodavne djelatnosti izmedu općinskih i županijskih skupština, te Donjeg i Gornjeg Doma, odnosno kako se ti domovi budu već nazivali.

Gornji Dom Hrvatskog Sabora, čije bi članove birale županijske skupštine i još druga socijalna, gospodarska, kulturna, prosvjetna i slična tijela, bio bi dakle dio narodnog zastupstva biran indirektno. Njegova glavna funkcija bi trebala odgovarati njegovom sastavu, da se rastereti Donji Dom, čija bi funkcija bila uglavnom politička i to kontrole, a nikako miješanja u poslove izvršne vlasti, vršenje zakonodavne vlasti u području političke uprave i sudstva, kao i vršenje zakonodavne kontrole nad normativnom djelatnošću Banske Vlasti u odredenim granicama.

U sadanjem dobu, koje stvara mjesto predratne pravne države socijalno-pravnu narodnu državu sa obiljem novih zadataka u brzini razvitka preraznih društvenih odnošaja više nije moguće potpuno održati načelo diobe zakonodavne i izvršne vlasti, već se izvršnoj vlasti mora priznati i odredena normativna funkcija uz kontrolu narodnog zastupstva.

Gornji Dom bi imao biti Donjem Domu pomoćna, regulatorna i kontrolna kočnica i obrnuto, dok bi se imali odrediti oni najvažniji poslovi, koje Hrvatski Sabor u skupnom zasijedanju obaju domova ima rješavati.

Nova socijalno-pravna država, koja se izgraduje, još više je narodna država od predratne pravne države, jer ona traži po obilju svojih zadataka trajno sudjelovanje cijeloga naroda u političkom životu. Stoga se parlamentarizam kao čedo predratne pravne države mora reformirati i prilagoditi strukturi nove socijalno-pravne narodne države, koja je svuda u svijetu na pomolu u raznim tvorbama.

Parlamentarizmu se opravdano stavljaju mnogi prigovori. Da spomenemo samo neke, jer se sve to dade ispraviti, a da se u bitnost narodne vladavine ne dira. Prvi prigovor je prigovor kvalitetu narodnih zastupnika biranih općim direktnim glasovanjem upotrebom raznih izbornih geometrija i stranačkih diktatura. Prigovara se, da na vrhove zakonodavne vlasti dolaze više demagozi, nego državnici, umnici i nekompromisni karakteri. Ovi bolji i vredniji se teže upuštaju u raznovrsne nezgodne načine izbornih agitacija; ne mogu se služiti preraznim sredstvima, koja se često, a uspješno, upotrebljavaju u politici parlamentarnih izbora; a ne mogu ni da se trajno pomire sa stranačkim diktaturama, koje kao i sve diktature vole jedino pokorne, obično prosječne figure, kojima se baš zato daruju mandati. Ovaj prigovor je sadanji Izborni red za Hrvatski Sabor (Uredba) nastojao donekle ispraviti prepuštajući veliku inicijativu izbornicima, a povisujući granicu zrelosti za političku izbornu djelatnost. Na ovome putu će se sigurno i nastaviti, da se što više približimo načelu, da se vlast ima realizirati uvijek preko najsposobnijih, najhrabrijih i najboljih muževa suvremene narodne generacije.

Drugi prigovor je prigovor kvantiteta. Preglomaznost pojedinih zakonodavnih tijela, ako rješavaju sve predmete kao jedinstvena jedinica, ometa ne samo temeljitost već naročito ekspeditivnost zakonodavne funkcije. Osim pojednostavljenja funkcije podjelom zakonodavnog posla ne samo između dva doma, te županijskih, općinskih skupština i Bana, već i razdiobom posla unutar samog pojedinog zakonodavnog tijela, kvantitet bi se mogao korisno upotrijebiti. Ovim bi otpala i druga dva prigovora i to preopterećenosti parlamenta zbog preopširnosti zakonodavne i ostalih kompetencija, kao i neekspeditivnosti parlamenta zbog dugotrajnih diskusija, proračunatih govora za ulicu i kroz prozor, opstrukcija i slično.

Ovo nekoliko napomena izneseno je kao prilog započetoj diskusiji, da bi se iz raznih mišljenja, što će biti iznesena, izabrala korisna i upotrebljiva zrna.

VJEKOSLAV MAJER

SIROMASI NA ZIMSKOM SUNCU

U praznom parku sjede na klupi.
Lica blijeda, ruke blijede
pružaju k suncu. Šute, šute.
Šutnja je govor siromaha.

Zaplače dijete. Majka ga kori.
Starac stenje. Nogom miče.
Toplina godi. Uđe pod kožu,
gdje se s krvlju bolest valja.

Sunce im daje zadnju toplinu.
Tad i njega umor svlada,
pa se sruši puno rana.

Ljudi se dignu. Odlaze kući.
Starac pijeskom nogu vuče.
Tužno šušti potplat trošni.

Dr. IVO POLITEO

REFORME POČINJU KOD ČOVJEKA

(Primjedbe našoj pravosudnoj reformi).

U doba »leteće vrpce« nijesu ni prema sudovanju izostali pokušaji da se i na tome području primijene neke vrste stahanovštine i taylorizma. Onako, kako se u nekim državama htjelo — a znatnim dijelom i postiglo — nivelirati sve građane i ubivši u čovjeku njegovu individualnost i duševnost pretvoriti ga u poslušni automat, tako se nastojalo postupati i prema sudovima. Ali sudovi nijesu tvornice, a suci nijesu automati, koji bi mehanički izbacivali osude. »Letećoj vrpci« tu nema mjesta. Osuda — napose kaznena — nije cipela, kojoj se utisne broj, da bi pristajala svima jednako velikim nogama. Jer osuda se izriče prema čovjeku i radi čovjeka, a svaki je čovjek individuum za sebe, možda i vrlo sličan drugima, ali ipak u svakome slučaju sa stanovitim razlikama, odlučnim za osudu. Ona je rezultat svestrane ocjene te čovjekove individualnosti, pa ako je ta ocjena ma i malo pogrješna, ispast će i osuda pogrješnom. A to je sudačko ocjenjivanje čisto intelektualno-psihička djelatnost, koja se ne da odviše forsirati i kojoj se ne može nametnuti jednomjerni, a napose ne prebrzi tempo.

Zbog svega toga nije općenito ostvariva onakva brzina, kakvu neki neupućeni traže od sudovanja. Ali s druge strane sve to, kakogod se priznaje, nikako ne opravdava onu *sporost*, s kojom se kod nas sudi. To je sporost, koja je pravdu učinila gotovo nedostižnom, lišila ju njezine svrhe i ubila vjeru građana u nju. Od ekstrema, kakav su tražili odviše nestrpljivi, palo se u drugi ekstrem, koji ni za Jobove nije podnošljiv. Zato je sasvim opravdano prvi predstojnik odjela za pravosuđe mlade banovine Hrvatske u svome članku u »Savremeniku«* upozorio na tu sporost sudovanja sa svim njezinim kobnim posljedicama. Ja sam pred dvije godine napisao o toj sporosti ovo:

»Talijani osvojiše Abesiniju, teritorij nekoliko puta veći od naše države, kroz godinu dana. Željezničku prugu ili automobilsku cestu, dugu nekoliko stotina kilometara, moguće je sagraditi u još manjem vremenskom razmaku. Podići neboder ili veliku tvornicu, — rezultat je često rada od tek nekoliko mjeseci. Obići zemaljsku kuglu avionom predstavlja napor od samo nekoliko dana. Ali da se konačno riješi pitanje, duguje li Ante Marku Din 1.000.— ili je li jedan drugog oklevetao, potrebno je čekati ponajčešće jednu, a katkad možda i više godina!«

Sporosti sudovanja — koja je u vezi i s njegovom skupoćom — nalazi g. dr. Žilić uzroke u ustrojstvu sudova, u postupku pred sudom i u samim sucima. Ako je red, kojim je g. dr. Ž. nabrojio te uzroke, namjeran, ako dakle predstavlja ljestvicu važnosti pojedinih uzroka, onda bih ja pošao obratnim smjerom: naveo bih na prvome mjestu *suce*. Glavni uzrok sporosti jesu suci: oni bi bili i glavno sredstvo poboljšanja. Njihov broj, uvjeti njihova rada, njihove sposobnosti. Onaj posao, koji je namijenjen desetorici, ne može obaviti njih pet. Ono, što se može obaviti samo u miru, ne može se svršiti u nemiru, koji stvaraju materijalne brige. Uz današnje prilike mogli bi suci mirno raditi samo u prvoj polovici mjeseca, a i onda pod uvjetom, da ne misle na buduću drugu polovicu. Ovamo treba pribrojiti i druge, doduše nuzgredne, ali uvijek u nekoj mjeri odlučne okolnosti, kao na pr. nezgodne, upravo nedostojne radne prostorije, pomoćno osoblje i t. d. Napokon — a možda bi bilo točnije taj »napokon« zamijeniti s »prije svega« — ličnost samoga suca, njegov značaj, njegova stručna sposobnost, njegova etička vrijednost. Bilo bi pogrješno svima njima pjevati slavospjeve samo zato, što su Hrvati: za hrvatstvo bilo bi možda bolje, da neki od njih nijesu to bili. Ima među našim sucima upravo heroja, koji su unatoč svima poteškoćama uspjeli da ostanu suci u pravom smislu riječi, ali ima i slabića, koji su podlegli. Ima ih marljivih i savjesnih, ali ima i nekih s nešto manje takvih svojstava. Ima ih, koji su zbog svog značaja i sposobnosti zaostali na hierarhičkoj ljestvici, dok im kolege zbog osobnih veza ili drugih promećurnih svojstava napredovaše.

Kad bi se dakle povećao broj sudaca, kad bi se povisile njihove plaće i uopće poboljšali uvjeti njihova rada, kad bi se provela objektivna selekcija obzirom na značaj, stručnu sposobnost i etičku vrijednost, siguran sam, da bi tempo našeg sudovanja bio brži, a ono samo da bi i u stvari bilo bolje, da bi, jednom riječju, uopće zadovoljilo. Sve drugo smatram, bar za sada, više manje sporednim. Ono, što vrijedi za čitav naš javni život: ljude, ljude i ljude nam dajte! — vrijedi i za sudovanje. Suce, suce i suce!

Zato postupku pred sudovima i ustrojstvu sudova ne dajem onoliku važnost, koliku im pripisuje g. dr. Ž. Napose ne aktuelnost. Ako zbog sporog i lošeg sudovanja ima krivnje na zakonima o postupku, onda je ta krivnja minimalna. Nijesu zakoni, nije postupak pokvario suce; možda bi se prije ti zakoni mogli potužiti na praksu, na suce i odvjetnike. Naš je na pr. kazneni postupnik gotovo idealan: pravnik dolazi u napast, da se u nj zaljubi (ni nedostaci žene nijesu smetnja, da budemo u nju zaljubljeni). Njegova je glavna vrlina, da gleda u okrivljeniku čovjeka. Kad se danas već toliko govori o čovječnosti, onda moramo priznati tome postupniku *čovječnost*. Nažalost, ova kao i ostale njegove odlike (kao na pr. objektivnost, pravednost, obzirnost, svestranost i t. d.) jedva se daju naslutiti u onome, kako ga naši sudovi primjenjuju, a da i ne govorimo o postupku policijskih vlasti. Da se s našim političkim osuđenicima za vrijeme diktature postupalo u duhu tog postupnika, otpalo bi bar pola njihova mučeništva. Za naš *građanski* parnični postupnik priznat ću, da je predetaljan i zato prezamršen, prepširan i zato nešto pretežak, ali sve te njegove mane — ako se smiju tako nazvati — *nijesu ni najmanjom zaprekom, da dobar sudac donese relativno brzo kvalitativno dobru osudu*. Ne možemo se ovdje upuštati u dokazivanje toga. Spomenut ćemo samo neke primjere. Građanski postupnik propisuje stanovite rokove, u kojima se ima odrediti rasprava, donijeti osuda i ova dostaviti pismeno. Pa ipak se

* Vidi članak Dra F. Žilića u 5. broju pod naslovom »Preuređenje pravosuđa u banovini Hrvatskoj«.

praksa u pravilu ne drži nijednog od tih rokova. Zar bi bilo bolje, zar bi se brže sudovalo, kad bi novi zakon propisao na papiru još brže rokove? Ili: ako je prvostepeni sudac pogrješno ili manjkavo utvrdio činjenično stanje, postupnik dozvoljava, pače skoro nareduje drugostepenome sudu, da to ispravi provođenjem dokaznog postupka pred samim sobom. Drugostepeni sudovi ipak to vrlo rijetko čine: oni jednostavno poništuju osudu i vraćaju spis prvostepenome sudu na ponovni postupak. To znači strankama oduzeti vrijeme od godine dana, osudu odgoditi barem na godinu dana i uopće poništiti posao, na kojemu je kroz godinu ili dulje radilo više ljudi (suci, pomoćno osoblje, odvjetnici, stranke, svjedoci, vještaci i t. d.). Takvu praksu očito nije skrivio zakon; kad bi on bio bolji, ne bi ju također spriječio.

Kada dakle budemo riješili *osobno pitanje sudaca*, moći ćemo prijeći reformi građanskog postupnika. Drugim riječima: kad Hrvatski Sabor bude votirao u banovinskome proračunu svotu potrebnu za rješenje osobnog pitanja sudaca i kad pravosudna uprava bude u savezu s time učinila također sve potrebno, moći ćemo se baviti i pitanjem reforme postupnika. Onda će svakako biti vrijednom razmatranja sugestija g. dra. Ž., da sadanji postupnik preudesimo, pojednostavimo prema bivšem hrvatskom maličnom postupniku, — pri čemu ipak ne ćemo smjeti zaboraviti, kako je naša praksa i taj doista uzorni postupnik iznakazila. U međuvremenu bit će dovoljno da u sadanjemu postupniku provedemo tek neke manje korekture.

I dalje pod rezervom, da reforma in homine mora imati prvenstvo pred reformom in re (bar kako danas stvari stoje), osvrnut ću se na prijedlog g. dra. Ž. o reformi *ustrojstva sudova*. Prema današnjem ustrojstvu kotarski (sreski) sudovi u prvoj instanciji rješavaju sporove s vrijednošću do 12.000 dinara, dok sporove s vrijednošću preko te svote rješavaju okružni sudovi. (To je pravilo, od kojega ima i iznimaka). Kod kotarskih sudova sude suci pojedinci, a kod okružnih većinom sudska vijeća od tri suca. Sad predlaže g. dr. Ž. da bi *sve* sporove bez obzira na vrijednost rješavali *isključivo kotarski sudovi*, dakle suci pojedinci, tako da bi okružni sudovi otpali kao prva molba u građanskim stvarima. Kolikogod bi ovaj prijedlog ujednostavio postupak, napose u pogledu nadležnosti, ne smatram ga ipak zgodnim. Dopuštam, da se kod spora o 1.000 dinara mogu pojaviti baš takve poteškoće činjenične i pravne naravi, kakve i kod milijunskoga spora. Ipak, ako sudac pojedinac pogriješi kod spora vrijednog 1.000 dinara, posljedice ne će biti tako teške kao kod pogrješke u milijunskoj parnici, pa makar se stvar promatrala u relaciji prema imovini parničara. A sudac pojedinac lakše će pogriješiti, nego tri suca u vijeću. Radi se o veličini posljedica, o veličini odgovornosti. Okolnost, da druga instancija može ispraviti pogrješnu prvu osudu, nije kadra otkloniti u svakome slučaju posljedice ove makar privremene pogrješke. (Sjetimo se samo ovrhe radi osiguranja, pritiska što ga na krivo osuđenog tuženika vrši pogrješna prvostepena osuda itd.!) Prijedlog g. dra. Ž. je ekonomičan, ali i ekonomija sudovanja ima svoje granice u njegovoj svrsi, u što većoj pravnoj sigurnosti. Ni povećanje prakse, koje istodobno predlaže g. dr. Ž. za kotarske suce, ne bi znatno pridonijelo pravnoj sigurnosti, jer uvijek ostaje razlika između onoga, tko sam donosi osudu, i onoga, koji to čini uz stručnu saradnju druge još dvojice. I najvrsnijemu pravniku izmakne često kakav odlučni momenat, koji će primijetiti manje vrstan mu drug u sudskome vijeću.

U savezu sa spomenutim prijedlogom predlaže g. dr. Ž. i ukinuće današnjeg Apelacionog suda (prijašnjeg banskog stola), tako da bi u građanskim stvarima kotarski sudovi sudili u prvoj instanciji, okružni u drugoj, a Stol sedmorice u trećoj. Ovaj drugi prijedlog jest sasvim logička posljedica prvoga, pa kad bi se onaj prvi prihvatio, ne bi se mogao ni drugi otkloniti. Dosljedan već spomenutome stanovištu mislim ipak, da još nije vrijeme da se uzme u razmatranje bilo koji od tih prijedloga. Za sada bi bilo sasvim dovoljno da se nešto povisi granica, do koje kod Okružnog suda može suditi mjesto vijeća sudac pojedinac, a da se kod Apelacionog suda vijeće petorice smanji na vijeće trojice. Time bi se ipak nešto uštedjelo na sucima ili, točnije, suci bi se odteretili, što bi omogućilo nešto brže i bolje rješavanje parnica.

Opća je karakteristika svih prijedloga g. dra. Ž. u spomenutom članku, da on sve težište polaže na *kotarske sudove*. Po njemu oni postaju temelj, stupovi sudovanja. Ne samo da svu dosadanju nadležnost okružnih sudova u građanskim parnicama on prenosi na kotarske sudove, nego im namjenjuje još ove zadatke: beziznimno provođenje ostavinskih rasprava, besplatno davanje pravnih savjeta narodu, pravljenje ugovora i jedan dio upravnog sudovanja. Drugim riječima: ukinimo javno bilježništvo i prenesimo njegov djelokrug na kotarske sudove! Ograničimo odvjetnike u njihovu poslovanju i predajmo taj dio kotarskim sudovima! Skupna pak oznaka za sve to bila bi: *socijaliziranje pravde!* Prijedlog nije nov: socijaliste ga imaju već davno u svome programu, iako nešto modificiran. Kao popularan sigurno bi naišao na prihvat kod većine naroda. Ni sa staleškog stanovišta odvjetnika ne bi bio neprihvatljiv, jer bi mnoge odvjetnike spasio iz njihova sadanjeg prekarnog položaja: mjesto da se bore s neuposlenošću u tom staležu i sa svim njezinim posljedicama, dobili bi uposlenje i egzistenciju kao kotarski suci. Ali ostvarenje tog ideala — uistinu ideala! — zahtijevalo bi bar četverostruki broj kotarskih sudaca nego što ih danas imamo. Ako banovinski ili državni proračun mogu podnijeti toliki izdatak, neka bude po prijedlogu. Ali bez tog financijalnog uvjeta ne smije se ni pomisliti na takvu reformu!

Napokon dolazim na jednu točku u prijedlozima g. dra. Ž., o kojoj mi je nezgodno govoriti, jer se radi o staležu, kome i sâm pripadam. Ali tko smije zabraniti bilo kojemu staležu da brani sâm sebe, i tko je taj, koji ne misli i na sebe? Zamjeriti se može samo onome egoizmu, s kojim se misli *isključivo na sebe*, bez obzira na interese drugih, bez nastojanja da se vlastiti interes dovede u sklad s drugim. G. dr. Ž. naime predlaže, da se ukine obvezatnost zastupanja po odvjetniku u građanskim stvarima i da svaka stranka nosi trošak svog odvjetnika t. j. da ga ne nosi stranka, koja je parnicu izgubila. Da se razumije ovaj prijedlog, potrebno je razjasniti ovo: prema sadanjem stanju stranke su obvezane da se daju zastupati po odvjetniku u svim građanskim parnicama pred okružnim sudovima, a to će reći u pravilu u svim sporovima s vrijednošću preko 12.000 dinara; ako stranka izgubi parnicu, biva osuđena da plati trošak protivničkog odvjetnika. Vjerujem, da g. dr. Ž. svojim prijedlogom nije *htio* naškoditi odvjetnicima; ali kad bi taj pri-

jedlog bio proveden, on bi im doista naškodio. I ne samo njima, nego i sudovima, strankama i pravnoj sigurnosti. Ako stranke ne budu više obvezane uzimati odvjetnika, imat će ovi dakako manje posla i prema tome manju zaradu. To bi bila šteta zadana odvjetničkome staležu. Ako stranka, koja izgubi parnicu, ne bude morala više plaćati trošak protivničkog odvjetnika, to će mnoge stranke potaknuti na parnicu tako, da će se posao sudova povećati, i to većinom suvišno povećati, jer bi takve parnice bile pretežno *obijesne*. To bi bila šteta sudovima i onim strankama, koje su obijesno izazvane da se kao tužene brane. Ako stranke budu rjeđe zastupane po odvjetnicima, bit će otešćan posao sudaca, jer je poznato, koliko se sudovima olakšava posao, kad sporni zahtjev, prije nego dođe pred sud, prođe filtar odvjetničke pisarne i bude odvjetničkom vještinom prikazan pred sudom. Prorijediti dakle zastupanje odvjetnika pred sudom znači odmoći sudovima i strankama. I to odmoći ne samo u postupku, nego i u konačnoj svrsi ovoga, u izricanju zakonitog i pravednog rješenja. Jer odvjetnik je *suradnik suda*, on mu pomaže krčiti put do materijalne istine i do pravilne primjene zakona na nju. Nema tako genijalnog suca, koji bi sa sigurnošću mogao za sebe tvrditi, da će i bez pomoći odvjetnika pogoditi pravilno riješenje, a kad bi ga i bilo, on bi bio iznimka, dakle ne prosjek, a stvari se imaju udešavati prema prosjeku. Onako, kako je sudačka nezavisnost oznaka i jamstvo pravne države, a time i pravne sigurnosti, tako su odvjetnički stalež i njegovo sudjelovanje kod sudova jednaka oznaka i jamstvo. To su vrlo dobro uvidjeli svi despoti, koji su zato mrzili pa čak i progonili i uklanjali odvjetnike, — svi, počevši tamo od Napoleona s njegovim glasovitim »couper la langue aux avocats«, pa do, do.... no ostavimo one, koji moraju još da čekaju na svoj Waterloo pa da s njime padnu u historiju. Teško mi je vjerovati, da je pravnik kvalitete, kakav je g. dr. Ž., podlegao struji protuodvjetničke periode i stanovitim stalnim predrasudama o odvjetništvu, ali ako nije, onda je on svojim prijedlogom svakako previdio spomenutu bît i svrhu odvjetništva, a imao više pred očima *lošu* stranu odvjetničke *prakse*. Ali kad bi loša praksa pojedinaca, ma i vrlo brojnih, smjela biti mjerilom za vrijednost i potrebu bilo kojeg staleža, onda nema staleža, koji bi se mogao održati, onda bi valjalo ukinuti beziznimno sve, počevši tamo od svećeničkog pa preko političarskog do radničkog. Međutim staleži se ocjenjuju po njihovoj svrsi, a ne po djelomičnoj zloupotrebi ove svrhe u praksi. Loše strane odvjetničke prakse popravljaju se drugim načinom, a ne udaljivanjem samih odvjetnika od sudovanja i ograničavanjem njihova djelokruga. Ocjenjujući odvjetničko djelovanje ljudi obično zaboravljaju razliku između odvjetnika i organa državne vlasti. Dok je građanin, imajući posla s državnom vlasti, upućen baš na određenog organa, na određenu osobu, lišen slobode izbora, dotle si on može odvjetnika izabrati po volji, pa ako se je kod tolikog izbora namjerio baš na lošega, donekle si je i sâm skrivio posljedice. Osim toga nadzorna vlast odvjetnika, vršena preko odvjetničke autonomije, jača je i stroža od nadzorne vlasti nad državnim organima, gdje često odlučuju i stranački momenti.

Svesti funkciju odvjetnika na zastupanje u prizivnom postupku, što bi se prema sugestiji g. dra. Ž. dogodilo, značilo bi potjerati odvjetnika u sjedišta okružnih sudova, a stranke izvrgnuti ili trošku putovanja do odvjetnika ili ih prisiliti, da priziv dadu sastaviti kod kotarskog suda, upravo kod onog suca, koji je osudu izrekao, jer dr. Ž. predvida male kotarske sudove s jednim sucem. Ne će biti nikakva uvreda za sudove, ako kažem, da su od vrlo male vrijednosti prizivi, koje sastavljaju suci protiv vlastitih osuda. To je i razumljivo i bilo bi čudno, kad bi bilo drukčije. Tako bi oni najsiromašniji, kojima je zaštita najpotrebnija, ostali bez zaštite ili barem sa smanjenom zaštitom. Udaljivanjem odvjetnika od zastupanja kod kotarskih sudova ili bi se broj prizivnih rasprava povećao i kod okružnih bi sudova nastupila preopterećenost, ili bi ostao na snazi znatan broj pogrešnih osuda prvostepenih sudova. Ne valja zaboraviti ni na to, da stranka ima posebno povjerenje u svoje zastupnike, koje nikada ne može sasvim zamijeniti povjerenjem u suca. Udaljivanjem odvjetnika od kotarskih sudova posijalo bi se sjeme nepovjerenja u sudove, koji bi ostali bez kontrole onoga staleža, koji ni kod nas ni drugdje u svijetu nije nastao forsiranjem odozgo, nego kao stvarna potreba naroda, željnog pravde i pravne zaštite. Ako se naša socijalna struktura i razlikuje od strukture drugih naroda, ta razlika nipošto nije tolika, da bi samo kod nas pobuđivala potrebu eliminiranja odvjetničkog staleža, dok se drugdje na to i ne pomišlja. Odvjetničkom su staležu pripadali brojni naši narodni i politički prvaci, od odvjetničkog su rada živjeli i današnji naši hrvatski politički prvaci, mnogi upravo od zastupanja pred kotarskim sudovima, pa zar se može i smije kazati, da je taj njihov rad bio nekoristan ili čak štetan za narod? A kad je došlo do bezbrojnih političkih procesa, nisu li upravo odvjetnici bili oni, koji su se jednako založili i za g. dra Mačka i za hrvatske seljake, često putujući na svoj trošak u udaljena mjesta, da budu zagovornici pravde? I zar se smije i može zaboraviti vrijeme, kada se kod nas samo iz odvjetničkih usta javno čula muževna riječ koja se iz sudnice prenosila u naše domove i donosila snagu i okrepu?

Možda sam nešto oduljio s obranom staleža, koji danas ima vrlo mnogo protivnika. Priznajem, imao bi ih manje, da si neke sam nije skrivio svojom djelomično lošom praksom. *Ali neke si je protivnike stvorio i svojom dobrom praksom, svojom ustrajnom i požrtvovnom obranom prava, i na takve je protivnike ponosan.* Nije ponosan i žali, što je tamo na skrajnjoj točci linije dobronamjernih protivnika vidio makar samo silhuetu g. dra. Žilića, koji je tamo dospio sigurno bez namjere da škodi odvjetnicima. Ali, ponavljam, mogao bi im nehotice naškoditi. Njima, pravdi, sudovima i — narodu. Tko je sposoban da vidi vezu između svega toga, vjerovat će mi.

Ispravno je istaknuo g. dr. Ž. u svome članku, da su u ovome tek nabačene misli, o kojima bi se moglo opširnije raspravljati samo u stručnome listu. Isto vrijedi i za ove primjedbe načelno pohvalnom reformatorskom nastojanju prvog šefa slobodne hrvatske pravosudne uprave. Zato je za reviju, kakva je »Savremenik«, možda i ovaj pregled nešto preopširan. Ali tko da zaustavi one, koji i u »zemlji šutljivaca« (Holandiji) nastaviše gojiti artem loquendi, artem, koja ostaje specifično njihova i onda, kad se pretvara u artem scribendi?

ANTUN BONIFAČIĆ

ANADIOMENE

Iznad voda plovi zlatno nebo,
lada naša pije preko boka,
divna r'jeka razlivena soka
curi nebu iz zaljeva preko.

Čudna crkva sakrivenog sveca
čuva moći, zanose i strasti,
duša pije nevidene slasti,
u radosti postajemo djeca.

Sunce pada zemlji rastopljeno,
more hrani kao sveta pića,
sva su u njem proklijala žića:
divna gola nerodena ženo!

Stvaramo te iz mašte ko vale,
da ispuniš samotna nebesa,
hranimo te krvlju svoga mesa,
da nam puste preporodiš žale.

Satkasmo ti koprene i vela,
školji su ti naslućeni udi,
a ti, divna, oživi i budi,
što je mašta iz oblaka splela.

Boci su ti uvale Lopara,
sive hridi zapaljenog Cresa
nose boju djevičanskog mesa,
koji bog te za žrtvu izgara?

Ispija te bura preko zima,
ishlapljuješ s mirisima pjene,
blijediš noću pod imenom sjene,
oživljuješ pod čaranjem rima.

Omamljeni ludilom muškata,
zatravljeni pričama i snima
znamo, da te izbacuje plima
i da ćeš nam banut svakog sata.

Plovimo ti opili sred broda
čim kapetan jednu riječ izusti
odmah mornar sidro će da spusti
usred tamnih, neprozirnih voda.

Gradimo te mramorom i kamom,
vajamo te oblakom i valom,
glačamo te grebenom i žalom,
krasimo te svjetlošću i tamom.

Dubine su duša mnogo veće
od svih bezdna okrutnoga mora,
pojavi se, već je skrajnja hora,
budi dokaz naše lude sreće.

Sakriše se lovrate i kanji,
izbrisasmo znake poljubaca,
mahnit ribar sada mrežu baca,
dođi, divna, sada ga zapanji!

Kao nekoć umilna i skladna
pusti vjetru, da ti mrsi kose,
primi naše pjesme i prkose,
kao dare našeg žitka jadna.

Budi Venus, Nimfa il Meduza,
drevno biće, luka naše lađe,
neka srce samo sebe nađe
usred mora gorčine i suza.

Ostati ćeš kao ovo podne,
kao greben starodrevna školja,
puka mašta ili naša volja,
kapelica ove drage rodne.

I kad budem zamolio sveca
grumen zemlje za to srce žarko,
znat ću barem, tajanstvena Parko,
svaku tajnu ovog morskog leca.

VJEKOSLAV MAJER

JESEN

Mirišu dunje, dušo draga.
Jesen je legla preko praga.
Umorna jesen puna ploda,
šuma i polja, roda, voda
i sada sniva, sniva trudna
i kao žena pjana, bludna
legla je teška preko praga.
Mirišu dunje, dušo draga.

VJEKOSLAV KALEB

ŠPIRKAN U KUĆI

— Ako se uvališ u postelju, ko zna, kad ćeš više iz nje... ôdaj!... ôdaj!...

— Nja, nja, nja... Ti š meni reći, ti š mi dati svit... noga...

Špirkan Stožer prede od priručja na stubama na slog, pa uza zid se dovuče do postelje, sve stenjući bolno: podiže ramena, ježi se; runjav vrat utonuo u ramena, neobrijano koščato lice s jakim širokim čeljustima ispaćeno je bolesničko, a oči pune jada.

Žena lagano ide uza nj, prati ga zabrinuto i boji se progovoriti, da ne izazove ljutnju:

— Na ruku... ja ću... nu... mučiš se ka...

Špirkan ljutito šuti, prezire pomoć:

— Aaaa... uhhh... a... prostenje od boli, da jače istakne nehaj za ženinu pomoć, da dokaže, kako je od malene vrijednosti, i miče se lagano, po malo se približava cilju; visoki stas mu glavom zadire među grede, iako se skučio kao kosijer; pa onda sasvim polako, kao da savija u sebi nekakvu krhku žicu, sjeda na postelju i naslanja se rukama na koljena.

A žena sve prati kretnjama, i njegovo lijeganje::

— O! Ooo, op... ali se ne usuđuje dodirnuti ga ili što reći.

Špirkan Stožer razbolio se.

Visok je i koščat čovjek, jak, star oko četrdeset i pet godina, širokih mišićavih čeljusti, zdravih zubiju; a kad je zdrav, sjedi mu na licu vječito neki sebični, pun zadovoljstva sa samim sobom, izraz u očima: turi ruke u prednje džepove na hlačama, drži glavu povučenu natrag, čudno uspravljen u leđima, zavijen natrag, a bradu pritegnutu uz grlo, i gleda povučeno kao čovjek od »čina«: — Makni se tamo! — korakne kracima između žena, koje sjede na pragu; pa onda kosi nogama, stopala unutra, i šeta zamišljen. — Uvijek je bio pun brige za svoj život, za svoje i svoje obitelji zdravlje, za svoju kuću, za svoju zemlju, za svoju pravicu. — Žena mu rađala samo ženske, četiri, jer se nije odricao nade, da će dočekati sina. I nada se ispunila: sin se rodio. Ali iz bojazni, da ne umre nasljednik, kad je s mukom dobavljen, pritisnula ga teta Lala, ostara, mršava i kriva djevojka, pokrivačima, sukancima, biljcima, grijanjem, vrućim opekama — svakom nevoljom; ne dade mu odahnuti, pa će teško živ progurati zimu; jedva smaže zraka za život; — blijedo je dijete, slabo, samo što se ne ugasi — pa ga zato treba još jače pokrivati. A Špirkan, otkad ima sina, radi uvjerenije, izgled mu ponosniji, posmjeh oko usana stalniji i zadovoljniji.

Ali evo, u njegove se račune umiješa bolest, reumatizam, upala zglobova. — U ratu je bio dvije godine na fronti po jarcima, močio se u vodi, hladio u snijegu kao riba za grad, valjao u blatu.

— Kad mu je vlaga ušla u kosti, sad je ti istegni!

Špirkan se dakle oprezno položio u postelju, raspoložio kosti i pokušava iz daha ispustiti bol.

Žena pođe niza stube, huče i ona s njihovom škripom i širi jad po licu:

— Kuku nama, uvalija se u postelju; sad ga ti digni iz nje... kukuuuu... Govorila san ja njemu, da je dočeka na nogama; moga je uz vatru prileći, a ne se uvaliti u postelju.

Lala prihvati njezinu brigu, uzdahne samo mudrački i nos joj se uputi k zemlji.

Ona sasvim niskim i tihim glasom, i naoko ravnodušnim, brzo reče:

— ...sad se istegni iz nje... moga je, da šta, uz vatru se grijati... a vako će se nasladiti dušmani...

Vani je Mikac tajinstveno zavirivao preko zida u Špirkanovo dvorište, pun radoznalosti, i pazi, da ga tko ne primijeti. Stoji on sam za zidom; tišina je, nema vjetra, miruje sve, nigdje nikoga, samo iz gdjekoje kamenjare začuje se uzvik djeteta ili žene kao svjedočanstvo, da teče vrijeme i život. A onda kamenje, sivo, mirno, stabla okljaštrena ljudskom rukom, osakaćena, iskorišćena do kraja, odišu u suncu oprezno kao bolesnik, otkrivaju niti života; tiho, tiho zaboravljaju stvari na se, kao ljudi; a Mikac — viri preko zida.

Kad iznenada zašušte na stazi iza njega koraci kuma Lukije. On zatečen strigne očima kao miš, zabrza debelim nožicama dalje od zida i pogleda tobože ravnodušno po prizidama; pa u Špirkanovu kuću.

— Špirkana, noga, uvatilo...

— Evo iđen poviriti k njemu... Zlo goni čovika; goni zlo... Ima deset dana, da uz vatru ćuli.

— A šta š...

Mikcu zasjaju oči od zadovoljstva, a iznad njih namjestio brižne nabore; napola uspije izraz saučešća.

Mikcu je cijelo lice kazivalo, kako se u njemu ugnijezdila znatiželja, kako je htio da bude na čistu sa svim, što je oko njega — a eto tu se krije prava stvar, sprema se nešto; a to razdražuje, raspiruje osjećaje: činilo mu se, da je to skrivanje protivno pravici među ljudima. Ti skrivaš, kao da ja ne znam što je; nu, zašto ćeš kriti! I on je uživao u obaviještenosti svake vrsti.

Kum Lukija, krčmar, uđe u dvorište zajedno sa svojim kratkim kaputom s krznom oko vrata; debele, obložene ručice, kao dječje, s prstenjem, drži spuštene niz debljinu, samo ih neznatno ziblje.

— Aj, haj, haj... Valjen Isus...

Lala je pred kuhinjom kisela lica ispirala suđe za mlijeko.

A Lukija ide lagano, razgledava, osvrće se oko sebe, pregledava sve zbog Lale, mjesto riječi, prosuđuje uređaj, iako nema što gledati: prostrano dvorište, neravno, mjestimično kamenito ili travnato, hrpa đubra, onečišćena od kokošiju, koje na njima spavaju, stabla, jama za vapno u kutu.

— Iznili ste đubar! Anhan...

Lala brzo otare ruke o pregaču i nasmiješi se pristojno, pa dočekuje kuma. A on ističući prijateljstvo ulazi sam u kuću.

— Da, vidimo, šta je to, šta se je uvalija u postelju...

— A eto — sažme Lala ramenima.

Kum podigao rukom skute ogrnjača i nehotice, u lošijoj kući od svoje, drži se blagonaklono, penje se uza škripljive crne stube lagano, odveć oprezno, i puše već iz debljine i rumenila:

— En mu Bosnića, šta s ti, kume, naumija izuti opanke.

Špirkan zastenje s krevetom zajedno, zajauče:

— Jo, jo, jo... aaaah... — pokušava se okrenuti od zida.

Žena užurbano dovuče stočić.

— En mu Bosnića, uvatilo te zar u redu!

— Ah, ne moš... uuuh...

— Pa ličiš li se šta? Jesi li bija di, jesi li pija šta, jesi li grija, meća hljibe, vruće opeke...

— Ošli su po likaricu, pa... aaaaa...

— Jesi li odija riščanskomu popu u Šibenik? — niže Lukija pokazujući veliku upućenost.

— Nisan još — promuca Špirkan i pogleda kuma ozbiljno, hitro ocjenjujući savjet.

— Kako je moju kravu izličija... Nema, brate, nego je spasija. A nisan mu nego uže odnija... Eh, jesan dva puta pa na kolina, pa vata uže, a on mota, križa ga, čini uzlje, pa onda, brate, uzmava ti se rukama, ruče... va imja... iže pomoć... raba tvajego... gospodi pomilu, jiže pomoć, otzdravstvuj... a pitaj gospu... bija se oznojia ka konj.

— Tanto je pomoglo! — reče Špirkan s učešćem.

— Ma pomoglo, kažen ti, ka da je ko rukon diga... Mliko se vratilo nama četvrti dan.

Špirkan se osokoli zbog kumova očitog razumijevanja:

— A eto, pogodija san se i ja s onon Repon... Manda da je njoj micinu izličila.

— Imala bi više banuti — reče žena i pođe niza stube.

— Deset dana će ode stati... deset dinara na dan i ránu... deset dana, noga...

— Da, da, znan ja njezinu kuru; to je jedna, ajmo reći, kura, reče Lukija uvjereno, sa shvaćanjem.

— Je li, je li, kura, aj! — zadivi se Špirkan, zatrese glavom i razvuče lice oko usana; trepće očima i gleda Lukiju kao misleći i govoreći: »Eh, vidiš, da znam, što činim!«

— Špirkaneee... začuje se sa stuba, i toptanje nogu.

Učitelj i fratar popnu se u sobu.

— O, Lukija, i ti si tu... fra Jozo zveči kao trstika; sjaju mu se oči, lice rumeno s modrim izbrijanim dijelom, a obrve guste i sastavljene.

— Šta je to, kašalj mu; — reče Špirkanu — skršilo tebe posve. A jesi li bija u likara, ličiš li se šta, šta činiš?

— Jesi li mogao u bolnicu! — savjetuje učitelj razborito.

— Ah... aaa... Špirkan u neprilici traži riječ. — A bija san... da nisan bija, pa zaman... i u Paruna Kalandronova i pija svake trave... a koje trave više nisan pija... eto i vratar mi je molija nad robon, pa sve zaman...

— Pa i krevet si stavio — kaže učitelj poučljivim glasom — uz prozor i taj vlažan zid... nisi mogao ovamo...

— Da, pa glavu u zapad, ka mrtac...

— Ne može tako, ne — vrti glavom Lukija za razumljivu po sebi stvar.

— A mi došli malo... Kaže, Špirkana uvatilo... pa velju, da vidimo, šta mu je, enti kašalj, a... A šta š, triba jedan drugome priviriti, a dok smo još ovo malo živi.

— Možemo ti i dati svit, savjet, pomislili smo; eto ti se liječiš travama i tako dalje, a mogao bi, onaj...

— Da, da, onoga... Fra Joso se uplašio, što otkriva učitelj njihovu namjeru, koju su skovali zajedno i s njom došli da spase čovjeka od zabluda, i gleda, kako se doimlje ta namjera Špirkana. Ali Špirkan nije ništa razumio, nego zabijelio očima prema stropu; sklon je uvijek bio prisluškivanju svojih tjelesnih struja, odmaranju mozga.

— Slaba nam se piše, bojim se. — Učitelj salazi čitav na ugodniji razgovor, kao probuđen, jer se tog časa sjetio puta.

— E ma jesi vidija! — Prihvaća fra Joso. — Nema, nego gadna je... Sinoć na radiju, Englez da će govoriti, a oni drugi ne dadu nego svi: trrrrrr... ne moš ništa razumiti... Kažen ti, gruba se sprema.

— Onda: trrrr? — kaže Špirkan i zakrene glavom. — Hm... Pa ostane tako trepćući očima, očekujući, da će o tome pripovijedati.

— Da kako trrrr, iz ciloga svita. Mutna je, kad oni tako... I radio, znaš, fina je to stvar, — reče fra Joso učitelju — čuješ sve potanko, šta se događa vanka, u cilon svitu; oš Francuza, oš Talijana, Rusa...

— Eeee, i poučno...

A Lukija hoće da omalovaži:

— Samo šta smućuje čovika. Laže, bolan, ka novine. Šta onde navik bleju. Dikod, ljudi moji, ka da je bara, lokva žaba... ha ha ha...

Najednom progovori Špirkan:

— Meštre, znaš li ti Šalamunovo slovo napisati?

— Znam. — Reče učitelj nehotice.

— Hm, znaš! Jesi vidija. — Špirkan opet zavrne glavom i podigne obrve; gleda učitelja začuđeno.

— Zašto pitaš?

— Jesi vidija Zorki zub. Oteka joj obraz ka hljib. Da je prilipiti na zub... prošlo bi ka rukon... A znaš li šapljati?

— E, šapljati ne znam.

— Ih, da je bilo znati šapljati, prošlo bi joj ka rukon.

— Kako, božji čoviče, kako? — Upadne fra Joso jako mirno. — Ne pomaže to ništa.

— Eh, vidija bi, samo da je bilo znati šapljati... prilipiti, pa, noga... nego znaće može biti ona.

Pa se Špirkan najednom uplašio, plašljivo pogledao gospodu i Lukiju i povukao se u se; kao puž rogove. Opet se zamisli i zaboravi na posjetioce, a udube se u svoje stvari: ispituje zujanje bolesti, i napipava je, bolest.

A svi počnu zamišljeno gledati Špirkana, i tako, kao da kriju nešto i očekuju.

Na podu gore, na tavanu, toptao je nogama magarac, kojega je Špirkan nešto iz nježnosti prema korisnoj životinji, a nešto zbog nedostatka staje držao u toplu. Reumatizam Špirkana rijetko pušta da se potpuno pouzda u svoje noge, pa se povjeravao magarcu; išao je na njemu k crkvi, krčmi, ako je kad na koji gôd u nju zavirio, u polje k susjedu na razgovor: sjedi na kukovima mu, sasvim straga, dodiruje nogama zemlju, a veoma su zamišljeni obojica, pa ga prutom bocka pod rep i rastreseno: — čuš, čuš!...

Onda je kao hodočasnik po redu došla »likaruša«.

U dvorištu se najprije začula graja, a zatim se ona počela lagano, veoma pametno i pažljivo gledajući oko sebe, penjati uza stube. Jednom rukom se drži za priručje, a drugom se opire o koljeno, pa kao biskup progovori obredno:

— Faljen budi Bog!

— Vazda i navike — prihvati Špirkan usrdno, ozbiljno, uzimajući to za značajan početak rada, naslućujući, i tražeći je, ljekovitu moć njezine riječi.

Ljekarica je krupna žena; sastavile joj se dojke i trbuh, usta mesnata kao konjska gubica, a oči sure, hladne i neprimjetljive kao pauk: začudiš se, kad ih opaziš, jer su smišljene i sve vide naokolo; čudnovato te opširno vide.

Ona se nije osvrtala na posjetioce, vladala se kao da i nema nikoga tu, nego priđe Špirkanu pouzdano, stavi mu ruku na čelo:

— Teško ti je, brate!

Prisutni se povukli u se; kao suvišni stoje — tobože svršena posla.

Kum Lukija još se pričinja, da se snalazi i da mu je obred poznat. Brkovi mu padaju, natkrivaju usta poput kišobrana, nos se, na poznat način, kao rajčica, zaoblio, zacrvenio, zamodrio, a očice malene, ali crne i sjajne kao svjetiljčice. — Žena mu ne rađa, pa s obzirom na dobro »stanje« uvijek mu je na licu izraz gorkog predavanja sudbini, ali uz neki užitak: imam ja, imam, ali što ćeš, sve ćemo sami »izisti i popiti«.

Sad gleda likaricu, gleda i misli, bi li ona mogla pomoći.

Fra Joso gleda bezizrazno; rumeno lice, rđaste žive oči, — ali oprezno šuti, lagano ocjenjuje. I učitelj se izgubio, još se ne snalazi, nego pušta, da se radnja razvije. Lala i Zorka složile ruke na trbuh pa gledaju s velikim zanimanjem, srču događaje.

Špirkan je uplašeno bacao oko na gospodu, fratra i učitelja: pokvarit će mu posao, pokvarit će, nema druge.

Uto eto Nikca uza stube.

— O Špirkancee, — zapjeva on tankim glasom.

Likarica nije prekidala posao, a ostali ga pogledaju povučeno kao u crkvi. Nikac se onda pobožno postavi u kraj. — Ali mu srce nije dalo mira, pa da ga ukroti, dodirne brkove, koji su zavrnuti prema nosu; bodu u nos cifrasto; i izmakne mu se:

— Kako je, fra Joso?

— Tako, tako...

— A vi, kume Lukija?

— A štaš, ka obično...

— Ajde, fala bogu, neka nas još malo, neka...

— Anh, anh... stenje Špirkan.

— Um, reuma! Vrag je u njoj! — prihvati Nikac. — Svrdla, svrdla ona.

Likarica počne mahati rukom poviše Špirkana, kruži rukom i »šapljе«, miče debelim usnama, čini velike kretnje, jer su joj pogodne za to kao konjska labrda. Uz to izvadi nekakav zamotak krpa, pa nakon dužeg odmatanja izvadi malenu bočicu neobična oblika i uliem iz nje počne mu mazati zglobove na rukama i drugdje.

Magarac gore na tavanu tapka, a ona sve dublje roni u svoj rad, u vračbine: sve u mjeri pravilno opipava mu, dodiruje zglobove, maže i šapće šumno velikim usnama; a izgleda, da ne zaboravlja, da su tu gospoda. Najednom se namjesti još svečanije, puna otajnosti, pa počne prigušenim glasom, koji kao da nije njezin nego izvan njezina tijela nastaje i razlijeva se po sobi jednolično kao zimska svjetlost, snježna sumorna, bez izvora, a razbiru se samo dijelovi. — Odbacuje uz to prstima u svima pravcima, da ravna kretanjem slugu zle sile, kao da plete ili mrsi nevidljive niti:

— Crna mačko, izadi ispod kore, pridi, a ti ispod kupine, šta si virija, kupina ti kose, a očima i zubima sjajiš ka pauk... a ti iza kruga, okon ćoravin izvodnilin viriš, piriš, u mišinu ćeš skočiti, po hipu se raskvocati... A ti ispod grede, crljenim očima pržiš, crljenim jezikom pališ, ka rak si zgrčen... Ha! — topne iznenada nogom. Svi se trgnu. — Ne š doći do ovoga praga; Ha! u luli ću te izgoriti, u dim crni priko krova; ha! ha! ha!... Vanka izlazi... Ha! — počne ona sada nerazumljivo mrmljati, zaranjati u se, kao da ruje po sebi, zaranja u dubinu. Oči joj se razlile, pomiješale s licem još jače, a usta migaju jedva primjetno; i ziblje se, kruži tijelom lagano.

Tako je vladala u sobi tišina; fra Joso samo bojažljivo protare ruke.

Svi su dakle šutili, a Zorki i Lali iskočile oči.

Najednom:

— Kroooo... krooo... provali iz ljekarice silno uzrigivanje i štucanje.

— Kroooo...

— Ujme Isusovo! — prekrsti se Lala sa strahom i čuđenjem. — Ujme Isusovo! — Pa Zorka nešto tiše za njom.

— Majko Isusova! — uzvikne tanko Nikac na ove očite znakove prstiju tajne sile, preuzimanja zla.

Fratar i učitelj promatraju, gledaju bez izraza, sakupljaju gradivo, da nađu točku za oslonac, odskočnu dasku, pa da zaključe štogod.

Ljekarica osjeća njihovu slabost, osjetila se iznad njih, na punom ugledu: zastane po svršenom poslu u položaju »odmor« i počne privatan razgovor:

— To se tebi uvalila unutra reuma i od nje grmalj...

— Ujme Isusovo! — uzvikne Lala.

— Pa su puštali trake svukud, sve i u mali prst. Stoju oni, stoju unutra i vrtu uz pomoć vraga... ali mi ćemo je izagnati, izagnat ćemo je...

— Napojile su se kosti nje, nu... upopuni Nikac.

— Ajme meni, majko moja! — zavapi Špirkan u strahu, tjeskobno.

Oni svi osjete u svojim kostima srhove; pomaknu nogu, ruku, zaziblju se, okušaju kosti, škripe li ili su još podmazane.

Ljekarica ne reče ništa nego sveudilj kao da nikoga ne opaža; stane pa stoji i čeka, vidi joj se sasvim jasno na licu, sasvim čitko, da čeka od ukućana pristojnost.

Lala shvati:

— Odi, gotova je užina.

Drugi su ostali u prijašnjem položaju:

Vide pred sobom bolest, uvukla se u kuću, u kosti, i ruje kao crv nedostižna, potkapa sreću čovjeka.

— Ako se uvati ono dičice, ko će na kraj...

Fra Joso, zdrav starac, onako rumen u licu i oka hitra, obziran je prema ljudskim nedostatcima, pun razumijevanja kao svojega blaga:

— A šta š; ne moš proti Božjoj.

Ali ostaje zamišljen, pokoleban; oči mu zamišljena izgleda, kao da sračunava nešto svoje.

— Znate, ima ova čeljad instinkt — najednom progovori učitelj — može ona osjetiti i ono, što liječnik ne može dokučiti.

Fra Joso se razveseli toj izjavi kao svome uspjehu:

— Da, da, pravo kažete, ono instinkta, kako kažeš, noga — skuplja on prste pred ustima, pred nosom, da prikaže instinkt — oni očute... ka i Cigani na pri-

mjer: to se predaje iz generacije u generaciju ka nika starinska mudrost.

— A i gvožđe je starinsko bolje nego... — javi se Nikac i brzo popogladi brk, da učini nepotrebnim da dovrši rečenicu i da se osvjedoči, stoji li brk sve jednako gizdavo.

— Vidiš, pripovida je meni lugar Čavka — nastavlja učitelj — njemu mali nije mogao ići od sebe godinu dana; jede, a ne ide od sebe. Poplašili se on i žena; jedinac im je bio, pa kažu liječniku Perišiću, šta je k njemu u lov dolazio i bio mu kum, tako i tako... A liječnik kaže: uzmi ovako ćupicu mišjaka, mišjih brabonjčića, je li, pa udrobi u kafu. I on učini tako, i zbilja, dijete bilo nakon nekoliko dana zdravo kao i prije; išlo je redovito.

— Nu, nu! — vrti Nikac glavom.

— To da mu je kaza, ličniku, niki starac u Dinari, kud je on po lovu iša.

— A vidiš, kako je bilo Anti Migalovu; — pripovijeda fra Joso — sinu mu upalo u uvo zrno kukuruza. Boli dite, da poludi; tuče glavon, jauče... Ante u likara, a likar: operaciju, kaže, rizati kost. Ante onda prije nego će se baciti na trošak, pođe staromu Kotlu: da kušan, kaže, još njega prije operacije. Ka, nije lako trošiti za bolnicu. Kad, sad ćeš viditi posla: Kota uzme slamku, zavuče u uvo ditetu, pa: cpu, cpu, cpuuu... pc pc pc pc pccc... srknuja zrak a iznija: pcmmmmm... na — zrno... Jesi vidija; a likar: rizati kost. An, moj prijatelju,.. Šta š rizati, en ti kaban!

— Lala, Lala! — zovne Nikac tankim glasom i ufinjujući ga, a lice namjestio vrlo pristojno.

— Ooooj...

— Donesi, bolan, ode gospodi napiti se štogod.

Lala je mumljala dolje: — Da, tebi je do gospode; da nije zbog svoga brka.

Brzo je zaredao lončić s vinom, i razgovor živahne. Svak izreče svoje mišljenje i umiješa svoje kosti.

— Šta š, ono likara naučilo ti se dobro živiti, pa ništa nego omane: prc, mrc, plati masne novce, pa hajd kući, umri, ako te volja.

— A u bolnicu kako ćeš! Ako ne dođeš prije k doktoru s pršuton i još ne dođeš prije na pregled kod kuće, da on najprije zaradi, ne će te u bolnici ni pogledati, ni oko na te obrnuti za svih osan dana; a i sestrice i svak se izdire na te ka na pasa kakva.

— Nemaju mudrosti, reče Nikac, koji nikada nema posla s liječnicima, nego pušta svoje da ozdravljaju sami, kako znadu; tankim laskavim glasom nastavi: — Pa oni, je l te, gospodine učitelju, vako ja, je li, mislin, a oni se, noga, ne razumiju, bolan, u trave i ove naše seoske bolesti; oni tamo po knjigama, a di će ti u knjigama biti naša bolest, a?...

— Pa skoro da je tako — reče fra Joso zamišljeno. — Mi óde na selu drukčije vatamo bolest, i drukčije je trpimo.

— Ne viruje se nama ništa... — reče tiho Špirkan.

— Tako je, upadne učitelj, tako je. On je prisluškivao još škripi svojih kostiju. — Eto vidite, gospodo moja — mudruje on — eto vidite, sve ovo na svijetu ne ide dalje od magareće mudrosti: vrti se naokolo, svak shvaća samo ovo u svojim kostima, a vidi jade drugoga kao i magarac preko horizonta.

On pogleda Špirkana, koji leži sam za se i ne čuje ništa drugo, nego i on prisluškuje škripi svojih kostiju i onom slatkastom bolu, koji se po malo ušiljuje u bodac, u svrdao, pa zazuji u zatiljku, i samo se brine, kako će mu izbjeći, kao će ga svratiti drugim putem.

— Otajni su puti Božji, — reče fra Joso pa se nehotice maši za krsta: poznaje on mnogo starih ljudi, koji idu pognuti.

— Eee, iden ća — digne se kum Lukija, da svrati pažnju na svoju osobu, jer je izgledalo, da će biti zaboravljen, a nije znao ništa jačega reći.

— Kud ćeš, kume, čekaj još malo — reče Nikac.

— A, ne mogu; doći će mi sada mekanik iz grada pa će ostrići dimnjak.

— Aan... digne se on; s malo truda ispravi kosti.

— Kako će ostrići dimnjak?

— Ima on škare, pa ga može s njima, han! — ka cigaret... Ko je to vidija mećati od lime dimnjak, ka da smo u gradu. Govorija san mu ja, tastu; nego sad dimi u kući ka napast... Šta san sad razumija, kad dimi? Iden, iden. Spremila je Danka žigerice... — on pride Špirkanovu krevetu: — Kume, kume, en ti Bosnića, žigerice znaš, obarila, onako na smok, eeh... pospolit će se, ako ne dođen...

Ali Špirkan nije slušao, nije mogao čuti, nego je samo ispustio nekoliko uzdaha. Bol ga je zaokupila i on je udahnuo zraka izbjegavajući je, izmičući; uklanjao joj se, pa mu je nestalo svijeta.

Oni su onda izlazili svi iz Špirkanove kuće neobavljena posla; nisu znali, što su u njoj činili. Izlazili su oni dakle iz Špirkanove kuće ozbiljno, popravljali ovratnike, nakašljivali se, pridavajući sebi neki značaj službeni: mi smo našom osobom izazvali događaj, izvršili smo, što nitko u selu ne može: — Bija je kod njega i fratar i učitelj... — Naša osoba je bila u Špirkana, a kasnije, malo dalje, upućivali su se svaki svojoj kući, gledajući naprijed.

Kad je i ljekarica odlazila, kao i nakon sedam dana, Špirkan je ostao sam. Nije mu bilo lakše, naprotiv: nije se mogao ni okrenuti u postelji. Ljekarica je izvršila »kuru«, izgleda, savjesno i uveče se spremila na odlazak. Susjedstvo se okupilo oko kola, djeca zameću igru po dvorištu oko matera, koje su se opet ustalile s kudjeljom ili pletivom, spremne da i poduže počekaju, da vide odlazak, a kasnije razglobe pojedinosti. Vrtkaju vreteno i paze, što se događa, da ne izmakne što; a pred njima je Špirkanova kuća.

Tako stoji kuća, kutija kamena, uzdignuta iznad zemlje, u njoj Špirkan, ne vidi se od zidova, oko kuće kokoši žive svojim životom, a za uhom su čovjeku, žene zbog zanimljivih događaja, djeca. Lala izađe noseći u širokoj zdjeli vina; oprezno koraca i lice joj vrlo zaposlena izgleda, jer nosi dragocijenost.

Ljekarica je izrekla zadnje molitve, pojela zadnji ručak (kažu, da mora zadovoljna izaći iz kuće) i sa zadovoljstvom na konjskoj gubici, i redeći jezikom zube, ukrca se u kola, ne gledajući zatim nikoga niti se s kim zdraveći. A puna je bila dostojanstva i blagonaklone ljubaznosti, opet kao biskup u skutima.

Susjedstvo stoji u hrpama na nekoliko mjesta oko Špirkanove kuće i gleda bez riječi, s puno časovitog poštovanja, ali spremno da događaju oduzme vrijednost kao i buri, koja je prošla.

Špirkan je nakon osjeke boli progledao i nenadano opazio, da je sam. On trepće očima, gleda i opaža, da je sam.

Kroz sitan prozor ulazi vunasta svjetlost, udara meko u grede, razlijevši se po zidu; a onda bol iz

krsta buši lagano, zuji nejasna i siva kao i ona svjetlost i Špirkanu se čini, da nigdje nikoga i nema na svijetu. Mogao bi se tako i smiriti neopazice.

Konji su povukli i kola su krenula, žene i djeca su zjanula, fratar i učitelj su se udaljivali.

Najednom se pojavio na prozoru tavana Špirkanove kuće, upravo nad mjestom, gdje je ležao Špirkan, a da jedan za drugoga nijesu znali, magarac. Pružio je glavu kroz prozor, kao da je primijetio večer, i žmigajući svojim krasnim živim crnim očima ozbiljno, zareve glasno, oduševljen nečim.

Nitko se nije osvrtao na njega, kao da nije ništa ni rekao, a tako i kad su kola otišla, oni su ravnodušno okrenuli razgovor na drugu stvar, kao iza sprovoda.

A Špirkan je, da usput spomenemo, nakon nekoliko dana umro.

Dr. EMIL TANAY

BUDUĆE HRVATSKO ZAKONODAVSTVO

U svojoj odvjetničkoj praksi doživio sam više puta, da mi je došao seljak tužeći se, da je njegov blizi rođak ili susjed prodao svoju zemlju nekome trećem, a nije htio da je proda njemu, premda je on bio pripravan platiti za tu zemlju istu cijenu, koju je platio kupac. Seljak je redovito tražio, da putem suda razriješim pravni posao, koji je sklopljen, i da prodavaoca prisilim, da svoju zemlju proda uz iste uvjete njemu, jer mu je kao rođaku ili susjedu bliži nego onom trećem. Postojeći zakoni ne dopuštaju takav postupak, ali je zahtjev seljaka, da se takav pravni posao razriješi, svakako interesantan, jer pokazuje, da u narodu postoji pravno uvjerenje, da vlasnik zemlje ne može neograničeno s njome raspolagati po svojoj volji, nego da je vezan na stanovite obzire prema rodbini, susjedima, selu i t. d.

Radi se ovdje o pravu prijekupa, preče kupnje ili retraktu. U narodu postoji shvaćanje, da zemlja nije objekt trgovačkog prometa, kao što su to pokretne stvari, nego da za nju vrijede posebna pravila i da se ta pravila moraju poštivati.

Ako uzmemo u obzir, da u cijelom općem građanskom zakoniku nema nikakve odredbe, koje bi branile slobodnu raspoložbu sa zemljom i određivala pravo prijekupa i da taj građanski zakonik kod nas vrijedi gotovo stotinu godina, a da ipak ni zakon ni sudska praksa nisu mogli potisnuti zakonu posve oprečno naziranje naroda, onda moramo priznati, da se o tome narodnom shvaćanju mora povesti računa i da treba zakone stvarati u duhu narodnog pravnog shvaćanja ako ne ćemo, da narod naše zakone shvaća kao nepravedne, jer su oprečni njegovu shvaćanju. Uopće stoje pred zakonodavcem, koji će stvarati zakone za hrvatski narod, veliki problemi. Stoljećima živi hrvatski narod po svom pravnom osvjedočenju, a zakoni se za taj narod često stvaraju u duhu, posve stranom hrvatskome narodu, u duhu rimskoga i germanskog prava. Je li onda čudo, da se vrlo često čuju iz seljačkog naroda prigovori, da je sud sudio krivo, a naravno, ti su zločesti odvjetnici tome krivom suđenju pridonijeli. Faktično tih krivih osuda i zlih odvjetnika nema mnogo, ali je sudska odluka veoma često u opreci s narodnim shvaćanjem baš zato, jer je zakonita, t. j. u skladu s rimskim i germanskim pravnim shvaćanjem, koje se zrcali u postojećim zakonima.

I zato seljak maše glavom i razmišlja, tko li je to potplatio sud, koji je dozvolio, da otac prodaje ono, što nije stekao svojim trudom nego naslijedio od svoga oca. Isto tako mu je sumnjivo, kako je njegova sestra, koja je već davno otišla iz kuće roditeljske, mogla nakon očeve smrti dobiti jednaki dio kao i on, brat njezin, koji je ostao na gruntu i nastavio lozu, a stare roditelje do smrti dohranio.

Jednako je narodu teško shvatljivo, da suvlasnik smije svoj suvlasnički dio prodati ma kome hoće, a da ga ne mora ponuditi na kupnju najprije drugim suvlasnicima.

Isto tako se protivi narodnom shvaćanju, da se radi neznatnoga duga može nekome cijeli imetak prodati, a posve je u duhu narodnog pravnog shvaćanja parcelarna dražba i ovršni zakup i pogotovo mobilarna ovrha.

Isto tako narod osjeća kao nešto posve strano i tuđe neke propise parbenog postupnika, napose one, koji propisuju određenu formu i koji s neodržavanjem forme vežu gubitak materijalnog prava.

Na ovaj način narod postaje nepovjerljiv prema gospodi i uvjeren je, da ga gospoda varaju. Da je netko namjerno htio načiniti zlobu u narodnom životu, ne bi to mogao učiniti uspješnije, nego je učinjeno onim duplim kolosjekom, koji postoji na području privatnog prava. Jedan te isti seljak imade i zadružne imovine i samovlasničke i gle, sa svakom mora pravno drukčije postupati. On se pati i znoji i na jednoj i na drugoj zemlji jednako, često su to u gruntovnici dvije parcele, ali je u naravi samo jedan komad, pa zašto jedan dio toga komada smije prodati, a drugi dio ne smije? Samo zato, jer je negdje u gruntovnici u nekoj knjizi zapisano, da je vlasnik jednog komada Adam Petrović, a drugoga Zadruga Petrović. A da je to jedan te isti patnik, to znade Adam Petrović po svojim žuljevima i zgrbljenim leđima. Taj dupli kolosjek se mora dokinuti.

To je samo nekoliko primjera iz velikog obilja slučajeva, s kojima se dnevno susrećemo. Sve to narod osjeća kao nepravdu i zato često prigovara odlukama i osudama vlasti i sudova, koje su posve zakonite, ali narodu strane i neshvatljive.

Čitav sistem postojećeg općeg građanskog zakona je osnovan na liberalističkom shvaćanju rimskog prava, kako je recipirano i kasnije djelomice korigirano u svetorimskom carstvu njemačkog naroda germanskim utjecajima. Nema razlike u pravu raspoložbe s pokretninama i nekretninama, sve je to roba, koja ide iz ruke u ruku. Narodno pak shvaćanje kaže, da zemlja nije roba i da je vlasnik zemlje vezan s tisuću obzira, kada raspolaže zemljom, jer je zemlja izvor

života i hraniteljica generacija, ona ne služi pojedincima nego pokoljenjima.

Isto tako je kodificirano nasljedno i obiteljsko pravo u opreci sa shvaćanjem naroda.

Nismo mi tome krivi, da je tome tako. Teško je malome narodu, kao što je hrvatski, ograditi se zidom od stranih kulturnih utjecaja. Ta mi smo stajali pod utjecajem njemačkim i talijanskim ne samo kulturno nego i politički. Često u prošlosti hrvatskog naroda nije bilo vremena za stvaranje zakona u duhu narodnom, jer je trebalo boriti se za goli život. Mnogi su zakoni bili jednostavno oktroirani, a jedamput nametnuti ostali su i dalje na snazi. Osim toga naši vladajući slojevi su bili uvjerenja, da je tude bolje nego domaće pogotovo, kada to tude potiče iz Beča ili Venecije.

Ta mi smo bili provincija.

Pa ipak i u tim teškim prilikama je tu i tamo izbilo na površinu pravno osvjedočenje naroda u nekim zakonima, koje je stvorio Hrvatski Sabor, i u saborskim debatama. Ipak se pokazalo, da krv nije voda, ipak je progovorilo ono staro, prastaro naše i probilo nakalamljeno tude pravo.

Probilo je baš tamo, gdje se nije Sabor mogao osloniti na tude uzore, jer ih u stranom pravnom sistemu nije niti bilo.

Evo naš zakon o zadrugama od 9. svibnja 1889. i novela od 30. travnja 1902. dao je odraza narodnom shvaćanju o kućnim zadrugama, o instituciji, koju je hrvatski narod stvorio i koja je jednako važna i za obiteljski i za gospodarski život naroda.

Ustanova toga zakona o tome, kako se postaje, a kako prestaje biti članom zadruge, o pravu raspoložbe zadružnom imovinom, o upravi, otuđivanju i zaduženju zadružne imovine s nekim izmjenama moći će poslužiti i u buduće kao podloga za stvaranje seljačkog zakonika.

Naš zakon o zemljišnim zajednicama od 25. travnja 1894. sadržaje također vrlo interesantne propise o upravi zajedničkom imovinom i značajne propise o pravu prijekupa, što bi također trebalo ući u seljački zakonik.

Kao primjer vrlo jednostavnog i jeftinog postupka može poslužiti zakon o nužnim prolazima, koji tretira za seljake vrlo važnu materiju.

Sve će to trebati uzeti u obzir komisija, koja bude stvarala zakone u duhu hrvatskog naroda, jer ti zakoni, a napose vladina obrazloženja i saborske rasprave pružaju dragocjene podatke i putokaze.

No pored ovih mrtvih izvora stoji tu neprestušivi i bogati izvor pravnog shvaćanja, a to je narod sam. Onaj narod, preko koga je prohujalo bezbroj oluja s istoka na zapad i sa zapada na istok, čija je zemlja bila razbojište najrazličitijh naroda, koji su ovdje, a na razmedi istoka i zapada stvarali historiju, koji su više puta htjeli na našem tlu osnovati svoja carstva, a ipak nisu mogli slomiti hrvatsko seljaštvo, koje je čuvalo i očuvalo hrvatsku zemlju za hrvatski narod i svoju vlastitu dušu.

S tom dušom hrvatskog naroda morat će se u buduće računati svagdje, pa i kod stvaranja novih zakona.

Trebat će dakle najprije upoznati narodno pravno shvaćanje, trebat će najprije doznati na samom izvoru, t. j. u neposrednom saobraćaju sa samim seljačkim narodom, što taj narod smatra za pravo, a što za krivo. Treba najprije sabrati materijal otprilike prema pitanjima, koja je sastavio Ante Radić. Taj materijal je djelomice već sabran, ali će ga trebati i dalje sabirati. Kraj toliko upravnih činovnika, sudaca i odvjetnika i više stotina studenata pravnika ne će biti teško naći u svakom kotaru makar jednog pravnika, koji će se time baviti. Sabrani materijal će trebati srediti i naučno obraditi. Naše narodno shvaćanje o pravu trebalo bi biti i predmet posebnog kolegija na pravnom fakultetu. Zar nije čudno, da nemamo niti jedno stručno djelo, koje bi sistematski obradilo autohtono hrvatsko privatno pravo onako, kako se ono očitovalo tokom stoljeća i kako se još danas očituje?!

Sabor banovine Hrvatske imat će tešku i veliku dužnost, da stvori iz svega toga materijala zakone, koje će hrvatski narod primiti ne samo kao prisilno pravilo, nego i kao odraz pravednosti, jer će biti ujedno odraz njegove duše i shvaćanja.

VJEKOSLAV MAJER

STIHOVI

Katkad rastu kao ruže
ponosno u perivoju.
Katkad se po zemlji pruže
kao bunika po gnoju.

Katkada su posve sivi
kao cvijet u podrumima.
Ili stih do stiha živi
tiho ko na morskim dnima

zvijezde, školjke, ribe trave
čudno tihe, čudno plave.

STEPHEN CLISSOLD

SMRT JOHNA BUCHANA

Kad su pred nekoliko tjedana novine donijele kratku vijest, da je umro generalni guverner Kanade Lord Tweedsmuir, nije valjda bilo mnogo čitalaca, koji su bili svijesni, da je time engleska literatura izgubila jednog od najpopularnijih romanopisaca i odličnog pripovjedača. Mnogim ljudima u krajevima, gdje se govori engleski, Lord Tweedsmuir je bolje poznat pod svojim ranijim imenom John Buchan, kao autor brojnih uzbudljivih pustolovnih pripovjedaka, historijskih romana i valjda najbolje uhodarske trilogije, koja je ikada napisana.

Najprije nekoliko riječi o životu toga čovjeka. Već njegova karijera zvuči kao roman, pun doživljaja i značajnih događaja. Sin siromašnih, ali uvaženih škotskih roditelja, on je već u mladim godinama napustio svoj rodni kraj i započeo sjajnu akademsku karijeru u Oxfordu. Nakon završenih studija u Oxfordu otišao je u južnu Afriku i spadao u grupu nadarenih mladih upravnih činovnika i političara, poznatih kao »Milner's Young Men« (Milner-ovi mladi ljudi), koji su pod vodstvom visokog komesara Lorda Milnera predano radili na izmirenju i suradnji, da izbrišu nesretnu uspomenu na Burski rat. Tajna i romantika Afrike dala mu je materijal za vrlo popularni roman njegovih mladih godina »Prester John«. Poslije Afrike vratio se u Englesku i posvetio književnosti. Kad je izbio rat, njegov izvanredan talenat i njegova energija našli su široko polje rada u svojstvu ravnatelja za informacije, a njegova je služba bila dovesti u sklad rad svih ministarstava u pogledu obavješćivanja javnosti. U intervalima toga napornoga rada našao je vremena da napiše četiri sveska o historiji rata. Po završetku rata vratio se ponovno svom književnom i političkom radu, a god. 1935. postavljen je na visoki i časni položaj generalnog guvernera Kanade.

Nije čudo, da i djela toga nadarenog, ali praktičnog i radinog čovjeka, koji je volio život, dišu tim njegovim svojstvima. John Buchan nije nipošto veliki romanopisac u smislu, kao što su to Jane Austin, Emily Bronte ili Thomas Hardy. On nije ni profinjen psiholog niti ga zanimaju fatalni i tragični oblici života. On je u prvom redu pripovjedač, tvorac jakih i pronicavih karaktera, koji, zapleteni u zamršene pustolovine, uspiju da se hrabrošću i dobrom srećom sretno izvuku iz situacije. Kao svi dobri pripovjedači, Buchan je jedinstven u stvaranju pogodne atmosfere. Kad se pročitaju dvije ili tri stranice njegova romana, teško je položiti knjigu prije nego što se ne stigne na kraj.

U tom pogledu Buchan je ostao vjeran velikim tradicijama škotske literature. Vještinom, kojom umije oživjeti prošlost, i životnom snagom, kojom umije nadahnuti historijske osobe, Buchan je dostojan učenik Sir Walter Scotta, utemeljitelja škole romantičnih historijskih romana, i R. L. Stevensona, majstora stila i pustolovnih pripovjedaka. To vrijedi za njegova povijesna i biografska djela, kao što su »Augustus«, »Oliver Cromwell« i »Montrose« (veliki škotski patriot) kao i za njegove historijske eritice ka ona pr. »Midwinter«, priče o škotskoj buni 1745. god., i »The path of a King« — čudnog niza historijskih događaja u više generacija jedne stare obitelji.

Kao i njegova sposobnost da nam predoči prošlost, velika je i njegova moć da nam predoči nepoznate krajeve, koji sačinjavaju bitni scenarij za njegove pripovjetke. Ima malo pisaca, koji bi smjeli posvećivati mnogo stranica opisivanju neplodnog pustog škotskog kraja, a da time ne dosade čitaocu. Kod Buchana takav opis ne samo da ne djeluje dosadno, nego dapače pridonosi uzbuđenju pripovjetke; svaka rijeka, svaki grm i svaka planinska staza je važna, jer to predstavlja scenarij, u kojem se odigrava borba između junaka pripovjetke i njegovih progonitelja To vrijedi osobito u slučajevima, kad se događaji odigravaju u Škotskoj, kao na primjer u »Witchwood« ili »Hunting Tower«, ali on posvećuje istu pažnju kraju i kad se radi o stranim zemljama, na primjer o grčkom otoku, koji daje pozadinu za uzbudljiv roman »The Dancing Floor«. Najsnažnije je ta njegova moć došla do izražaja u opisivanju pozadine u južnoj Americi za njegovu veliku pripovjetku o intrigama i pobunama »The Courts of the Morning«. Premda nije nikad ni postavio nogu na južno američko tlo, geografska i taktička pozadina tako je majstorski opisana, da su britanske vojne vlasti tu knjigu uvele kao službenu lektiru za vojnu taktiku u generalštabnoj školi.

Najpopularniji i najkarakterističniji romani John Buchana jesu njegove špijunske pripovjetke, a najbolji je Richard Hannay. Sherlock Holmes njegovih pripovjedaka je nešto polagani, ali simpatični Englez, hrabar kao lav i jak kao bik. Taj se junak najprije pojavljuje u »Green mantle«, u uzbudljivoj pripovjetci, koja se odigrava iza njemačkih linija duž doline Dunava i kulminira u brežuljicima Turske. On se ponovno pojavljuje u »Mr. Standfast« i »The Hostages«, a sad, kad njegova tvorca više nema, on će i dalje živjeti u mašti nebrojenih čitatelja, koji će u njegovim pustolovinama naći nova nadahnuća za veliku borbu, koja je ponovno počela.

Na kraju je vrijedno istaknuti još i ovo: Buchan bijaše prije svega tipičan Škot, odgojen i nadahnut duhom divnih škotskih pograničnih balada i ponosan velikom historijom i posebnom kulturom njegove domovine. Ipak je on svojim djelima obogatio englesku literaturu i englesku povijesnu kritiku i zauzimao jedan od najvažnijih položaja u britanskom carstvu. Po svojemu osobnom osvjedočenju i na temelju velikog iskustva kao administrator on je bio duboko uvjeren, da se pravi patriotizam i pravi ponos za svoj rodni kraj pokazuje u široj lojalnosti i u spremnosti da se zemlji služi i preko svih uskih granica, koje su ranije generacije smatrale svojim.

F E U I L L E T O N

KRISTALI I SJEMENKE

Iz »Večernjih bilježaka«

Zagreb, 22. IX. 1934. *Vicinalna željeznica*

Čitam ponovno, u Antologiji mod. hrv. lirike, na str. 9., Matošev sonet »Labud«. I još uvijek ne mogu da ga primim.

Pan i satir slušaju tišinu,
Dijanin korak steže mramor mlak,
Topola šušnu vrbi, zrak je blag,
Polusjajne tajne plinu u visinu.

Samo oči bdiju. Kroz daljinu
Života traže srodnog vidljiv trag,
Al ćuti trska. Oblak snuje. Mrak
Muklim muči mukom. Mjesec sinu.

Čemu Pan i satir? Zar ne bi bio dovoljan i jedan od njih, kad su gotovo (bar ovdje) jedno te isto? Pan i Satir nisu pak noćne poluzvjerke. Vidrićev se Pan, u pjesmi »Jutro«, »Ukaza s omašnim mijehom«, dok dan svitaše; u »Pompejanskoj sličici« satiri peku rumenog ovna u punom sjaju sunčanom. Čemu je pak mramor, koji steže Dijaninu kipu korak, baš *mlak?* Možda rime radi? Čije to *oči* bdiju (tj. bde)? Možda Dijanine. — Koji je taj *srodni život* kojemu oči traže vidljiv trag? — »Al ćuti trska«. Koja je veza između *traženja* očima kroz daljinu i *ćutanja* trstike? — »Mrak muklim muči mukom«. Čemu pak te četiri duboke note, dok mjesec *izlazi?* — A onda rima »tišinu — ù visinu — sinu!« A baš u Matoša koji je prigovarao »nečistim« srokovima.

I tis'jem (?) sjajem vala, tamo amo
Ko duvak, duh il mjesečine gruda
Zanesen labud kruži amo tamo.

Za njime zlatna šajka bajke, čuda
I slatka dama, golog boga čêdo,
Pa širi rosno krilo. O Lêdo, divno Lêdo!

Što je pak to? U jezercetu nekoga parka — u noćnoromantičnom i baroknom Domjanićevom ambijentu — zanesen (tj. prčevit) labud (Zeus?) traži (ili vozi?) »slatku« damu (Titanidu Ledu?), koja postaje najedanput maleno »čedo« gologa boga (Amora?). Cilja li Matoš na čuveni davni mit, ovjekovječen i Michelangelovom skulpturom, ili stvara neki novi? — A onda: »šajka bajke« i »čudo — čedo« (kalofonije!); »tamo amo« i »amo tamo«; »mjesečine gruda« i »širi rosno krilo« (banalni poetski izrazi!). — Sve je to artificiozno, iz mozga i nejasno. Igra riječi. Tercine pak tog soneta imadu 37 riječi (računajući i jednosložne, nenaglašene), a čak 28 troheja prekinutih samo dva puta metričkim stopama druge vrsti (»zanêsen« i »mjêsečine«). Govori se u tim stihovima o lepršanju koprena, o njihanju čamca Sanjâ, o tihom sjaju vode — a, zapravo, ne čuješ u njima no monotoni topot naših teških troheja (»za njime zlatna šajka bajke, čuda — I slatka dama golog boga čedo i t. d.«).

Bolji je sonet »Jesenje veče« na str. 10. Ali kakve rime! »Snívaju — plívaju — skrívaju — bívaju«, »stránama — gránama — rânama— vrânama«. Uvijek ista forma nekih glagola ili imena. A i najboljim Matoševcima kao da se to svida, jer u sonetu »Odmorni uranci« I (»Hrv. Kolo M. H.«, 1932., str. 24) jedan od njih donosi rime »slojevima — brojevima — rojevima — bojevima«. Pa onda, u Matoša, srokovi: »sútonu — utonu«.

Dobra je — u toj Antologiji — treća Matoševa pjesmica »Notturno«, osobito svršetak:

S mrkog tornja bat
Broji pospan sat
Blaga svjetlost sipi sa visina;
Kroz samoću muk,
Sve je tiši huk;
željeznicu guta već daljina.

Samo što je i ta vicinalna željeznica ipak stala u prvoj (ne baš dalekoj) štaciji.

Matoševe zasluge valja potražiti na drugom polju njegova raznolikog rada.

Z., 30. V. 1935. *»Pro domo«*

Pišući o talijanskoj pjesnikinji Annie Vivanti, od koje prijevod romana »Vae victis!« izađe god. 1934. u »Zabavnoj Biblioteci«, veli Benedetto Croce na str. 331 drugog sveska svoje »La Letteratura della Nuova Italia« (Bari, Laterza, 1921): «Pjesma bučno nastaje u više mahova. Nakon duge inkubacije prima prvi oblik u kome ima života, al je taj život još neizražen i nije još slobodan, kao da je pače u nešto splet i nečim spet. Tek u novom periodu — dok se ponavlja prva inspiracija — moguće je latiti se prvog nacrta pa ga izraditi do kraja, u svakom njegovu dijelu. Više nam je pjesnika već opisalo taj dvostruki period postanja i regeneracije. Vivanti se pokazuje nesposobnom stići do drugog perioda; njena se pjesma rađa, no nikada i ponovno (»la sua poesia è generata, ma non rigenerata«); nalik je često na čedo rodeno zdravo i puno života, ali koje — zbog nemarnosti i zapuštenosti — biva hromo i rahitično. Ta autorica, ne gledajući ozbiljno na život, kao da veoma ozbiljno ne pazi i na cvijet života: na umjetnost.«

Kada to čitam, lakše mi je pri duši, jer mi neki, i javno prigovaraju što pri svakom novom izdanju diram ne samo u svoju prozu no i u svoje stare stihove. Inkubacija je kod mene uvijek dugo trajala, a prvo »rađanje« pjesama (pa i proze) bilo je pak vazda (osobito do 1913.) i preveć naglo da bi koješta u njima — ponajviše s obzirom na formu — moglo biti u redu. Doista, pjesma (pa i pripovijetka) ne rađa se najedanput; ili je valja čak i godinama držati u ladici, ili pak — ako je bila odmah štampana — kasnije dotjerati, i to kroz godine, u novim izdanjima, jer se katkada mora dugo čekati dok se taj rad — u zgodan čas i spontano — sâm nametne. — Što bi bili »Hrvatski kraljevi«, »Istarski gradovi«, »Pjesme moje mladosti«, »Slavenske legende«, pa i »Živana« i »Veli Jože« da nisam tako radio? Rekao bih pače da nisam ni dandanas s njima gotov. Sve su te pjesme u meni još žive, i nisam ih možda ni dandanas do kraja ispjevao. — Da: novorođenče, bilo ono i zdravo, valja i poslije porođaja hraniti svojim mlijekom, znojem pa i krvlju: stvarati ga nadalje — sve dok ne dođe na pravu snagu, dok ne naraste, i samo ne prohoda, i sasvim ne dozre. Tako su radili i veliki pisci; spominjem dvojicu od kojih vidjeh dotjerivanja i varijante za nova izdanja: Ariosta i Manzonija.

Moja je mahna što sam svoje radnje odmah slao, ma i kamo bilo, u tisak, ne sramećí se ni djece mrtvorođene. Na taj sam način otkrio svima sve nedostatke svoje — i potpuno zdrave, i još anemične, i rahitične — novorođenčadi. Da se nisam oko njih kasnije često i brižljivo mučio ne može mi pak niko predbaciti. No, — da li je to, uvijek, bilo i s uspjehom?

Zgb, 6. I. 1940. *Pasja antologija*

Antologijomanija se i kod nas sve većma širi; imademo, eto čak i — pasju antologiju. Naslov joj je »Pas u svjetskoj i domaćoj knjizi«; u njoj je i nešto na komadiće istrgnuto, iz moga »Šarka«.

Pročitah, za prvi put, u toj knjizi, Turgenjevljevu pripovijetku »Mumu« (prijevod J. Miškatovića). To nije, zapravo, priča o nekoj kujici nego o odnošaju između kmetovâ i gospodarâ u imperatorskoj Rusiji; glavno je lice gluhonijemi sluga, ljudeskara Gerasim. A to djelce ima i jedno više značenje. Hirovita, slijepa i nemilosrdna plemkinja: Udes ljudski; jadni Gerasim: čovječanstvo; umiljata i vjerna kujica Mumu: ono sitno, obično i svakidanje što pomaže čovjeku snositi lakše svoju kob.

Pročitamo li pomnjivo sve te pripovijetke, vidjet ćemo odmah da se u njima — sad bolje a sad slabije — priča zapravo o ljudima. Ma i koliko se trudili, ne možemo nikako izaći iz svoje kože: čovjek svuda i u svemu vidi samo sebe — uzalud nam »objektivno« i »znanstveno« opažanje. — A kad je tako sa psom, s tim našim robom i prijateljem koji je već davno uvijek uz nas, kako da upoznamo druge životinje? Kako da prodremo u bit biljke i rude? Jack Londonovi psi, Kiplingovi vuci, pitomi tuljani, pa čak i Brehmove zvjeradi i Fabreovi kukci: sve su to — u svojoj suštini — neke naše priče o ljudima. Antropomorfizam i egocentričnost čovjeka. Što nas sa životinjama, biljkama i rudama spaja, ili, za uvijek, neotklonivo, dijeli, nismo još otkrili. Velika je tajna uvijek tu. Za nas je, međutim, glavno da smo im gospodari, da možemo s njima što hocemo i kako želimo.

Turgenjevljeva plemkinja — još uvijek — suvereno vlada.

Zgb., 14. I. 1940. *Vlad. Nazor*

Nešto o vraćanju

Dok bijah mlad i zelen, izražavahu se o mojim prvim literarnim radnjama ljudi već u godinama, katkada i toliko stariji od mene da me nisu više mogli pravo razumjeti. Sad je pak drukčije. Kad sam već posijedio, sude o mom stihu i o mojoj prozi ponajviše kritičari koji imadu sreću biti mladi, katkada čak i preveć mladi. Jedan od njih onomadne kaza — lapidarno i suvereno! — u nekom časopisu: »V. N. objavljuje (u »Kolu M. H.«) šest soneta, kojima se, ne samo jezično, vraća svojim prvim pjesničkim doživljajima i vizijama«.

Fraza!

Moji su prvi soneti, pa i nesoneti, većinom, ili osjećajni ili deskriptivni; ti su pak posljednji (o gorki plode prve starosti!) u prvom redu *misaoni*, s uspjelim ili neuspjelim metafizičkim tendencijama. Prolazna stagnacija nije nigdje isključena, ali *vraćanja* nema ni u čemu, najmanje pak u književnom stvaranju; život to ne dopušta; »sve teče«. I kad se nešto »opetuje«, zbiva se na nekom višem ili nižem planu, i nije više — već zbog toga — ono isto.

A i oblik ne može više biti prvašnji. Kako *vratiti se*, i samo jezično, k starome? Zar pisati opet — u stihu — »liepo« mjesto »lijepo« nešto bitno znači? Mladi kritik kao da ne vidi razloga novim metričkim pokušajima koji su s tim računom pisanja u vezi; i metrika je nešto čemu nema vraćanja, pa ni duže stagnacije. Heraklitovo »Panta rhei« (koji bi upravo Mladi i Najmlađi morali, instinktivno, najjače osjećati) vrijedi i za nju. Ja mogu promašiti, može mi ruka biti već slaba i nesigurna; al strelica leti — pa bilo to i sporije — samo naprijed; ne vraća se, — ni ona.

Vraćanja u Vremenu nema; a i vraćanje je u Prostoru iluzorno — ako ga, zapravo, ima.

Vlad. Nazor

UZ KNJIGU O ZOLI

Denis Lebland Zola: Zola, Izd. Binoza »Svjetski pisci«, Zagreb, 1940.

Siromašnom i nepoznatom Zoli bilo je dvadeset godina, kad je jednom svome prijatelju (1860. g.) pisao:

»Ali naše društvo nije više ono od 1830., a kako naše društvo još nema literature, koja bi mu bila svojstvena, to ima pravo na slavu upravo onaj, tko joj pronađe odgovarajuću formu. Težnja za boljom budućnošću, dah slobode, što već struji sa svih strana, religija, koja se nalazi u fazi pročišćavanja, — kako li su to moćni izvori inspiracije!«

A te riječi, izrečene u danima mladenačkog vrludanja, toliko su karakteristične za zrelo Zolino umjetničko djelo, za principe, što ih je pokušao provoditi u trima opsežnim ciklusima romana (sa 25 knjiga), kao i za ideje, u kojima se kretao. Teoretičar i pripovjedač Zola započeo je ta djela tražeći od književnika, da učenjačkom nepristranošću bilježe društvene odnose i da primjenjuju nov metod rada i tekovine, što ih je moderna znanost izradila. Taj je put, istina, već bio obilježen u djelima Balzaca, Stendhala i Flauberta. U svojem ciklusu romana Zola nam otkriva najraznolikije sredine društva iz vremena drugog carstva, i te slike društvenih zala, opačina i nevolja označuju u isti mah trulost građanske sredine. Iako Zola ne nastupa kao kritičar ljudi, već želi da ostane bezlični sakupljač i razmatrač građe, ipak sam materijal, što ga pruža, budi takvo raspoloženje, kakvo može da izazove truli organizam. S velekim darom opisivalačkim i sposobnošću za stvaranje plastičnih slika Zola je ostavio sjajnih književnih poglavlja. Krivo je mišljenje, da Zolin naturalizam znači »književnost etičkog indiferentizma« (Nehajev). Zola je započeo kao slikar bolesnog građanskog društva, a završio vjerom u budućnost i blagostanje, pa je u pismu, napisanom u vrijeme Dreyfusova procesa, naglasio, da se »njegova stara strast za istinom pretvorila u strast za pravdom.«

Taj njegov bliski dodir sa životom i »herojska pravičnost« čine lik E. Zole bliskim današnjoj generaciji, a za našu književnost pogotovu je od značaja zbog velikog posrednog, a i neposrednog utjecaja, koji je vršio na naše književne predstavnike, pa je dobro podsjetiti na neke momente povodom Zoline stogodišnjice rodenja. Miloš Savković objavio je u svoje vrijeme zanimljivu raspravu o udjelu Zole u hrvatskom i srpskom realizmu, a to je kasnije proširio u knjizi o utjecaju francuskog realizma na naš roman (Pariz, 1935.), pa će biti korisno na neke navode ovom prilikom upozoriti i eventualno dopuniti. Savković je naglasio, da je Zolin primjer bio presudan »u literarnoj obnovi, koja se kod nas vršila oko 1880.« (498), zanos za njegovim djelom bio je veći, nego ma gdje u Evropi, kao što je i utjecaj izrazitiji u razmjeru prema bogatstvu ostalih literatura. Zola je bio orude u rukama naših realista, pa iako tim oruđem nisu znali okretno baratati, s pomoću toga imena mladi su vodili borbu protiv starih. Istina, stvarni utjecaj se gotovo jedino osjetio na Kumičiću, a djelo »Olga i Lina« kopija je Zoline »Nane«. Zola je pripomogao podmladivanju naše literature svojim stajalištem, da je sve dostojno da bude građom književnog djela, te je »najviše učinio za stvaranje našeg romana,« pa ma i posredno. Brojne književne polemike, koje su se vodile osamdesetih godina, osnivale su se na pitanju, da li da se prihvati Zolin naturalizam. Zola je stekao simpatije kao oštar kritičar društva, pa je od manje skupine pristaša neprestano proglašavan najmoralnijim piscem, koliko nije mnogo češće ta moralna strana iz oportuniteta zapostavljena pred pitanjem književne metode.

Savković ističe, da je Zola već prije 1880. bio poznat u Zagrebu, i prve ocjene o njemu u vezi su s nepovoljnom njemačkom kritikom. U jednoj maloj bilješci »Vijenca« govori se o dramatizaciji »Nane« na pozornici, pa se ističe, da je taj roman »pun prostota i frivoliteta.Busrach brisao je doduše najmastnija mjesta, al je dosta ostalo nečistoće« (1881). Pravaši su bili glavni nosioci i popularizatori Zole u nas, a bili su privučeni u prvom redu zbog toga, što su u Zolinim romanima nalazili »najoštriji izraz socijalne kritike.« Kad su 1882. preuzeli uredništvo »Vijenca«, donijeli su i dužu raspravu o Zolinu djelu i metodi rada iz ruku A. Tentora, pa se i tu ističe potreba donošenja »nekrinkane istine.« No najviše je pridonio širenju naturalizma u Hrvatskoj Eugen Kumičić, koji je neko vrijeme proveo na studijama u Francuskoj i na povratku donio veliko oduševljenje za Zolu. God. 1883. objavio je Kumičić poznatu raspravu »O romanu« (Hrvat. vila, 145), u kojoj je ustao protiv romana »što se osniva na imaginaciji«, koji bi bio »pusta zabava posve besposlenih ljudi.« Spominjući s priznanjem Balzaca, Flauberta, Turgenjeva, Goncourta, Dickensa, Daudeta, Vergu, pa i Feuilleta, naročito se zadržao na Zoli, pa kaže:

»Zola u istinu odkriva svaku družtvenu ranu najvećom bezobzirnošću, nu ne može da probudi u razumnu čovjeku griešne misli, nego ga prisili da se zgraža i da razmišlja. ... Sudeći po Zoli, svijet je vrlo pokvaren, a da ima taj pisac pravo, svakim se časkom osvjedočavamo... Liečnici se bave diagnozom tiela, naturaliste bave se diagnozom duše i srdca. Diagnoza je svemu temelj. Knjige naturalističkih pisaca su znanost, analiza, anatomija društva.«

Od toga momenta pogotovu vodi se borba u Hrvatskoj oko naturalizma, a treba napomenuti, da je Kumičić pokušao još ranije, 1881., da u književnosti praktički izvede nastojanje preko »Olge i Line«. Kao što se razabire iz riječi D. Galca (»Hrv. vila« 1884.) i P. Podolskog (»Hrvatska« 1886.) Kumičićevo razlaganje imalo je odjeka. »Njegovi nazori mogu da sklonu mnogu silu da slijepo vjeruje. To se pače i pokazalo. Znam, da je težko i nezahvalno plivati proti struji, *a u nas žalibože već vlada ta struja,*« kaže Galac.

O popularnosti toga imena, naglašujem: imena, u našoj literaturi ima i drugih potvrda. Pasarić 1883. piše

da je Kumičićev poznati naturalistički roman »podigao veliku graju. Sa svih se strana vikalo: to je naturalizam... Ime se Zolino u nas često spominje« (847) A i Tentor godinu dana ranije navodi da o Zoli u svijetu postoje tako različni sudovi, pa da su mu i u Hrvatskoj »po koju prišili (a najviše oni, koji ga i ne poznaju)« (250).

Međutim, »Vijenac« se oštro usprotivio pa se naročito prof. Pasarić oborio na taj književni pravac, a političke razlike obzoraških i pravaških listova na taj način su produbljene i književnim shvatanjima. U toku »tri godine tri puta« se Pasarić vraća na taj problem, pa treba naročito spomenuti njegov članak »Hoćemo li naturalizma« (»Vijenac« 1883.). Poslije Hranilovića osvrnuo se D. Galac na ideje, što ih je branio Kumičić, pa je priznavajući Zoli talenat, ustao protiv naturalizma. Govori, da realističan pisac treba da ima »zdrave oči«, »zdrav sud o stvarima koje gleda«, »ne smije biti neistinit, t. j. niti u dobru niti u zlu pretjeran«, braneći osobine jednog umjerenog realizma, ali odlučno se protiveći naturalizmu, pa kaže: »Ono što Zola piše nije puki filozofički pesimizam, nego je upravo neko bolesno duševno trzanje, neka hiperbolizirana imaginacija... a radi ovakove problematičke koristi mi ne ćemo da budemo apoštoli naturalističke škole u Hrvatskoj (1884; Hrvatska vila, str. 653, 669). Kušajući da primijeni te ideje u opširnijoj ocjeni »Gospode Sabine«, Galac je naglasio, da Kumičić ne pozna zagrebačkog života i isticao je razliku izmedu bečke i pariške sredine od one zagrebačke (1884.).

Ova diskusija o Zoli stvorila je dva neprijateljska tabora, borba je često vođena žučno, pa se možda kao odjek tih oštrih članaka i u Dalmaciji povela riječ o opasnosti naturalizma (Slovinac, Iskra i dr.).

Mnogo toga, što je dosele bilo napisano o Zoli, nepotpuno je i jednostrano, i Zola se ne može pohvaliti, da je naišao na pravog tumača, već jedino oduševljene privržene. Međutim, spomenuto mišljenje naročito pohvalno ocjenjuje opširnu raspravu što ju je u listu »Hrvatska« objavio (1886, u podlisku br. 63, 69, 74, 98, 103, 109) P. Podolski, za koga misli da je vjerojatno pseudonim nekoga pravaša, pa se kaže da je to najbolje sa raspravom B. Popovića iz 1887. što je »u Beogradu i Zagrebu u to doba o Zoli napisano.« Podolski objašnjava, većinom na osnovi rasprave Le roman experimental, što je naturalizam, kako je Zola došao do te oznake, izlaže metode naturalista, govori o razlici u estetici naturalističkoj i Aristotel-Lessingovoj, spominje Zoline prethodnike i pažljivo prikazuje njihov rad. Doista, mirno i ozbiljno rađeno, pa na početku ističe, da mu »nije namjera braniti Zolu, već jedino prikazati ga onakva, kako se sam želi svietu prikazati«, iako se u toku razlaganja osjeća naklonost prema naturalizmu. »U nas je — kaže se tu — naturalizam prikazan svakako, u svih prilika, ali u tih slikah ne nalazimo ni iz daleka onaj naturalizam, kome je Zola našao i ustalio zakone« (br. 63). Na pitanje — kad je pisac naturalista, Podolski odgovara: »Svaki pisac, koji hotice ili nehotice, upotrebljuje znanstvenu metodu, te študira sviet promatranjem i analizom, niečući absolutnost, objavljeni i iracionaln ideal, jest naturalističan pisac« (br. 69).

Čini se, da je poslije toga borba sve više jenjavala, ali nije prestala, a pravaši su ovu ozbiljnu raspravu »smatrali kao pobjedu« svojih principa, pa su u svojim listovima još u većoj mjeri stali donositi prikaze Zolinih djela (na pr. pohvalna ocjena djela »L' Oeuvre«, »Hrvatska« 1886., br. 69), kao i niz prijevoda. Baš u to vrijeme prikazivana je u Zagrebu drama po Zolinu romanu »L Assomoir« (Toljaga), pa već i »Vienac« piše sada (1886., 288): »Mi mislimo da uprava nije pogriešila što je izniela ovu dramu«, te ističe da su mnoge slike pune života, a to je u još jačoj mjeri naglasila pravaška »Hrvatska« (1866., br. 69) govoreći: »tko hoće da vidi život, da gleda istinu, prirodu, društvo onakvo kakvo jest, taj će ju s uživanjem gledati.«

U toj borbi s preživjelim romanticizmom i društvenim konzervativizmom Zola je igrao veliku ulogu, bio krilato ime, pripomogao je razvoju realističkog romana i pobjedi širih vidika, — iako u toj deceniji Zolino književno djelo nije bilo prava, književna svojina naše čitalačke javnosti.

Kao što je Barac istaknuo, »glavni problem hrvatske književnosti u osamdesetim i devedesetim godinama bio je problem književnih struja« (H. k. kr. 62), a u toj borbi, koja se najvećim dijelom vodila preko imena Zolina i njegova naturalizma, bilo je i drugih odlučnih pristaša, pa je na pr. i Janko Ibler više puta, braneći novi smjer, pozivao se na Zolu i opravdavao ga. Šta više, on je na početku svoga kritičarskog rada osamdesetih godina bio odlučan zastupnik toga pravca i, pišući u »Hrv. vili« i »Slobodi«, stavljao Zolu kao uzor našim piscima (70).

Na drugoj strani, uz Josipa Pasarića koji je u »Vijencu« razvijao protunaturalistički pravac i isticao da je »naturalizam u svoj svojoj golotinji apliciran na hrvatske odnošaje poguban po hrvatsku lijepu knjigu« (1883, 850), radio je u istom listu i otprilike u istom duhu i Milivoj Šrepel koji će ipak postepeno ovaj radikalan stav u svojim natpisima ublažavati, pa u izvjesnim momentima označiti Zolu među »triumvire savremene beletristike« uz Tolstoja i Ibsena (1891,107).

Borbe oko ovih problema nije nestalo potpuno ni devedesetih godina, pogotovu u času kada je u naše krajeve pri kraju vijeka stao prodirati iz romanskih literatura neoidealizam. Uglavnom predstavnik književne tradicije, kulturni Dinko Politeo vrlo je oštro govorio o Zoli, i to otprilike onako, kako su to u ranijem deceniju činili i protivnici naturalista u nas, a ovu pojavu možemo uočiti i u drugoj kritičarskoj fazi Jovana Hranilovića, kao i u radovima talentiranog Jakše Čedomila koji je nalazio »u Zole pornografiju, namjerno traženje zla i rugobe« (Barac, 155).

Smrt Zolina dala je povoda ideološkim i književnim prijateljima i neprijateljima, da se na nj osvrnu. Zola je za mladog Nehajeva bio već ranije od živog interesa (»Nova Nada« 1897., 18). Povodom tragične smrti Nehajev je s puno priznanja progovorio ističući, da je Zola najbolji predstavnik našeg vremena u literaturi, a »ne Ibsen i ne Tolstoj«. »On je prvi... u kojega je moderni nazor o svijetu izdjelan do kraja i proveden tako, da daje pače i metodu njegovoj umjetnosti.« (»Hrv. misao« 1902.). Imajući po svoj prilici u vidu u prvom redu prvi ciklus romana, Nehajev ističe, da je Zola pisac bez tendencije, umjetnik, i da se lišava sučuti. U kasnijoj opširnijoj studiji (Knjiga eseja, 84—106) nema ovog oduševljenja, pa pored dobrih zapažanja ima lične ozlojeđenosti, te herojski borac u očima Nehajeva pojavljuje se »kao uvodničar čete, u kojoj je veliku ulogu igrao novac Izraela« (89).

Ideološki protivnik Dinko Politeo u preglednom članku (Vijenac 1902, 683—686) iznio je Zolinu »izvanrednu sposobnost u promatranju i opisivanju osobito vanjštine«, s prigodnim poštovanjem istaknuo je neustrašivu borbenost, i najzad izložio kritičkoj ocjeni Zoline socijalne i književne poglede.

Vrlo oštro progovorio je o Zoli A. G. Matoš (»Zola i Elimir Bourges«, Narod. novine 1902, br. 242), a dao je izraza svome mišljenju uzgred u nizu drugih članaka. Matoš ističe, da je Zola najmanja vrijednost među naturalistima, na glas je izašao svojom bučnošću, njegova književnost je neestetična, ukratko: »Zola je pravi debacle, poraz francuskog duha, lakoće, ukusa, fantazije.«

Iako su se mnoge književne teorije Zoline preživjele, naše vrijeme osjeća njegovo djelo bliskim, pa je naročito u našim danima Zola predmet prevodilačkog i istraživalačkog interesovanja, i u tom smislu prošla je već u Zagrebu njegova tridesetgodišnjica smrti (1932.). Hergešić je pisao (Zola i naše doba, 1933.) da je Zola svojim djelom ostavio pouku savremenom književniku da »mora podržavati uski kontakt sa s u v r e m n i m životom, boriti se za potlačene i pomoći graditi bolju, pravedniju budućnost.« A Kus Nikolajev je istaknuo, da je Zola revolucionar rušeći stare forme i napuštajući stare ideje, ali je tek u toku dugog razvoja »došao do aktivne socijalne literature. Iza negacije dolazi do afirmacije« (105).

Razumljivo je zbog svega toga, da će stogodišnjica Zolina rođenja (2. travnja) proteći i u našoj sredini s dvojakim zanimanjem, jer tu je djelo i odjek toga rada u našim krajevima.

Naklada Binoza Svjetski pisci najavila je prijevod romana »Jazbina«, a već je sada izdala studiju Denise Lebland Zole o životu i radu njezina oca.

Prikazu Zolina života posvećena je puna pažnja. To su stranice zanimljive i živo pisane, pa knjiga na mjestima poprima elemente romansirane biografije. Čitalac može da prati sve faze Zoline, i da uoči lik njegov. Kao dijete Zola je tih, miran, često zlostavljan od školskih drugova, a ova povučenost značajna je i za njegove mladenačke i starije dane (uza svu borbenost). Radin, neumoran u stvaranju, Zola ne zna za odmor, i sebe je disciplinirao u pokornu volju. Poslije lijepih mogućnosti, koje su mu se ukazivale u mladosti, sin bistra inženjera, što u bliskom koljenu vodi porijeklo s naših dalmatinskih obala, ostavši zarana bez oca, Zola je kao mladić imao teških dana, mučio

se da dobije namještenje, ne položivši maturu vuče se od lučke uprave do povoljnijeg mjesta u knjižari Hachette, dok se jednog dana ne pročuje svojim novinskim ocjenama i najposlije proznim djelima, i na kraju od književnog rada može da stvara i udobne stanove i luksuzne ljetnikovce. Ne spominjući brojna trvenja, koja izazivaju njegovi natpisi i djela, ne spominjući obračune međusobne između pisca na jednoj strani, a novinskih skupina i tužištva na drugoj strani, — dok najzad nije uletio u Dreyfusovu aferu i izdržao kao borac, — istaći ću, da je naročito to zadnje poglavlje izvedeno romansierskim zamahom.

Međutim, ljubav kćeri prema roditelju i njegovu djelu, spoznaja o veličini čovjeka, sve je to dalo jedan naročiti ton, pa ma da je lična nota diskretna, prikaz čovjeka većinom se kreće u pravcu »dobrog, pravednog i nježnog oca«.

Dodirujući odnos oženjenog Zole iz zrelih godina prema mladoj i lijepoj Jeanne Rozerot, iz koje je veze proizašao autor ove knjige i njezin brat, nalazimo mnoge uspomene lične, a dopunjene su sjećanjima poznanika, što je razumljivo, jer je Zolina kći bila još vrlo mlada, kad je njega nestalo, a u njegovoj blizini živjela je tek nekoliko godina.

Ocjena je književnog djela slabija, i ta knjiga ima vrlo ograničen broj uspjelih estetskih analiza. Kao da je bila glavna tendencija pružiti razvojnu liniju rada, pa otuda se skoro s jednakom važnošću govori o brojnim mladenačkim pokušajima i zamislima u stihu i oko »beznačajnih priča«, kao i o romanima iz fundamentalnog ciklusa »Rougon Macquart«.

I u ocjeni kritičarske mladićke djelatnosti ima pretrpanog gomilanja, pa to smeta ovakvoj knjizi, koja izgleda ide za tim, da pruži preglednu sliku djelatnosti. U poglavljima, koja su od književnog interesa, od najveće zanimljivosti mogu biti oni podaci, u kojima se izlažu priprave Zoline oko djela, pa na jednoj strani ukazuju na golemu aktivnost i radišnost čovjeka, a na drugoj strani upućuju na metod književnika, teoretičara eksperimentalnog romana. Vrijedno je zabilježiti navod, da je pišući roman »Čovjek-zvijer« Zola »stajao pod utjecajem romana Dostojevskog »Zločin i kazna« o kojem govori na dva mjesta u svojim bilješkama«, a na osnovi tih bilježaka saopćene su još mnoge pojedinosti.

Da se lični odnos prema građi osjetio u mjeri, u kojoj je to istaknuto u odnosu prema čovjeku, vrijednost ove knjige bila bi još veća i sa izrazito književne strane.

V. B. Z.

PROFESOR LAVOSLAV RUŽIČKA

Stručnjaci nisu bili iznenađeni, kad se pročula vijest, da je Nobelovu nagradu za kemiju u godini 1939 dobio profesor na Saveznoj visokoj tehničkoj školi u Zürichu, slavni organski kemičar L. Ružička. Za našu širu javnost ova je vijest bila osobito interesantna radi toga, jer je prof. Ružička naš zemljak, rođen u Vukovaru, pa su dnevne novine više puta opširno o njemu pisale i objavile više ili manje točne podatke o njegovom životu i radu, a neke su donijele i razgovore dopisnika s laureatom.

Da shvatimo važnost rada profesora Ružičke, moramo se sjetiti razvitka organske kemije, koja je razmjerno mlada nauka. Kod svoga postanka početkom prošloga vijeka ona se je bavila studijem prirodnih spojeva dobivenih iz živih organizama. Kod toga se pokazalo da je za ove supstance karakterističan element ugljik, pa kako je poslije uspjelo mnoge ugljikove spojeve pripraviti i umjetno (sintetski), postala je organska kemija kemijom ugljikovih spojeva. Glavni interes organskih kemičara svratio se je onda od prvobitne zadaće i bio je osobito u drugoj polovici 19. stoljeća posvećen izgradnji sistematike i obradivanju t. zv. aromatskih spojeva, za koje je bio naden vrlo pogodan izlazni materijal u katranu kamenog ugljena. U to vrijeme bila je stvorena industrija katranskih boja i farmaceutskih sintetskih produkata, koja je mnogo pridonijela i razvitku čiste nauke, a tehnika istraživanja se neobično usavršila. Početkom našega vijeka vratio se jedan veliki dio organskih kemičara svojoj prvoj zadaći, da pomoću usavršenih metoda rada istražuje prirodne organske spojeve, tako da je danas najvažniji smjer u organskoj kemiji biokemijski smjer, koji istražuje ono, što je za čovjeka bilo uvijek najinteresantnije, a to su život i njegove manifestacije.

Radom istaknutih kemičara prije svjetskoga rata (najpoznatiji je od njih Emil Fischer) bili su istraženi mnogi važni prirodni spojevi, čime dakako nije bila niti izdaleka iscrpljena zaliha još neistraženih i nepoznatih spojeva, osobito onakovih, koji su pružali kod istraživanja posebne poteškoće ili koji dolaze u izvanredno malim količinama. Ovakovi spojevi, koji mogu kraj toga imati neobično veliku važnost za kemizam životnih procesa, postali su pristupačni usavršenjem analitičkih metoda istom poslije svjetskoga rata (vitamini, hormoni itd.).

Rad profesora Ružičke zato je cijenjen i važan, jer je on jedan od najuspješnijih istraživača po svojemu kemijskom sastavu zamršenih prirodnih spojeva.

U prvim svojim radovima, poslije doktorske dizertacije, bavio se je Ružička u zajednici sa svojim učiteljem profesorom Staudingerom insekticidnim principima iz dalmatinskog buhača, biljke, koja u gospodarstvu naših primorskih krajeva igra veliku ulogu. Uspjelo mu je skoro potpuno odrediti kemijski sastav ovih principa, piretrina, i ti se radovi smatraju klasičnim za ovo područje.

Dalji Ružičkin samostalan, neobično plodan, eksperimentalni rad obuhvaća specijalno tri velika područja: istraživanja raznih mirisa i s tim spojeno otkriće prstenova s velikim brojem članova, dalje istraživanja terpena, osobito t. zv. viših terpenskih spojeva, i konačno istraživanja muških seksualnih hormona.

U prvoj grupi radova su osobito važni bili oni, koji su se ticali mirisnih principa dvaju životinjskih mirisa: mošusa i cibeta. Pokazalo se da u ovim mirisima dolaze spojevi s ugljikovim prstenovima od 15 i 17 članova, dok se je do toga vremena mislilo, da su prstenovi sa preko 8 članova nemogući. Sintetskim radom na ovom polju izmijenili su se iz temelja nazori na spojeve s prstenovima t. zv. cikličke spojeve, dok je industrija parfema dobila punovrijedne nadomjestke za skupocjene mošusne mirise (egzalton i egzaltolid).

Kad je prof. Ružička počeo svoj rad na kemiji t. zv. viših terpenskih spojeva nije bilo o konstituciji ovih vrlo važnih i raširenih spojeva skoro ništa poznato. On je sistematskim radom i upotrebom nekih hipotetskih pretpostavka o gradi ovih spojeva (t. zv. izoprensko pravilo) uspio u neobično kratko vrijeme razjasniti sastav ovih spojeva. Ovomu području je posvećen može se reći najveći dio radova prof. Ružičke, najpopularniji su međutim oni radovi, koji se tiču seksualnih hormona i to osobito muških seksualnih hormona. Prof. Ružički je uspjelo, da iz jednog vrlo dobro istraženog spoja, holestrina, dobije prvi poznati muški seksualni hormon androsteron, koji je bio u neznatnim količinama izoliran prof. Butenadtom iz mokraće. Time je eksperimentalnim putem povezao dobro istražene sterine s neistraženim seksualnim hormonima, dokazao njihov kemijski sastav i omogućio njihovu tehničku proizvodnju. Slično kao androsteron uspjelo je na temelju nekih pretpostavaka sintetizirati još aktivniji muški hormon testosteron, prije nego je on u Laquerovom laboratoriju u Amsterdamu bio u čistom stanju izoliran iz muških spolnih žlijezda. Posebnim osjećajem za arhitekturu prirodnih spojeva uspjelo je tako riješiti prof. Ružički probleme, koji bi inače tražili rad cijelih generacija kemičara.

Na kraju nekoliko biografskih podataka. Prof. Ružička rodio se 1887. u Vukovaru, pučku i srednju školu svršio je u Osijeku, a visoku tehničku školu u Karlsruhe u Njemačkoj, gdje je bio dak i asistent poznatog prof. Staudingera. Zajedno s prof. Staudingerom prešao je 1916. u Zürich, gdje se habilitirao 1918. godine, a 1923. dobio je titularnu profesuru. Kratko vrijeme radi u industriji parfema, a 1926. odlazi na sveučilište u Utrechtu u Holandiji. Nakon trogodišnjeg boravka u Holandiji vraća se kao redoviti profesor u Zürich, gdje je i danas upravitelj jednoga od najvećih i najbolje opremljenih zavoda za organsku kemiju na svijetu.

Mi smo ponosni, da je prof. Ružička izašao iz naše sredine, i ako mu ovdje nisu mogle biti pružene radne mogućnosti, kakove mu pruža bogatija i naprednija Švicarska. Veselimo se da nije zaboravio svoju domovinu i hrvatski jezik, pa da na poziv Hrvatskog kemijskog društva dolazi u Zagreb, gdje će održati predavanje o svom životnom djelu.

Pg

JAMARI

Roman Rikarda Simeona

Romantizam, utonuo dobrim dijelom u historizam, uzvisivao je ili negativno ocrtavao većinom feudalce, a nije osim Bogovića i Šenoe imao smisla za prikazivanje seljaštva. Realizam je prilično otvorio vrata seljaku, ali za vrijeme »Moderne«, kad se i rodio seljački pokret, prevladavali su internacionalni motivi a s njima i rekviziti: markezice, balkoni, parkovi, mitološka grčka ili rimska lica i sl. Poslije velikog svjetskog rata osjeća se ipak književni zamah da se u književnosti što više prikaže selo. Pogotovu u zadnjih deset godina ojačala se i u širinu tematika seoskog života pa nema gotovo nijednog hrvatskog pripovjedača, koji ne bi u svojim novelama ili romanu ocrtao bilo koji kraj u Hrvatskoj iznoseći često građu u dijalektu određenog kraja. Neki su gledali na selo s optimističke strane, drugi s pesimističke, a neki su vidjeli u selu mnogo dobrih i loših strana.

Simeon u svom romanu »Jamari« izabrao je niz slika iz sela nazvanog Stupovača Donja, koje se smjestilo »u kotlini punoj jama i smrdljivih baruština«, a »spadalo je (a spada, razumije se i danas) među najzabitnija i najzaostalija sela u Hrvatskoj« (25), pa je zato selo u očima Rikarda Simeuna dobilo tako crnu sliku kao kod rijetko kojega drugog hrvatskog pisca.

Autor je zlo u tom selu, gdje su doseljenici i kalvini Madžari, protestantski Nijemci, Česi, Srbi, a i cigani dobrim dijelom potisnuli starosjedioce Hrvate, podijelio u različitim nijansama i situacijama različitim tipovima, kojih u ovom romanu ima doista mnogo. Hobbesova izreka: homo homini lupus u tom je selu najviše došla do izražaja, jer je već i djeci usađen instinkt zla. Andriju sina Lukina za koga su držali da je otrovao nekog susjeda, htjeli su neki dječaci iz osnovne škole zaklati: »Trebalo b njeg zatuć il priklat, vidjeli onda crnog vraga kak bi mu dipjo iz usta! Alaj bi zacvil'jo kad bi ga primli ćerat!« (42). Ali to je na sreću ostao samo neuspjeli pokušaj, jer se Andrija u kritičnom času nekako oslobodio i pobjegao, ali zato su stariji ljudi u takovim situacijama i uopće u zlu mnogo vještiji. Tako se na pr. u selu govorilo, da je Luka otrovao pomoću ciganke Mare Mijata, a Andrija je također pred sudom odgovarao, jer su ga optužili, da je otrovao svoju ženu Reziku. Osveta se izvršuje na najstrahovitije načine. Mijat Jaić je iz čista mira osakatio Lukinu kravu, a on mu je zato zapalio štagalj, kuću, a jedinom sinu prelomio ruke i noge. Njemu je nato Jaić otrovao blago, svinje, perad, a bio bi i više, da nije umro. Njegova žena je u strasti osvete okrivila kasnije Andriju, sina Lukina, da je otrovao svoju ženu. Mladići su bezobrazni; napadaju žene, djevojke, a često i starice, pa zbog toga dolazi do svađa, koje završavaju mrtvim glavama. Muževi tuku svoje žene, a sinovi svoje majke. Obijediti nekoga, da je učinio kakovo zlo djelo, također je česta osobina »jamara«. Za dijete sumnjaju, da li je od zakonitoga oca, i brzo će pronaći, da je od nekog ljubavnika. Za bolesnoga Franju i sestru mu padavičavu Milku razglasili su seljaci, da zajedno žive. Franjo se nato objesio, a Milku je otac tukao do iznemoglosti. Osnovna misao, kojom se »jamar« orijentira u životu, jest egoizam u najrazličitijim nijansama. Luka je dao sina Franju u nauk mlinaru, nekom Čehu, pa je često dolazio u pohode ne zbog sina, već zbog brašna. Kad mu ga više mlinar nije htio dati, uvrijedio se, ali je nakon par nedjelja i opet otišao »zbog sina« ne zaboravivši uzeti sobom vreću za brašno.K drugom sinu, kovačkom šegrtu, odlazi zbog dobrog ručka. U svom egoizmu spremni su da najparadoksalnije stvari učine. U nekim časovima kao da uopće nemaju osjećaja za moral. Tako na pr., kad je Luka umro i »čim su iznijeli lijes iz kuće, koja, u onom metežu ostade nezaključana, navalile babe unutra i razgrabile sve sitnarije; odnijele posuđe, slike, sitnija oruđa i gospodarske potrebštine; uzimao je, tko je šta stigao; kod vrednijih stvari, za koje se više njih pojagmilo, još se i posvađali« (155). Mnoge su žene dobile strašnih batina, jer nisu uzele bolje predmete, a najprostijim imenima obasuo je muž svoju ženu bogomoljku, koja je uzela samo »Kristuša«. U ovom »najzabitnijem« selu u Hrvatskoj neznanje i zaostalost je jedna od najčešćih osobina. Jamari su veoma praznovjerni pa i na tom području ima interesantnih primjera. Kad se Franjo objesio, babe su donosile sve do sprovoda bolesnu djecu, jer su mislile, da će ih pogled na samoubojicu izliječiti. Rane su liječili mokraćom. U takvom selu, osim prvog župnika, koji je bio širokogrudan, djeluje župnik, koji moralizira, a sam ne vrši svoje dužnosti i mnogo griješi. Jednom prilikom na grobu ne će blagosloviti dijete uz majku, jer se rodilo mrtvo.

U tom moralnom kaosu, uz prvog župnika, jedino su svjetlije ocrtani radnici u gradu, pa na kraju Andrija odlazi i opet kao radnik u grad.

Kako se iz svega ovoga vidi, autor je bez grižnje savjesti sve zlo smjestio u to selo ne našavši pozitivnih osobina, pa sve ove pojave govore doista strašno o selu. Jednostranost gledanja na selo i čisto materijalističko objašnjavanje različitih manifestacija seoskog života djeluju nepovoljno, i to su svakako nedostatci tog romana. Ali sve se to ne treba odviše tragično shvatiti, jer se po svemu vidi, da Simeon nije išao za tim, da u ideološkom romanu na osnovi neke određenije ideologije ili strančarske orijentacije tipizira hrvatsko selo u selu Stupovači Donjoj, gdje su stranci potisnuli starosjedioce Hrvate, nego je vjerojatno na bazi uspomena iz mladosti uzeo iz tog sela građu, da je književno obradi. Ako se pode razmatrati Simeonov roman s tog stajališta i ako se odbaci jednostranost autorova stava prema tome selu, onda se može reći, da je autor zapazio mnogo pojava u seoskom životu, od kojih neke, makar su malo bez značaja, vrlo dobro karakteriziraju pojedine seoske tipove. Luka u odnosu prema mlinaru, kako je već prije spomenuto; psihologija majke, koju sin Adam hoće tući kolcem, a ona u toj situaciji ističe, kako joj je drugi sin Pišta dobar, a Adam zao, premda je zapravo oba tuku pa ona to na kraju i uviđa; i Andrijim život s Rezikom, koja ga čak pred smrt okrivljuje, da ju je otrovao — sve su to psihološki dobro koncipirane slike i tipovi. Te su strane jednostavne i ne djeluju biranošću izraza, jer je izraz jednostavan, nego nizom slika i sitnih detalja, kojima se kroz autorov temperamenat dolazi do zaobljenih situacija, koje daju jedinstven i dobar dojam.

Ali to ne vrijedi za cijeli roman, jer ima dosta psiholoških nedostataka u izgradnji različitih tipova. Luka je ispočetka dobar čovjek, a poslije je prebio ruke Jaićevu sinu. Sam Jaić uživa u tome, da se osvećuje bez povoda svom prijatelju, upravo čovjeku, koji jedini od seljaka hoće s njim govoriti. Romantički, a i neprirodno djeluje, što se udovica Jaićeva Đurda načinila gluhonijemom za dugi niz godina, a onda je, kao čudom, prilikom Rezikina sprovoda progovorila, da je Reziku otrovao Andrija. Nije razumljivo, da nije povedena nikakova istraga, kad je Luka zapalio Mijatovu kuću i štagalj.

Gdjegdje se mogu naći opisi ljeta, pljuska, jeseni, ali su većinom blijedi. Najbolji je opis »hrama«. Te je strane izrazio s dosta poleta, temperamenta i života sažimajući sajamsko veselje u pregnantne izraze, pa je sintetska slika te zabave dobra.

S tehničke strane mogu se staviti autoru znatni prigovori. Roman počinje situacijom, gdje Andrija ide po treći put u grad, a to je ujedno situacija, kojom se završava roman. Kroz čitav roman je kasnije opisao genealogiju porodice Kopričana i ostalih tipova, onda završio početnom situacijom. Često najavljuje i po dva puta ono, što će se dogoditi, a onda to tek kasnije ispriča. Sve to smanjuje interes čitaoca, koji se ionako katkad teško snalazi u tom romanu.

S jezične strane unio je Simeon nekoliko novosti. On upotrebljava neobične kovanice »nesretnost« (6), »uzbogoraditi se« (194) i sl. Imenice sa svojim prijedlogom obično piše zajedno: »podsilu«, »predstarost« (5), »naprimjer« (7). U istoj rečenici upotrebljava za prošlost imperfekt, aorist, perfekt i pluskvamferfekt, a prečesto upotrebljava uklopljene rečenice, koje odviše često upotrebljava, odvode interes čitaoca od srži situacije. U Simeonovu jeziku ima dosta germanizama: urlab (82), fremterstvo (116), a preveliko unošenje dijalekta, koji ima također dosta germanizama (šljus 121, abriktat 123, pasirati 117, profitirati 115 i t. d.), oteščava također čitanje i razumijevanje.

Dr. Emil Štampar

GONCOURTOV LAUREAT ZA 1939 — PHILIPPE HÉRIAT

Ove godine, zbog ratnih prilika, općenito se smatralo u Francuskoj, da će izostati ona uobičajena grozničava nervoza kod pisaca i kod izdavača, koja se obično već po-

činje da osjeća u studenome, a kulminira u prvim danima prosinca, kad pada sezona velikih književnih nagrada. U rubrici »échos«, bez koje ne može da bude u Francuskoj ni jedna periodična publikacija literarnog karaktera, spretni »échotiers«, reporteri specijalizirani u počinjanju indiskrecija, nabace prva imena koja dolaze u obzir za nagrade, od kojih je Goncourtova — ma da novčano jedna od najslabijih — najbogatija lovorikama, jer donosi sretnom dobitniku definitivnu konsakraciju njegova književnog talenta i sve blagodati velike tiraže, filmskih i scenskih adaptacija.

Međutim, zbog kampanje, koju su poveli neki istaknuti članovi »Akademije Dvadesetorice«, na čelu s Jean Ajalbertom, i ove su se godine članovi jurya okupili u otmenom restaurantu Drouant oko bogato postavljene sofre, da vijećaju o prvom ratnom laureatu.

Izbor njihov nije ovoga puta imao karakter nekoga senzacionalnog otkrića, jer je on pao na Philippa Hériata, pisca, čiji je prvi roman *Innocent* već pred nekoliko godina bio jednodušno pozdravljen od kritike kao nagovještaj novoga pripovjedalačkog talenta, tako da je čak i dobio nagradu »Théophraste Renaudot«, koju novinari svake godine podjeljuju u spomen izdavaču prvih francuskih novina u XVII. vijeku.

Kao što se to često dešava, osobito kod darovitih početnika, da poslije prve snažne eksplozije književnog talenta, nastaje neka stagnacija, neko kapkanje na mjestu, od kojega se pisac, sputan svojim prvim velikim uspjehom, ne može da oslobodi, tako i romani Hériatovi, koji su u nanagloj kadenci došli poslije prvog: *La Main Tendue L'Araignée du Matin, La Foire aux garçons, Miroirs,* ne odavaju skoro ništa, što bi ih snažno uzdizalo nad razinu onih nekoliko stotina romana, koji suprotno od djela »asova« savremene francuske pripovjedalačke proze, za nekoliko dana godišnje preplavljuju izloge pariških knjižara, a zatim umiru pod naslagama prašine u kutijama seinskih »bouquinista«. Jedino, po mome mišljenju, treba izdvojiti od ovoga roman *La Main Tendue,* onu bolnu povijest jedne profesorske sudbine, koja, čudnim hirom okolnosti, preko muka i poniženja skitništva, zaluta na holivudsko nebo i zasja sjajem filmske zvijezde, pa se, izrabljivana, izvarana i namučena, vraća opet u svoju prvu kolotečinu omeđenu katedrom i redovima klupa.

Najnovije Hériatovo djelo, nagrađeni roman *Les Enfants Gâtés,* pokazalo je, da su nade, koje su popratile njegov prvi roman, bile opravdane. Napustivši podražavanje trenutnoj modi i presmjela eksperimentiranja s kompozicijom i formom, osobito vidna u romanu *Miroirs,* Hériat se ovim djelom vraća prokušanoj tradiciji romanopisaca iz XIX. vijeka i — uz točno slikanje karaktera i sredine — daje nam roman o novcu, ali ne kao na primjer kod Zole ili Balzaca ili čak Hervieua (L'Armature), o novcu kao o regulatoru ljudskih strasti, kao osovini, oko koje se vrti čitav sukob karaktera i njegov rasplet, već o novcu kao stvaratelju — u bogatim građanskim obiteljima — nekog naročitog stanja, u kome se unutrašnja disharmonija i klice raspadanja sakrivaju blještavilom velikih primanja, svečanih objeda i neumoljive solidarnosti, kojoj treba da budu žrtvovani svi lični porivi za srećom, sve individualne sanje i težnje za slobodom, da se prema vani održi netaknuta i nenapuknuta obiteljska fasada.

»Zbog smisla za novac — veli junakinja romana Agnés — mi smo u obitelji morali podržavati jedni druge bez međusobne ljubavi; morali smo se viđati, a to nam nije činilo zadovoljstvo, posjećivati se bez naklonosti, udavati se bez nježnosti, a isto tako i uhadati jedni druge — a ne smjeti osuđivati, mučiti jedni druge — a ne smjeti škoditi, patiti zbog svojih lanaca — a ne smjeti ih stresti sa sebe; živjeti naposljetku zadovoljni sa svojom sudbinom — a ne živjeti sretno. Jednog dana moja mi je majka rekla, kao što je to jedino ona znala da uradi, mlitava lica i oštra pogleda: »Rugaj se, kćeri... rugaj se našemu smislu za novac. A ipak, zahvaljujući njemu ni ti ni tvoja braća niste u ničemu oskudijevali. Zaista uvijek smo imali sve što nam je trebalo, ali ništa od onoga što bi nam bilo trebalo.«

Mislim da ovaj citat, prvi koji mi se našao na dohvatu u knjizi, koja inače sva obiluje ovako točnim konstatacijama, daje u par riječi skicu moralnog portreta obitelji Boussardel. Njezini se svi članovi, kao po nekoj dinastičkoj nuždi, bave zgrtanjem novca kao bankari, mjenjači, notari. Novac nije za njih čak ni sredstvo za utaživanje neke gladi za životnim radostima, koje su za njih i nemoguće izvan začaranog zlatnog kruga, u kojemu se kreću, a u njemu ih i nema, jer ih guši stroga konvencionalnost i dobar glas obitelji, čiji su budni čuvari onakovi monstruozni fosili kao tetka Emma. U zgrtanju novca oni čak i ne osjećaju grozničavu strast škrca, koji s toplim pogledom miluje sve punije obline svoje kese. Jedino im je zadovoljstvo, što mogu svoje bogatstvo u raznim prilikama da izlože priznanju i zavidljivosti svoje okoline, ali i ono nije takove prirode, da bi im moglo nadomjestiti sva druga osobito duševna zadovoljstva, o kojima, razumije se, nemaju ni pojma. »Kod njih se jede kao kod velike gospode, a vode se razgovori kao kod vratara« — veli nam pisac.

Iz tog kruga, gdje je sticanje novca postalo neki automatizam, a ljudi neki »roboti« bogaćenja, izdvajaju se dva člana: Agnés, djevojka, koja nipošto ne želi da svoje djevojačke sanje žrtvuje domaćem Molohu, i njen rodak Xavier, kojega je duga bolest od toga spasila. Pisac će sastaviti njihove sudbine, iako na kratko vrijeme, time što će Agnès, koja je proboravila dvije godine u Americi i vratila se odatle trudna, naći u Xavieru muža spremna, da preko svega prijede i prekrije njezin grijeh. Ali neumoljiva tetka Emma, saznavši za tu trudnoću, otkriva Xavieru, da je zbog operacije, izvršene nad njime, dok je bio teško bolestan, steriliziran. Račun je obitelji, koja je s oduševljenjem pristala na ovaj brak, bio tačan: tom udajom djevojčin novac ne samo da ostaje u obitelji, već što više, zbog sterilnosti toga braka, sav njezin imutak baštinit će joj braća poslije njezine smrti. Rezultat svega toga: Xavier ogorčen makinacijama svoje obitelji i svojom ličnom tragedijom odlazi dobrovoljno u smrt, dok Agnès, ponosna i nezavisna, odlazi na Jug, da se posveti odgoju svoga sina.

Ovaj roman, koji je u suštini optužba protiv buržoaskog konformizma, nema ni u tonu, ni u slikanju karaktera ništa žestoko, pretjerano. On je sav, tako reći, u polutonovima, sav u diskretnom sjenčenju. Pisac kao da namjerice izbjegava svaku pretjeranost, svaku namještenost, svaki jači efekat, svako izvanjsko osvjetljivanje karaktera, koje ne dolazi od logičke i psihološke očevidnosti. Po motivima, po karakterima i po sredini, koju slika, on podsjeća u skraćenoj formi kao što je to dobro uočio Ramon Fernandez, na čuveno djelo Forsyte Sage od Johna Galsworthya. Goncourtova Akademija ovoga puta je učinila sretan izbor.

Stjepan Kastropil

LIVING-SPACE AND POPULATION PROBLEM BY R. R. KUCZYNSKI

Oxford 1939. Pamphlets on World Affairs no. 8.

Brošira napisana po g. R. R. Kuczynskom o »životnom prostoru i populacionim problemima« prikazuje jedno englesko gledanje kao i odgovor na njemačke zahtjeve, koji danas postaju problem, što se tako često razglaba u dnevnoj štampi. Pitanje životnoga prostora zapravo je postavljeno još davno po Nijemcima. Njemački naučenjak prof. F. Ratzel još je koncem prošloga stoljeća postavio ovaj problem. On je kao geograf i biolog imao svoje gledanje na društvo, koje se odvajalo od dosadanjih pogleda, te je dao posebni smjer o utjecaju okoline na društvo, i postao je stvaralac antropologije. Njegova antropologija pisana je g. 1882., ali ideje njegove tako su snažno djelovale na njemačke generacije, da su one snagom svoje narodne discipline i svojom ekspanzionom snagom tražile, da se misli izražene u teoriji ovoga njemačkoga naučenjaka prošloga vijeka, danas stalno povlače ne samo u dnevnoj štampi, niti samo kao naučne rasprave po revijama, već je pitanje životnoga prostora i njegov pojam stalno u rječniku savremenih državnika i političara. A to je stoga, jer je Ratzel znao svoje geografske, biološke, antropološke i geopolitičke poglede da poveže sa pojmom države i onom težnjom nacionalnih osjećaja, koji stalno žele da vide što veći napredak svoje domovine. Ratzel je zgodno vezao životni prostor, dapače sa samim pojmom države, pa on za razliku od pravnika drugačije definira i državu, koja mu je »dio čovječanstva sa stanovitim dijelom tla« misli se zemaljske kugle.

Hrvatski seljački pokret nošen snagom misli braće Radića nalazi kod Ratzela simpatičnu crtu. Ratzel kao naučenjak Njemačke prošloga vijeka kad još nije bilo toliko industrijalizacije, dok je tamo bio mnogobrojniji seljački stalež snažno je saosjećao sa seljaštvom i mistično je osjećao moć zemlje. Moramo ovdje spomenuti da je Ratzel

poput braće Radića jednako imao onaj duboki osjećaj za zemlju, jer on na jednom mjestu među ostalim kaže »da svaki put kada ljudi zaborave, da im je zemlja njihova podloga, onda im zemlja dade osjetiti svoju svemoć i ozbiljno ih opominje, da je korijenje svega života u zemlji. Gruda zemlje upravlja povijesnom sudbinom naroda neumoljivom bezobzirnošću. Narod mora živjeti na tlu, koje mu je dodijeljeno, mora ga sačuvati, iživjeti se na njemu i u njemu naći svoj udes«. Zar nam nisu blize ove misli zato, jer smo seljački narod?

Kao biolog Ratzel je gledao na državu kao i na biljku, koja mora da raste i da se razvija u prostoru, dakle i da živi u prostoru, a tu je baš korijen današnjega problema. što ga stalno postavljaju u prvom redu Nijemci pod imenom Lebensraum.

Mi skromniji narodi jugoistoka Evrope i bližnjega istoka nismo postavljali ovo pitanje, premda bi Poljaci, Slovaci, Bugari, Srbi, Hrvati, Rumunji i Mađari također imali razloga da govore o svome odnosu prema životnom prostoru. Međutim o tom se ne govori u svjetskoj štampi. A kada su Poljaci natuknuli o potrebi kolonija radi odlijeva svoga prekomjernoga pučanstva, onda se na to čudno gledalo.

Međutim pitanje životnoga prostora mi imamo tim više pravo postavljati, jer smo seljački narodi, koji su gusto naseljeni, koji imaju veliki priliv populacije na selima, te nemamo ni mogućnosti da se naše narodne snage troše po gradovima i tvornicama. Dok na zapadu vidimo, da stalno postoji bijeg sa sela i to ne samo u Francuskoj već i u Njemačkoj. Zapadni narodi nemaju dosta poljoprivrednih radnika, već ih moraju dovađati iz naših krajeva. Oni nemaju dosta ljudi, koji bi htjeli ostati na selu i obradivati zemlju. A mi danas kao neki paradoks stalno čitamo kako oni nemaju dosta životnoga prostora, već da se moraju širiti u strane zemlje ili da im za to trebaju kolonije. Na istoku Evrope je stalan porast stanovništva, tu je nadpopulacija, a seoski posjedi se neprestano dijele i smanjuju. Dok se naprotiv na zapadu Evrope posjedi neprestano grupiraju u sve veće jedinice. Tako u Francuskoj na km² obradive površine zemlje dolazi 45 stanovnika, a u Njemačkoj 48 stanovnika, u Poljskoj 91 stanovnik, u Jugoslaviji 77, Rumunjskoj 74, a u Bugarskoj 98.

Navedeni seljački narodi moraju se čudom pitati, pa kako je moguće da se zapadni narodi mogu tužiti da nemaju »mjesta pod suncem«, kako to da oni traže svoj »living-space« ili »Lebensraum«, kada imaju više obradive površine po seljaku nego li ga mi imamo?

Zapadnjaci gledaju drugačije na svijet nego li mi seljački narodi. Oni traže sve više prostora za svoje države, za svoje industrije, da bi došli do što jeftinijih surovina i da bi se tako na što lakši način obogatili. Zato oni i traže kolonije, jer im ti kolonijalni prostori daju vrlo jeftine surovine, one im osiguravaju da će uz bagatelne cijene doći ne samo do hrane, već i do željezne rudače, do bakra, do petroleja, do ugljena, aluminija, zlata itd. A sve to potrebno im je ne samo da skupo prodaju kao prerađevine, već su to i metali, koji su im potrebni za obranu svojih država.

I tako konačno dolazimo do činjenice da se govori o jednom a traži se drugo. Govori se o zemlji kao životnom prostoru, a traže se jeftine surovine bilo kao hrana, bilo kao rudača. Toliko općenito o životnom prostoru i pozadini tih teorija.

Dr. Kuczynski profesor demografije na londonskoj Ekonomskoj školi koji je napisao gornju broširu ide odmah u sredinu stvari, pa kao Englez polemizira sa Hitlerom, citirajući njegov govor, koji je držao u travnju 1939., u kojem je iznio, da je lako Mr. Rooseveltu govoriti, da se međunarodni problemi mogu rješavati kod zelenoga stola, kad kod njih u Americi dolazi na km² tek 15 duša, a u Njemačkoj 140 do 150, a u nekim krajevima i do 200 duša na km². Na ovaj njemački zahtjev da im se dade adekvatni životni prostor Kuczynski se pita da li imaju sve narodnosti na svijetu jednaki udio na životnom prostoru i kod dioba svjetskih dobara, te da li je on u razmjeru prema pučanstvu pojedinih narodnosti. Kad bi se uzeo razmjer prema broju pučanstva onda bi Nijemci mogli imati 4%, Talijani 2%, Rusi 8%, Kinezi 20% od svih dobara na svijetu. Pisac brošire tvrdi da stvarno Nijemci imaju više nego li 4% od sveukupnih vrijednosti na svijetu i od sveukupnog prihoda svjetskoga žiteljstva. Međutim ne radi se o drugom već o diobi svjetske površine. Onda Englezi kažu da bi se trebalo gledati ima li možda naroda, koji su gušće naseljeni nego li Nijemci, te koji imaju više prava na to. Ističe da Belgijanaca ima 274 na km², Holandana 247 na km², Talijana 141 u Britanskom Imperiju dolazi 193 na km², a u Njemačkoj 133 žitelja na 1 km².

Ova statistička usporedivanja mogu biti i varava. Sasma drugu sliku dobivamo ako usporedimo broj žiteljstva u materi zemlji sa svjetskom površinom. Onda vidimo da Nijemci, koji imaju 4% od sveukupnoga pučanstva na svijetu, posjeduju ispod 0.5% svjetske površine. Poljska je imala 1.6% svjetskoga pučanstva, a 0.3% svjetske zemaljske površine. Ne iznašaju nam se cifre same matere zemlje Velike Britanije, već nalazimo brojke cijeloga Britanskoga Imperija, gdje su ubrojane sve kolonije, pa vidimo da imaju svi skupa 26% od svjetske površine, a 24% od pučanstva svijeta. Dakle na 1 km² otpalo bi 15 žitelja u Britanskom carstvu, kao i u Sjed. Državama Amerike, dok u Njemačkoj otpada na 1 km² površine 135 žitelja. U daljnim izvodima Kuczynski razlaže talijansku i njemačku populacionu politiku. I ako je poslijeratna Njemačka pala u populaciji Hitler je po dolasku na vlast nastojao raznim načinima da ojača populacionu snagu njemačkoga naroda. Ne samo da su se pooštrile mjere u nadzoru morala, već su novi mladenci dobivali zajmove, da bi se povećao broj ženidaba i djece s jedne strane, a s druge strane da bi se smanjila nezaposlenost kod muškaraca, jer su žene morale ostaviti poslove. Taj zakon od 1933. davao je mladencima 1.000 maraka u bonovima, kojima se moglo uzimati pokućstvo, rublje, kuhinjske stvari itd. Ova mjera trajala je do 1938. g. U prvom polugodištu bili su rezultati najbolji od kolovoza do prosinca: sklopilo se 141.559 brakova, a 1936. g. kroz cijelu godinu 171.460 brakova, a 1937. vidimo 183.556 novih brakova.

U težnji za što većom ekspanzionom snagom Italija je također već prije poduzela mnogobrojne mjere da bi pojačala biološku snagu svoga naroda. Ona je davala ne samo premije i društvene povlastice, već je davala i poreske olakšice, uz mnoge druge mjere. Tako je Italija spriječila onaj priliv seoskoga pučanstva u grad, koji se kupi po periferijama i živi na teret grada, a da ništa korisnoga ne radi već tereti socijalne ustanove i odučuje se raditi. U Njemačkoj u kojoj je veći standart života, svijet stalno bježi u gradove kao i u Francuskoj i tamo udovoljavaju svojim većim zahtjevima. Tako je g. 1939. iznešeno da u Njemačkoj manjka ništa manje nego 1 milijun poljskih radnika. Zato smo vidjeli, da su po osvojenju Češke bili poslani mnogi radnici na poljske poslove u Njemačku.

Iznašajući budući tok njemačke populacije i težnje za proširenjem životnoga prostora veli, da su Nijemci poslije zadnjih vojničkih uspjeha ipak uspjeli da snize broj pučanstva po km². Naime prije početka zadnjih proširenja na istok Njemačka je imala na km² 145 žitelja, a danas ima 135. To još nije dosta, jer oni traže kolonije, koje su bezuvjetno potrebne novoj Njemačkoj. Da postoji ta potreba to oni potvrđuju i po svojim poslovnim vezama, koje se stalno vide prema njemačkoj vanjskoj trgovini. Nijemci su bili naučeni na izmjenu dobara sa svojim kolonijama, te njihovi trgovci do nedavno su nastavljali svoje stare poslovne veze sa istočnom i jugozapadnom Afrikom s Togo i Cameroonom. Njemački trgovci eksportirali su tamo svoju gotovu robu, a iz tih krajeva povlačili su fosfate, bakar, željeznu rudaču itd. Iz same Togo-zemlje povukli su g. 1938. ništa manje nego 22 milijuna tona željezne rudače.

Njemačka je na primjer od sveukupne vanjske trgovine Cameroona imala 47.7% udjela, dakle bila je glavni njezin uvažač evropske robe. Od nje je bilo mnogo slabiji importer sama Velika Britanija, jer je imala tek 14% sveukupnoga importa te zemlje. Ovim poslovnim vezama hoće Nijemci da pokažu vitalnu potrebu za kolonijama i to barem za onima, koje su prije posjedovali.

Engleska informativna i propagandna knjižica završava sa novim prostornim stanjem Njemačke, te veli da je poslije versailles-kog mira Njemačka obuhvatala 70 tisuća km², a danas nakon osvojenih teritorija u Evropi ona ima 165.000 km². Negdašnje njemačke kolonije imale su površinu od 2,678.000 km². Profesor Kuczynski tvrdi da je danas proširena njemačka oblast u Evropi s ekonomskoga gledišta vrednija nego li predratna Njemačka sa svojim kolonijama. On misli, da Njemačka ne traži kolonije radi viška svojega pučanstva, jer taj nije više tako velik, kao što je bio negda, već ona treba sirovina, koje je do sada morala plaćati u stranim valutama, a kojih ona nema. U broširi se ništa ne iznaša o vraćanju kolonija Njemačkoj.

V. H.

DRAMSKA KRONIKA

ULIČNI PJEVAČI

Dvije je stvari potrebno naglasiti povodom premijere »Uličnih pjevača« Paula Schureka u preradbi Hansa Sassmana u našem kazalištu: taj komad nema većih umjetničkih pretenzija, iako u njemu ima i snažnijih slika i sukoba, koji bi mogli gledaoca zavesti; njegova je socijalna problematika sentimentalnog i melodramskog karaktera, a nije analiza društvenih suprotnosti i kritika nepravednoga društvenog uređenja. Autoru »Uličnih pjevača« u prvom redu nedostaje duha, da bi njegov komad mogao (u formi, u kojoj ga je on zamislio i pokušao realizirati) dati makar i jednu, onu radosniju i bezbrižniju sliku života ljudi s dna, uličnih pjevača u predgrađu velikog grada. Sve je tako naivno postavljeno, iskonstruisano, siromašno, bez invencije, žalosnije na mjestima, gdje je scena trebala biti vesela, nego tamo, gdje su se odigravale neprirodne i bezživotne tragične stvari, koje je spasavao samo dobar Dubajić u ulozi pijanog pjevača Luke. Da oduševe za komad t. zv. široke redove gledalaca, koji vole melodramu (kako se to obično piše i misli, iako nije istina), autor i redatelj pretovariše pozornicu bezbrojnim šlagerima i skupim, nepotrebnim glazbalima, od kojih bi se mogla sastaviti cijela jedna prosječna kapela, a u isto vrijeme ti ulični pjevači jedu gotovo svaki dan grahovu juhu, nose tuđe košulje, stanuju zajedno u podrumu i prosjače sitan novac od sobarica i kuharica po periferijskim kućama, jer ih u gospodske kvartove ne pušta redarstvo. Propali ljudi nemaju saksofona, ali zacijelo znaju naložiti vatru i skuhati barem kavu ili mlijeko. Upravo je nevjerojatno, koliko je taj operetni ton zaveo redatelja i dokle se poslužio njim. Odbojno je djelovala scena tamo, gdje je trebalo zasjati ubogo jedno zrno groteske. Pjevajući bljutave i glupe šlagere, koji bi trebali odraziti stvarnost, interpreti su zaista bili u tešku položaju, da dadu život i umjetničku snagu nečemu, što je bilo tako daleko od života i umjetnosti, kao što je bijedni i prazni šlager »Do viđenja« s kraja drugog čina daleko od krasne, posljednje Jesenjinove pjesme »Do viđenja«, od koje je nedopušteno i kriminalno uzeo nekoliko stihova i osnovnu inspiraciju, dakako razvodnivši je u bljutavu žalopjevku. Bilo je mnogo melodrama i operета u našem kazalištu, ali kod rijetko koje se čovjek morao toliko savlađivati i hrabriti kao kod ove, baš zato, što se od »Uličnih pjevača« s malo više smisla i osjećaja umjetničke odgovornosti moglo stvoriti relativno dobar komad, iako »za šire redove gledalaca«. Kao šaka na oko djeluje scena s nađenim draguljima, kod čega se ljudi s ulice i prosjaci (to je možda najtočnije) ponašaju kao djeca, dakako ne djeca »iz predgrađa velikog grada«, u kome se »u naše vrijeme« odigrava ovaj tužni scenski paprikaš, od kojega trnu zubi. Ali nema sumnje, da je bilo mnogo smijeha i pjesme s jedne, a mnogo samopožrtvovanja i nijeme odanosti, mnogo plemenitosti, ljubavi prema djeci i vjernosti s druge strane, sitne zlobe i isto tako sitne radosti, — sve pokradeno s razglednica i ukrašeno glazbom, pijanstvom, nekolikim aluzijama na današnji život, u kojima nitko nije mogao osjetiti satire. Komad je prošao mimo života i teatra pored svega ovog »uspjeha« kod nas.

Što bi se moglo osobito kazati o našoj izvedbi?

Redatelj i scenograf ing. arh. Bojan Stupica, koji je gostovao u »Uličnim pjevačima«, nije dao ništa naročito i novo, što svakako nije njegova krivnja, nego slaba i neduhovita komada. Od glumaca je već istaknut zaista dobar Dejan Dubajić, stari rutiner, koji gotovo u svakoj ulozi prije ili kasnije nalazi sebe, dok uloga djevojke Ane, domaćice uličnih pjevača, nije bila za Boženu Kraljevu, koja se uzalud trudila da unese u nju nešto gradske topline i srca. Ostale interpretatore nije potrebno posebno spominjati, jer ili se nisu ničim naročito istakli, ili opet nisu tako jako odbacili, da bi na to trebalo upozoriti.

Ostaje konačno problem t. zv. vedre kazališne umjetnosti, koja se kod nas identificira s melodramom i za koju postoji mišljenje, da je potrebna kazalištu za stanovitu svrhu i određenu publiku. Vedra se umjetnost nikada ne može izjednačiti s lakom umjetnošću. Postoje granice, do kojih mogu sezati koncesije, ako se u umjetnosti uopće mogu činiti koncesije. Ako ima pisac, koji u svom radu nema drugih ambicija, nego da zabavi publiku, takav ne može biti mjerilo ni za koga i ni za što, najmanje za umjetnički program centralnog kazališta jednog naroda kao naš, u kome je vrlo živa kazališna tradicija i koji sve vidnije upisuje svoje ime u pregled povijesti suvremene književnosti i umjetnosti. Ako kazališna uprava polazi s merkantilnog stajališta, treba je upozoriti, da su najviše uspjeha uvijek imali dobri kazališni komadi nasuprot različnim pseudoumjetničkim i neumjetničkim eksperimentima, koji možda jesu neko vrijeme punili blagajnu, ali su u krajnjoj konsekvenciji uvijek nanijeli kazalištu više štete, nego koristi. Nije sve u prividnu uspjehu, kad nekoliko rasprodanih večeri nanosi kazalištu kao instituciji toliko štete, da to — financijski, a o moralnom efektu da i ne govorimo — ne može popraviti ni pedeset rasprodanih predstava.

Ivo Kozarčanin

DNEVNIK ANDRÉ GIDEA

Na 22. studenoga prošle godine André Gide je navršio 70 godina. U povodu toga rođendana naklada N. R. F. je prije kratkog vremena izdala svezak ulomaka iz Gideova dnevnika i zapisaka od kojih su najraniji napisani 1889., a posljednji 1939., (André Gide: *Journal.* Bibliotheque de la Pleiade. N. R. F. 1332 str.).

Da je pisac toga dnevnika prema tome dnevniku, kao prema samom sebi, već u historijskom odnosu, to se odaje po jednoj maloj okolnosti: naime čitav niz imena, koja su se u prvašnjim publikacijama mogla čitati samo kao inicijali , sada je naznačen potpuno.

Dijelovi toga dnevnika bili su već izdani u »Oeuvres completes« (1898. do 1932.); »Pages de Journal« i »Nouvelles Pages de Journal« sežu do 1935.; njima je pridodan do sada neobjelodanjeni dnevnik, koji završava na 26. januara 1939. Mnogi listovi toga dnevnika izmjenjuju se sa »Feuillets« i izvodima iz svezaka, koji su poznati već više godina, kao što su »Pretextes«, »Nouveaux« pretextes«. »Innicidences«, »Feuilles de Route« i »Numquid et tu« bijahu izdani kao posebni otisci.

PRVI ROMAN O NJEMAČKO-POLJSKOM RATU

Među poljskim bjeguncima, koji se mogahu spasiti u Rumunjsku nalazi se i pisac Boguslav Kuczynski, koji je u svojoj domovini poznat po svojim romanima »Žene usput« i »Stari ljudi«. Ima mu oko 30 godina. Kuczynski, koji se sklonio u neko selo u Moldavskoj, napisao je u kolibi nekoga seljaka, kod kojega se nastanio, roman o strahotama njemačko-poljskoga zračnoga rata, kako ga je sam doživio. Romanu je naziv »Panika dolazi s neba«. Taj je roman ujedno preveo na rumunjski najznamenitiji današnji rumunjski pisac Liviu Rebreanu, te će djelo biti izdano na rumunjskom jeziku.

UMRO POLJSKI PISAC KAZIMIERZ TETMAJER

Jedan od napoznatijih poljskih pjesnika, Kazimierz Tetmajer umro je u vrlo tragičnim prilikama. Bio je nekada slavan kao lirik, pa kao novelist, poimence kao pisac pripovijesti o Tatri.

PARISKE KNJIŽEVNE NAGRADE

Francusku književnu nagradu Prix Cazes dobio je André *Cayette* za roman »Le Traguenard«. Nagrada Due de Loubat dana je doktoru Jehan-u Vellardu za njegovu radnju o civilizaciji nekih južnoameričkih plemena.

HRVATSKA SEDMORICA U LJUBLJANI

Još godine 1935. povela su dva stara prijatelja, Slovenac Franc Terseglav i Hrvat dr. Ilija Jakovljević razgovore o obnovi hrvatsko-slovenske kulturne suradnje. Razgovori su bili vođeni sa znanjem i odobrenjem predsjednika dra Mačka, no sve je ostalo kod dobre volje dvaju prijatelja, koji se složiše u tome, da za sada još nije došao zgodan psihološki momenat. Slovenska je naime politika pošla pravcem, na kojemu je bio neminovan sukob s hrvatskom politikom. U takvoj situaciji nije preostalo ništa nego i dalje podržavati osobne veze i čekati bolja vremena. Takvo je stanje ostalo sve do mjeseca studenoga 1939., kada je došao u Zagreb Božidar Borko, da za ljubljansko »Jutro« prikupi podatke o hrvatskom kulturnom, a napose o književnom životu. Borko se obratio na svoga staroga druga Jakovljevića i zamolio ga, da mu pripremi sastanak s nekim predstavnicima hrvatskih kulturnih ustanova i s predstojnikom odjela za prosvjetu prof. Izidorom Škorjačem. Iz razgovora, koji su vodili Borko i Jakovljević, nikla je ideja, da se u Ljubljani priredi hrvatsko književno veče. Ostalo je kod načelne suglasnosti, dok je konkretan rad započeo sredinom veljače 1940., kada je Društvo slovenskih književnika uputilo poziv Društvu hrvatskih književnika predlažući, da se priredba održi 8. ožujka. Premda je rok za pripremanje priredbe bio kratak, ipak je 8. ožujka krenulo u Ljubljanu sedam hrvatskih književnika: Ilija Jakovljević, Dobriša Cesarić, Dragutin Tadijanović, Ivan Goran Kovačić, Novak Simić, Ivo Kozarčanin i Vladislav Kušan. Vjekoslav Majer i Olinko Delorko, koji su također imali krenuti u Ljubljanu, nisu mogli otputovati, jer je Majer obolio, a Delorko bio zapriječen. Odsutnost ovih dvaju književnika, koji su trebali čitati svoju liriku — Slovenci su dali prednost lirici, jer se tako u kratkom vremenu od dva sata može predstaviti najveći broj književnika — svakako se osjetila, no priredba je unatoč tome vanredno uspjela. Slovenci su naime željeli, da ta priredba dobije šire i dublje značenje, nego što ga ima jedno književno veče: nastup hrvatskih književnika u Ljubljani trebao je biti početak obnove veza između hrvatskoga i slovenskoga naroda ne samo na književnom polju. Radi toga je u dramsko kazalište došao ne samo slovenski ban dr. Marko Natlačen nego i dr. Anton Korošec, šef najjače slovenske političke skupine, koji se za priredbu vrlo živo interesirao i kroz čitavo vrijeme odmora razgovarao s predsjednikom DHK drom Jakovljevićem. Iz razgovora, koji su tom prilikom vođeni s više slovenskih političara, dalo se razabrati, da je novi unutrašnji politički položaj koji je stvoren nakon 26. kolovoza prošle godine, kao i opći međunarodni položaj stvorio kod Slovenaca uvjerenje, da je suradnja Hrvata i Slovenaca obostrana potreba.

Hrvatske su književnike dočekali u Zidanom Mostu slovenski delegati Bratko Kreft i Božidar Borko, koji su svojom srdačnošću i uslužnošću upravo očarali svoje hrvatske drugove. Na ljubljanskom kolodvoru dočekala je hrvatsku sedmoricu velika skupina slovenskih književnika na čelu s predsjednikom Slovenskog društva književnika prof. Francom Koblarom. Nakon srdačnih i sažetih govora Koblara i Jakovljevića svi se zaputiše do spomenika Franca Prešerna, gdje je Jakovljević položio lovorov vijenac s natpisom na hrvatskoj trobojnici »Velikom Prešernu — hrvatski književnici«. Dr. Jakovljević je tom prilikom održao kratak govor o obnovi veza između hrvatskoga i slovenskoga naroda, a nakon toga poslao brzojavne pozdrave predsjedniku dru Vladku Mačku kao vođi hrvatskoga naroda i banu Hrvatske dru Ivanu Šubašiću kao predstavniku hrvatske narodne vlasti. Iza toga se hrvatski književnici zaputiše u prostorije podružnice »Napretka«, gdje su jedno vrijeme proveli u srdačnom razgovoru s ljubljanskim Hrvatima, a odatle krenuše u kazalište.

Sva mjesta u dramskom kazalištu, svečano osvijetljenom, bila su zauzeta. Točno u osam sati na večer pojaviše se na pozornici prof. Koblar i Jakovljević, srdačno pozdravljeni. Prof. Koblar je održao krasan i dubok govor, u kojeljeni. Prof. Koblar je održao krasan i dubok govor, u kojem mu je snažno istaknuo funkciju seljaštva u produbljenju veza između naših dvaju naroda. Lijepe i dirljive su bile njegove riječi o hrvatskom narodu, pune priznanja našoj ustrajnoj borbi, koja nije ostala bez rezultata. Koblar je u svojemu govoru razložio i značenje ove priredbe. Osobne su veze između hrvatskih i slovenskih književnika i prije postojale, slovenski su književnici čitali djela svojih hrvatskih drugova, a hrvatski književnici djela svojih slovenskih drugova — rekao je prof. Koblar — ali ova priredba ima svoje veliko značenje u tome, što predstavlja početak obnove veza između naših dvaju naroda. Kad se nakon toga prof. Koblar rukovao s Jakovljevićem, dvorana je oduševljeno pljeskala, a kad je Jakovljević u odzdravnom govoru istaknuo, da u cijelosti prihvaća sve, što je predsjednik Slovenskog društva književnika rekao, oduševljenje je poraslo do maksimuma.

Nakon toga je započeo program. Ilija Jakovljević je održao kratko predavanje, u kojemu je prikazao značenje ove priredbe i razvoj hrvatskog jezika kao sredstva za književno izražavanje te u nekoliko rečenica predstavio svakoga od književnika, koji su tom zgodom čitali svoje radove. Osvrt na književnike bio je namijenjen onima, koji se s njihovim radom istom upoznaju, i zato taj osvrt ne će toliko interesirati hrvatske čitatelje, radi čega ga i ne donosimo.

Na početku i na kraju svoga predavanja rekao je predsjednik DHK ovo:

»Odazivajući se prijateljskom pozivu naših slovenskih drugova, došli smo u metropolu bratskog slovenskog naroda u prvom redu zato, da svojom prisutnošću manifestiramo misao naše uzajamnosti i kulturne suradnje. Nismo došli da vam pokazujemo putove, kojima trebate ići, dakle da vršimo neku propagandu, jer svaki narod treba sam naći svoj put. Slovenski ga je narod također našao, a pokazuje ga evo upravo elita slovenskog duha, slovenski književnici, koji su nas ovamo pozvali. Naši stari kulturni dodiri, naše dugogodišnje duhovne veze u posljednje su vrijeme doduše nešto oslabile, ali nikada nisu bile sasvim prekinute. Sada se one jačaju, i današnje veče i po želji slovenskih i hrvatskih književnika, a ja sam uvjeren također po želji hrvatskog i slovenskog naroda, ima biti srećan početak obnove i pojačanja naše kulturne suradnje. Kako suradnje nema bez međusobnog upoznavanja, Društvo hrvatskih književnika poslalo vam je evo jednu skupinu svojih članova, da preko njihove umjetnosti riječi upoznate barem neke predstavnike hrvatske knjige. Dolazi nova generacija. Svi moji prijatelji, koje ćete večeras imati prilike upoznati, rođeni su u ovom stoljeću. Žao nam je, što nisu s nama mogli doći i ostali naši drugovi, koji jednako časno reprezentiraju hrvatsku knjigu No iako bi priredba s većim brojem sudionika nesumnjivo bila po svojoj vanjštini impozantnija, ipak se bojim, da bi se time željeni efekt oslabio. Vrijeme, s kojim raspolažemo, prekratko je, da se dobije dovoljan uvid i u duhovni svijet prisutnih književnika i u njihove izražajne mogućnosti, a što bi tek bilo, da ih je došlo dva puta više! Osim toga ova skupina, kojoj pripadaju još neki odsutni hrvatski književnici, kraj svih individualnih raznolikosti ima stanovitih dodirnosti, koje omogućuju i opravdavaju ovaj zajednički nastup.

Hrvatska je uvijek obilovala jakim književnim talentima, no ako isporedimo djela naših starijih književnih prvaka, pa i onih iz devedesetih godina prošlog stoljeća, koji nastupiše pod imenom Moderne, s djelima nove generacije, vidjet će se, da čak i osrednji naši suvremeni pjesnici u jednoj stvari odskaču od starih pjesnika. Naš se naime pjesnički govor u posljednje vrijeme silno razvio i naš je književni jezik osposobljen i za izražavanje najsuptilnijih osjećaja i podsvijesnih stanja. Treba samo pročitati našeg velikog umjetnika riječi Tina Ujevića, koji po svojemu književnom radu pripada našem stoljeću, da ne spominjem prisutnih pisaca, pa će se vidjeti točnost ove konstatacije. Druga je karakteristika naše suvremene književnosti, a napose poezije, relativno čvrsta veza s našim književnim tradicijama. Vi ćete već iz ovo nekoliko radova, s kojima ćete se upoznati, osjetiti, kako naša poezija i novelistika suvereno kroče već utrtim putovima i da ovakve književnike može dati samo narod, koji već ima svoju književnost, a ne treba je tek stvarati. Bogatstvo jezika, iznijansiranoga i izbalansiranoga, omogućuje našim suvremenim književnicima individualno afirmiranje, ali i te individualnosti, ma koliko raznolike, rastu iz istoga tla, iz naše zemlje, našega duha i naše socijalne strukture.«

Iza toga je predavač ukratko predstavio bratske književnike, koji će čitati svoje radove, a zatim je nastavio:

»Nemoguće je u ovo nekoliko riječi dati punu karakterizaciju hrvatskih književnika, koje ćete večeras imati prilike čuti i vidjeti, kao što se ni oni ne će moći s nekoliko pjesama i fragmenata proze u punom svjetlu predstaviti. No ako ove moje riječi barem jedan dio slušatelja potaknu, da se jače zainteresira za hrvatsku knjigu, ne će moj trud biti uzaludan. Tako ćemo se bolje upoznati, a kad se upoznamo, uvjeren sam, da ćemo se više i zavoljeti. Hrvatski i slovenski narod trebaju osjetiti, da ih i njihovo susjedstvo i zapadna civilizacija i njihov geopolitički položaj i njihova okolina upućuju na slogu, suradnju i solidarnost, jer su naše sudbine čvrsće povezane, nego što se to možda mnogima čini. Hrvatski i slovenski književnici to instinktivno osjećaju i intuitivno spoznaju, a nijedan se narod nije prevario, ako je poslušao glas svojih pjesnika, koji se nisu odbili od duha svojega naroda, jer je to ujedno i glas samog naroda.«

Nakon ovog predavanja čitali su svoje pjesme *Dobriša Cesarić*, *Dragutin Tadijanović*, a *Novak Simić* ulomke svoje proze. Poslije odmora čitali su svoje pjesme *Ivo Kozarčanin* i *Vladislav Kušan*, a na kraju *Ivan Goran Kovačić* ulomke iz proze i nekoliko kajkavskih pjesama.

Uspjeh je bio potpun. Taj uspjeh treba tim više istaknuti, što je i iskusnim glumcima teško uspostaviti kontakt sa slušateljem kod čitanja stihova i proze. Ipak ne trebamo sami sebe varati. Stvari, koje su čitane, bile su neke više, neke manje efektne. A efekt uvijek ne ovisi samo o umjetničkoj vrijednosti čitanoga. Pa i granice su umjetničke vrijednosti pojedinih stvari bile razmaknute. Djelomično i veoma razmaknute. U stihu su osobito odskočili Dobriša Cesarić i Dragutin Tadijanović, dvije markantne pjesničke ličnosti, a mnogo se dopao i Goran Kovačić svojim kajkavskim stihovima, pisanim jezikom, sličnim govoru Bele Krajine, dok njegova proza, iako inače kvalitativno izvrsna, nije pobudila toliki efekt kao stihovi. Tu se jasno vidjelo, da su sredstva, kojima se dolazi u kontakt sa slušateljem, djelomično drukčija nego sredstva, kojima se dolazi u kontakt s čitateljem. Kozarčanin se najviše približio slušateljima »Uspavankom«, a Novak Simić ulomkom iz jedne pripovijesti, u kojemu se govori o cijeni šljive i o seljaku. Sva su pak šestorica potvrdila dobar glas o suvremenoj hrvatskoj književnosti i svojim nastupom pridonijela popularizaciji hrvatske knjige kod Slovenaca. Osjetilo se, da su slovenski slušatelji stekli dobro mišljenje o kvaliteti suvremene hrvatske književnosti, kako je stvara generacija, rođena u ovome stoljeću. Svi su čitaoci bili toplo pozdravljeni, svaki se morao vratiti na scenu, da ponovno ubere pljesak.

Nakon programa u kazalištu bila je zajednička večera u »Unionu«, kojoj su prisustvovali također ban dr. Natlačen i gradonačelnik dr. Adlešič. Za vrijeme večere govorili su K o b l a r i J a k o v l j e v i ć, kloneći se praznih fraza i ponovno ističući pravi smisao i svrhu ove priredbe. Ban, dr. Natlačen ostao je do 1 sat poslije ponoći, kada se odvezao kući, gdje ga je čekao dr. Korošec, koji se interesirao, kako je protekla večera. Nakon odlaska bana dra Natlačena i gradonačelnika dra Adlešiča proglašena je »republika«, a za predsjednika je izabran veliki slovenski pjesnik O t o n Ž u p a n č i č, koji je rekao nekoliko dragih riječi. Tom je prilikom govorio također Ivan G o r a n K o v a č i ć kao najmlađi iz hrvatske skupine, D o b r i š a C e s a r i ć je u snažnom zamahu recitirao nekoliko svojih pjesama, a D r a g u t i n a T a d i j a n o v i ć a su natjerali, da pokaže, što znade i kao pjevač. Svi su se složili, da je »u Tadije grlo carsko«.

Sutradan su hrvatski književnici razgledavali Ljubljanu, obilazili knjižare, i na večer se ponovno sastali sa svojim slovenskim drugovima, koji su ih u osam sati na večer otpratili do kolodvora, pošto su ih prije nadarili svojim knjigama. Na oproštaj je zajedno sa Župančičem došao i Finžgar.

Uoči ove priredbe i nakon same priredbe ljubljanski dnevnici »Slovenec« i »Jutro« mnogo su pisali o njezinoj važnosti te su donijeli što dulje, što kraće informativne prikaze rada sviju hrvatskih književnika, koji su te večeri čitali. »Jutro« se osvrnulo na »Savremenik«, a »Slovenec« je objavio i opširan razgovor s predsjednikom DHK Jakovljevićem, koji djelomično donosimo. Prikaze u »Jutru« pisao je Božidar Borko, a izvještaj o razgovoru s predsjednikom DHK prof. dr. Tine Debeljak.

PREDSJEDNIK »DRUŠTVA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA« O KULTURNOJ SURADNJI SA SLOVENCIMA

»Slovenec« od 6. ožujka donio je ovaj članak:

»Predsjednik Društva hrvatskih književnika« dr. Ilija Jakovljević, koji vodi skupinu hrvatskih književnika u Ljubljanu, gdje će nastupiti na recitacijskoj večeri 8. o. mj. u Drami, već je od mladosti veliki prijatelj kulturne suradnje Hrvata i Slovenaca. Dr. Jakovljević vrlo dobro poznaje Sloveniju, koju posjećuje kao planinar. Brižljivo prati također slovensku književnost. Ime je dra. Jakovljevića poznato u hrvatskoj javnosti kao pisca novela iz hercegovačkog kraja, a u prvom redu kao pisca romana »Na raskrsnici«, koji je uz neke novele preveden i na češki. Osobito se ističe kao pjesnik i književnik, te publicist. Za sada je izdao četiri knjige i to »Studije i feljtone«, zbirku novela »Zavičaj«, roman »Na raskrsnici«, te knjigu pripovijesti »Hercegovke«. To je samo jedan, manji dio njegova rada, koji je sabran u posebnim knjigama. Od njegovih novela, koje su izišle u raznim listovima, osobito se ističu »Vijenac od lovora«, »Ivanovo blago«, »Bijela grlica«, »Kada krtice ruju«, »Proljetne melodije«, »Na Uskrs« itd. Jakovljević je u svojim pripovijetkama realist, a istodobno i lirik. Osim studija, koje su tiskane u posebnoj knjizi, napisao je dr. Jakovljević još eseje o dru. Mačku, dru. Trumbiću, A. B. Šimiću, o hrvatskoj narodnoj individualnosti, Dragutinu Domjaniću, zatim niz članaka iz područja estetike, socijalne funkcije književnosti i t. d. Velik je broj njegovih feljtona, između kojih se neki čitaju kao pjesme u prozi. Osobito je dr. Jakovljević vrlo aktivan na publicističkom polju. Kao glavni urednik »Hrvatskog Dnevnika« piše svaki dan uvodnik iz unutrašnje politike, koji redovito pobuđuje pozornost. I ti uvodnici odaju vješto pero književnika. Književnik Ilija Jakovljević ne može zatajiti svoje književne sposobnosti ni onda, kada piše o stvarima, posve tuđima literaturi. Dr. Jakovljević ima 41 godinu i objavljuje svoje stvari od godine 1915. Kad bi se sabrala sva djela, koja je napisao, bila bi to zacijelo već mala knjižnica.

Zato je bilo sasvim umjesno, da je naš urednik stupio u osobni dodir s gospodinom predsjednikom hrvatskih književnika te predvodnikom skupine, koja dolazi u Ljubljanu, i tom se prilikom s njime porazgovorio o tome posjetu.

»Što je pobudilo hrvatske književnike, da priređuju literarno veče u Ljubljani?«

»Pobuda je došla od slovenskih drugova i mi smo je objeručke prihvatili. Ja sam zadnjih godina mnogo puta izmjenjivao svoje misli sa slovenskim kulturnim radnicima o potrebi suradnje. Jednom sam o tome govorio i s vašim publicistom i mojim starim prijateljem, vašim drugom Francem Terseglavom, s kojim održavam pismene veze, iako spadam među one ljude, kojima je najteže napisati neko pismo. Čekao sam na zgodan psihološki trenutak, da se naše stare kulturne i književne veze obnove. I sada je došao taj trenutak. Između hrvatskog i slovenskog naroda nema nikakovih spornih pitanja. Uvjeren sam, da će naši isto tako kao i vaši predstavnici mnogo pripomoći tome, da se bratstvo slovenskog i hrvatskog naroda produbi. U Ljubljanu dolazimo sa srcem, koje je puno ljubavi za slovenski narod, i s velikim poštovanjem prema slovenskoj književnosti, koja je kvalitativno na velikoj visini. Naši hrvatski književnici imat će prilike osobno se upoznati sa slovenskima, što će zacijelo biti korisno, kako za hrvatsku, tako i za slovensku književnost. Ta svaki Slovenac može čitati hrvatski, a svaki Hrvat slovenski.«

»Kako zamišljate produbljenje kulturnih i drugih veza između Hrvata i Slovenaca?«

»Kada se bude izvršila reorganizacija čitave države i kada hrvatski i slovenski dio dobije svoju autonomiju, doći će do još većeg zbližanja. Otpast će svi razlozi psihološke naravi, koji su u zadnje vrijeme mutili onu idealnu suradnju, koja je i prije postojala između oba naroda. Naši hrvatski i vaši slovenski književnici moraju na svaki način i ovdje pokazati veću aktivnost. Bilo bi potrebno

organizirati i gostovanja vaših i naših glumaca. Mi imamo sada vašu veliku umjetnicu Viku Podgorsku, koja je ponos i stup našeg kazališta. Mislim, da bi bilo potrebno organizirati i izmjenu raznih pjevačkih društava. Držim, da bi Slovence mogli posebno zanimati naši seljački pjevački zborovi. Važno bi bilo organizirati u hrvatskim listovima i obavještajnu službu o slovenskom kulturnom životu, a u slovenskim listovima o hrvatskom. Ja sam u »Savremeniku« donio već nekoliko ocjena iz slovenske književnosti i u tom ću smjeru nastaviti, jer mi je obećana suradnja. Želim, da bi ta priredba, koja će se 8. o. mj. održati u Ljubljani, bila početak obnove naših veza, koje neka bi se sve više produbile i koje neka bi opet dokazale, da nije samo prazna fraza ona stara pjesnikova »Slovenac i Hrvat za uvijek brat i brat!«

Kada mi je g. glavni urednik i predsjednik dr. Jakovljević na koncu još posebno naglasio, da mogu objaviti, da će i slovenski književnici biti za kratko vrijeme pozvani u Zagreb, rastali smo se s uvjerenjem, da se ponovno vidimo u Ljubljani na hrvatskoj večeri, gdje ćemo i Slovenci i Hrvati ponovno potvrditi staro bratstvo i ljubav.«

»JUTRO« O JAKOVLJEVIĆU, TADIJANOVIĆU I KOZARČANINU

Ljubljansko »Jutro«, uoči hrvatske književne večeri, koja je održana u Ljubljani dne 8. ožujka, donijelo je u broju od 6. ožujka osvrt na rad Ilije Jakovljevića, a u broju od 7. ožujka osvrt na rad Dragutina Tadijanovića i Ive Kozarčanina. Ti osvrti glase:

ILIJA JAKOVLJEVIĆ

Skupinu književnika, koji nastupaju u petak na poziv Društva slovenskih književnika na hrvatskom književnom večeru u Ljubljani, vodi predsjednik Društva hrvatskih književnika u Zagrebu g. dr. Ilija Jakovljević.

Među gostima od petka njihov je predsjednik najmnogostraniji javni radnik. Književno je počeo da radi pred mnogo godina kao pjesnik, pripovjedač, feljtonist i kritik. Sudjelovao je među ostalim u »Hrvatskoj Prosvjeti«, časopisu, kojemu je književno davala značenje snažna ličnost kritika Ljubomira Marakovića. Veliki dio Jakovljevićevih pjesničkih i pripovjedačkih radova razasut je po revijama i dnevnicima, jer je njegov kritički i publicistički rad nepregledan. Njegove pripovijesti u zbirci »Hercegovke« pokazuju pisca, koji je živo spojen sa svojom domaćom hercegovačkom grudom. Opisuje život seljaka u katoličkim krajevima te kršne, siromašne zemlje. Svoje epične sposobnosti istaknuo je dr. Jakovljević u romanu »Na raskrsnici«.

Kao mnoge druge hrvatske poznate radnike i njega je povukao pokret, kojemu su dali ideologiju braća Ante i Stjepan Radić i u kojemu je zauzeo vodeće mjesto dr. Vladko Maček. Taj je pokret imao već u početku pokraj socijalnih i političkih i duhovno-kulturne ciljeve, koje smo već pred par mjeseci prikazali u okviru naše kulturne rubrike. Zadnjih je godina g. dr. Ilija Jakovljević preuzeo u publicističkom stožeru toga pokreta jedno od najvidnijih mjesta i zacijelo to je krivo, da se više ne može s takovom intenzivnošću posvetiti posve književnom radu.

Dr. Ilija Jakovljević djeluje već nekoliko godina u uredništvu »Hrvatskog Dnevnika«, koji je podređen njegovom vodstvu. Svojim toliko puta citiranim uvodnicima u tom listu izrazuje mnijenje vodećih krugova u HSS i pomaže usmjeravati javno mnijenje u banovini Hrvatskoj. Njegov stil razotkriva literarno pero; u polemici znade biti također oštar i odlučan, iza svega osjećaš uvjerenje ideologa i temperamenat borca.

Zaslugom dra. Ilije Jakovljevića Društvo hrvatskih književnika počelo je opet živahnije djelovati. U tome je u razgovoru s piscem ovih redaka pričao mnogo zanimljivih stvari prigodom zagrebačke kulturne ankete. (»Jutro« 16. studenoga 1939.) Zasluga je dra. Jakovljevića, da je ponovno obnovljen »Savremenik«, koji izlazi pod njegovim čvrstim vodstvom (gledaj jučerašnje »Jutro«). U njemu objavljuje pored političkih članaka i svoje kritike i polemičke sastavke.

U razgovoru s urednikom »Jutra« izjavio je g. dr. Jakovljević u studenom prošle godine: »Sada, kad se glavni politički problemi nalaze pred rješenjem, vjerujemo, da mora doći ne samo do obnove, nego i do učvršćenja i proširenja naših duhovnih veza sa Slovencima.« Večer, koja će se održati u petak 8. o. mj. u dramskom kazalištu, znači velik korak na putu k tome cilju. Na njemu će održati uvodni programatski govor upravo g. dr. Ilija Jakovljević«.

DRAGUTIN TADIJANOVIĆ

Među pjesnicima, koji nastupaju na hrvatskoj književnoj večeri u ljubljanskoj Drami u petak 8. ov. mj. posebno je poznat i značajan Dragutin Tadijanović. Roden je 4. studenog 1905. u Rastušju kod Slavonskog Broda. Prvi put se javio 1928. u »Književniku« pjesmom »Golubinja krila«. Od godine 1930. dalje surađuje stalno u hrvatskim književnim časopisima. Neke njegove pjesme izašle su 1931. godine u zbirci »Lirika šestorice«, te godine objavio je također prvu samostalnu pjesničku zbirku »Lirika«, iza koje je dvije godine kasnije došla knjiga »Sunce nad oranicama«. Godine 1933. uredio je zajedno s Olinkom Delorkom antologiju Hrvatske moderne lirike. U izdanju pododbora Matice Hrvatske izašla je zbirka »Pepeo srca«, neke vrsti izbor iz njegova petnaestgodišnjeg lirskog stvaranja. Godine 1937. objavio je zbirku »Dani djetinstva«.

Dragutin Tadijanović je svršio filozofski fakultet u Zagrebu. Mnogo je putovao po Italiji, Njemačkoj, Francuskoj, Grčkoj i t. d. O njegovim pjesmama izašlo je u revijama i listovima neobično mnogo prikaza, koji se slažu u mišljenju, da je Tadijanović jedna od najoriginalnijih pjesničkih ličnosti. Uspoređuju ga s Čehom Vítězslavom Nezvalom, čiju je poemu »Akrobat« preveo na hrvatski. Tadijanovićeve pjesme mnogo prevode. Josip Velebit je objavio na esperantu izbor pod natpisom »Kanto al mia koro«. Neke su mu pjesme prevedene na češki, slovački, njemački, francuski i talijanski jezik. Zastupan je u antologijama »Kroatische Dichtung« (Gorjan), Anthologie de la Poesie Yougoslave« (Ibrovac), u češkoj antologiji Otta F. Bablera, u talijanskoj pjesničkoj zbirci »Poeti d' oggi« i u svjetskoj antologiji Massima Spiritinija »Poeti del mondo«, u kojoj se nalaze četiri hrvatska, četiri slovenska i tri srpska pjesnika.

Tadijanovićeva poezija sjeća nas svojim formalnim i sadržajnim kvalitetama čeških poetista. Za razliku od njih Tadijanović je neposredniji, bliži životnoj stvarnosti i svome narodu, čije kucanje srca sluša poput Sergija Jesenjina. Na ljubljanskom literarnom večeru čitat će više svojih pjesama. Među njima se nalazi na primjer florentinski motiv »Večer nad gradom«. Tu se na vjetru, koji duva s Arna, sjeća na Piazzale Michelangelo svoga domaćega kraja i veli:

Oprostite mi, gospodine Michelangelo, što ja
Raskidane misli redam nevješto u tihe rečenice.
Vi možda već znate, da sam ja pjesnik iz Hrvatske,
Koji ne može da vjeruje, da su vaše ruke
Mrtve. Mrtve ruke.
Mislim na moje polje, koje su neznane
Ruke požnjele; spavaj, srce moje,
I ne slušaj muziku u gostionicama
I ne uzdiši, i ne plači nad rijekom
Sa svijetlima...

IVO KOZARČANIN

Tankoćutni lirik i lirski nadahnuti pripovjedač Ivo Kozarčanin ima unatoč svojoj mladosti za sobom već lijep broj književnih ostvarenja, koja su mu osigurala vidljivo mjesto u današnjoj hrvatskoj književnosti. Teško je reći, gdje je pravo težište njegova stvaranja, jer je osebujan i dovoljno značajan u poeziji kao i u prozi.

Rodio se 14. listopada 1911. u Dubici na Uni. Srednju školu i sveučilište pohađao je u Zagrebu. Objavio je dosada više knjiga proze i lirike. Prva je njegova knjiga bila zbirka novela »Mati čeka«, nakon čega je izdao pjesničku zbirku »Tuga ljeta« u kolektivnoj knjizi »Lirika« i samostalno zbirku stihova »Sviram u sviralu«. Godine 1937. izišli su romani »Tuđa žena« i »Sam čovjek«, prvi među izdanjima Društva hrvatskih književnika, drugi kod Matice Hrvatske. Godine 1938. objavila je Matica Hrvatska knjigu njegove lirike »Mrtve oči« (gledaj članak B. Borka

»Hrvatska lirika« u »Ljubljanskom Zvonu« 1939. br. 11-12.) Godine 1939. izdala mu je Matica Hrvatska izabrane novele pod natpisom »Tihi Putovi«, koje smo prikazali u »Jutru«. Sada završava roman »Za prozorima«, a ima pripravnu zbirku novela »Žena pod trešnjama«. Novele i romani dio su mu većega ciklusa »Ljudi«, koji još nije dovršen.

Kozarčanin je prevodio na hrvatski Ivana Cankara i više je puta pisao o slovenskoj literaturi, za koju pokazuje toplo zanimanje. Posebnu joj pozornost posvećuje u stupcima »Hrvatskog Dnevnika«, gdje uređuje kulturni pregled. U raznim književnim listovima, napose u »Hrvatskoj Reviji« i »Savremeniku«, objavio je čitav niz ocjena, rasprava, referata i članaka o domaćoj i stranoj lirici. U Ljubljani će čitati svoje pjesme, među njima veću pjesmu »Pohod mrtvih«, nadalje pjesme »Jesensko pismo«, »Moja zemlja« i »Uspavanka«. Sve su prožete melankoličnom notom. »Od čovjeka vuk je bolji« kaže u »Uspavanci«. Iz nje dolazi tjeskobno vreli dah sadašnjosti.

Svijetom teče krv. U oblaku smrti i dima
tvoje malo srce bridi beskonačna zima.

Za grumen žežena zlata sestra brata kolje.
Strašno urlaju zvijeri kroz ojađeno polje.

SLOVENSKI LIST O OBNOVLJENOM »SAVREMENIKU«

Ljubljansko »Jutro« od 5. ožujka piše u svojemu podlistku:

»U petak 8. ožujka održat će se u dramskom kazalištu u Ljubljani hrvatsko književno veče. Nastupaju književnici, koji su suradnici »Savremenika« i »Hrvatske revije«, dviju vodećih hrvatskih književnih revija.

U hrvatskoj revijalnoj književnosti imade »Savremenik« znamenitu tradiciju. On je bio pokrenut u doba, kada je na čitavoj liniji pobjeđivala Moderna svojim novim pogledima ne samo na poeziju, već i na kulturu uopće. Njegovi predratni godišnjaci stajali su u znaku hrvatsko-srpskog sporazuma i među njihovim suradnicima nalazila su se mnoga odlična imena literarne Srbije. »Društvo hrvatskih književnika«, koje je u »Savremeniku« imalo svoje glasilo, pokrenulo je i knjižnicu moderne poezije i proze. Tko u ono vrijeme nije bio — nekoliko godina prije svjetskog rata — mladi literat i u tijesnim vezama s tadanjom hrvatskom jezičnom proizvodnjom, ne može ni zamisliti, šta su za onu generaciju značili novi svesci »Savremenika« i nove knjige DHK. Časopis, u kojemu su surađivali A. G. Matoš, Gjalski, D. Šimunović, Vl. Nazor, D. Domjanić i toliki drugi već poznati i priznati pjesnici, pokraj nadarenih predstavnika pjesničkog naraštaja, bio je predstavnik tadanje duhovne elite Hrvatske i njen najbolji posrednik s velikim kulturama zapada. Književna izdanja DHK donosila su za razliku od knjiga Matice Hrvatske samo poeziju i prozu moderno usmjerenih domaćih autora; iz njih je — kao i iz »Savremenika« — žario novi duh slobodoumlja, vjere u duh, ljepotu, čovječnost; ona su pričala o usmjerenosti prema zapadnom kulturnom svijetu i o zanimanju za slavenske duhovne vrednote.

Nakon svjetskog rata »Savremenik« se teško održavao na burnim valovima javnoga života, kojega su šibali vjetrovi političkih suprotnosti. »Društvo hrvatskih književnika« začudo je jedva životarilo u novim prilikama. »Savremenik« je prolazio kroz razne metamorfoze. Najprije je dobio luksusni oblik, kakav nije imala ni prije ni poslije ni jedna hrvatska revija. U tom elitnom izdanju, koje je postiglo, ako se ne varam, samo četiri sveska, zakržljao je radi noblese. Nakon par godina su ga obnovili u skromnijoj, možda čak preskromnoj formi, i jedva se održao par godina. Pokušali su da ga izdavaju u ubliku literarnog lista, kao što su »Les Nouvelles Littéraires«, također bez trajnijeg uspjeha. Iza toga se opet pojavio u briznijem izdanju i u formatu predratnog »Savremenika«, ali nije uspio pokraj »Hrvatske revije«, koja je zadnjih deset godina zauzela vodeće mjesto u hrvatskoj revijalnoj štampi.

Tek s godinom 1940. nastupio je »Savremenik« na nov i — kao što smo uvjereni — čvršći razvojni put. »Jutro« je bilo među prvim listovima, koje je lani u interviewu s predsjednikom obnovljenog »Društva hrvatskih književnika« dr. I. Jakovljevićem najavilo preporod »Savremenika«. Preda mnom leži prvih pet svezaka ovogodišnjeg godišnjaka te revije, kojoj je nova životna pobuda dala općenit kulturni razmah u banovini Hrvatskoj. Pod vodstvom inicijativnoga i neumorno radinoga dra. Ilije Jakovljevića »Savremenik« se već sada popeo na visinu značajne literarne i publicističke revije, koja zastupa današnji vodeći smjer hrvatskog javnog života, njene smjernice i ideale.

Aktuelnost i spoj sa širom javnošću i njenim pitanjima — to je utisnulo pečat obnovljenom »Savremeniku«. Suradnja političkih ličnosti daje listu naročito značajno obilježje. U prvim se svescima nalaze članci dra. Vl. Mačka (Reforma zakonodavne vlasti u Hrvatskoj), dra. Jurja Krnjevića, dra. Ive Krbeka, dra. Ilije Jakovljevića, dra. Fr. Žilića i drugih političkih uplivnih ličnosti. Svaki broj imade i zasebnu političku rubriku. U izrazito političkom vremenu, kao što je današnje, to je upravo nuždan tribut literarne revije duhu vremena. Među beletrističkim suradnicima nalazimo među prvima imena pjesnika i književnika, koji nam dolaze u petak u goste: Dobrišu Cesarića, Olinka Delorka, Ivana Gorana Kovačića, Ivu Kozarčanina, Vjekoslava Majera, Luku Perkovića i Dragutina Tadijanovića. Pokraj njih surađuju još neki drugi književnici, pjesnici i kritici mlađe generacije, kao A. Bonifačić, Novak Simić, Sl. Batušić, Stanislav Šimić, Vlado Vlaisavljević, Frano Alfirević, Vl. Kušan, P. Bakula. Iz starije generacije nalazi se među suradnicima »Savremenika« veliki hrvatski poet, jedan od najvećih pjesnika čitave Jugoslavije, Vladimir Nazor, koji objavljuje ovdje svoj originalno zasnovani putopis »Od Splita do piramida«. Između literarnih eseja i članaka čine nam se naročito zanimljivi: Leonardo 1939 (A. Bonifačić), Nemogućnost pozitivističke estetike (dr. A. Haler), Refleksije uz 12 knjiga lirike (A. Barac) Kod D. S. Merežkovskoga (Josip Badalić), Jules Romains i njegova unanimistička epopeja (Stj. Kastropil).

Opširan i zanimljiv je »Savremenikov« feuilleton s kritičnim prilozima i informativnim literarnim člancima. U najnovijem broju piše Vilko Ivanuša o Prešernu. Svoj oris Prešernova života, rada i značenja svršava pisac riječima, da je »Prešern bio ne samo pjesnik novih putova, već i tvorac ljepota. A istinske ljepote su vječne i univerzalne.«

»Savremenik« se pod vještim vodstvom dra. Ilije Jakovljevića odmah uvrstio među prve revije u našoj državi i postao je gotovo neizostavno potreban svakome, koji se zanima za hrvatski kulturni život. Tako se s kvalitativne strane, kao i po svojoj informativnosti i kulturnom pregledu, nadovezao na tradiciju predratnog »Savremenika« i postao je reprezentativan za novi kulturni život u banovini Hrvatskoj. (Izlazi dvaput mjesečno i stoji godišnje 160 dinara, pojedini brojevi 7 dinara).«

Donosimo ovaj interesantni prikaz jednog slovenskoga lista, da se vidi, što o »Savremeniku« misli jedan objektivan slovenski književnik. Prikaz je napisan prije, nego je definitivno formirana skupina hrvatskih književnika, koja je pošla u Ljubljanu. Kod te priredbe nisu naime sudjelovali ugledni naši književnici Perković, Majer i Delorko, koji se u prikazu spominju, prva dvojica radi bolesti, a potonji, jer je u posljednjem času bio zapriječen. U Ljubljani su čitali svoje književne radove Dobriša Cesarić, Dragutin Tadijanović, Ivan Goran Kovačić, Novak Simić, Ivo Kozarčanin i Vladislav Kušan.

— *jkv* —

„Savremenik" uređuje urednički odbor. - Vlasnik, izdavač i nakladnik Društvo hrvatskih književnika. - Za vlasnika, izdavača i uredništvo odgovara Dr. Ilija Jakovljević, predsjednik DHK, Frankopanska ul. 2. - Uredništvo „Savremenika": Frankopanska ul. 2. - Uprava „Savremenika": Frankopanska ul. 8. - „Savremenik" izlazi svakog 1. i 15. u mjesecu. Godišnja pretplata 160 din. Pojedini broj 7 din. Čekovni račun br. 31.624. - Rukopisi se ne vraćaju. - Tisak Zaklade tiskare „Narodnih Novina", Frankopanska ul. 26. Za tiskaru odgovara Vladimir Kirin, Deželićeva ul. 2.

ZA VAŠ ULOŽAK JAMČI

BANOVINA HRVATSKA

ČITAVOM IMOVINOM I SVIM PRIHODIMA

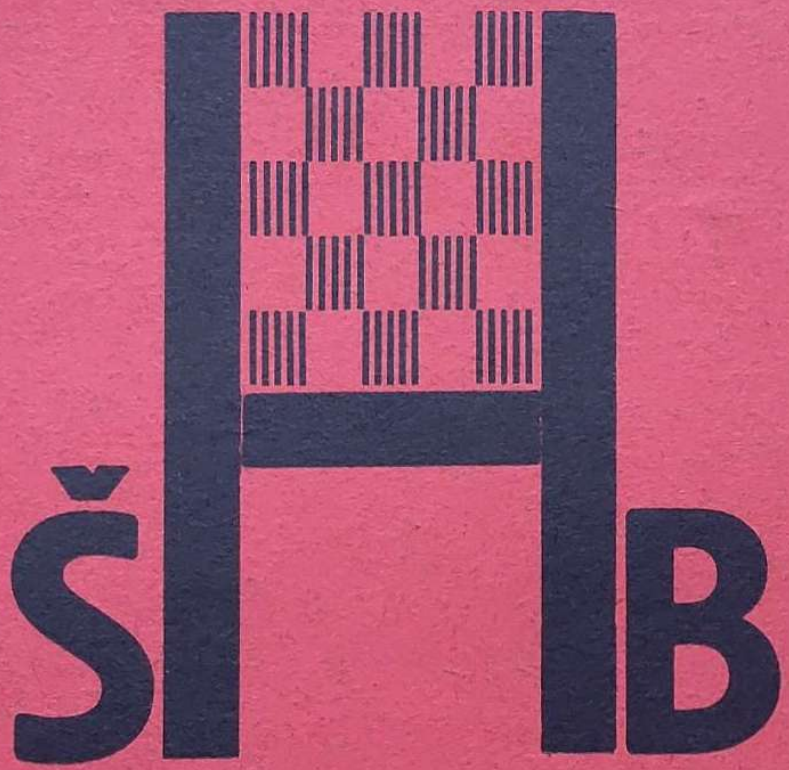

ŠTEDIONICA
BANOVINE HRVATSKE

SREDIŠNJICA: ZAGREB — GAJEVA UL. 2a

Podružnice: Crikvenica, Daruvar, Gospić, Karlovac, N. Gradiška, Sl. Brod, Split

GRADSKA ŠTEDIONICA

OPĆINE SLOB. I KR. GLAV. GRADA ZAGREBA

U ZAGREBU

Središnjica:
JELAČIĆEV TRG 10a

Ispostava:
OZALJSKA UL. 20

★

Građani!

Služite se svojom štedionicom, koja Vam pruža najveću sigurnost.

★

Za sve uloške jamči općina grada Zagreba